

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM ANABİLİM DALI**

**SÖZLÜ GELENEKTEN MODERN MASALA:
ÇOCUK EDEBİYATINDA MASAL ÜZERİNE
HALKBİLİMSEL BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Berivan CAN EMMEZ

Ankara - 2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM ANABİLİM DALI**

**SÖZLÜ GELENEKTEN MODERN MASALA:
ÇOCUK EDEBİYATINDA MASAL ÜZERİNE
HALKBİLİMSEL BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Berivan CAN EMMEZ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. M. Muhtar KUTLU**

Ankara - 2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM ANABİLİM DALI**

**SÖZLÜ GELENEKTEN MODERN MASALA:
ÇOCUK EDEBİYATINDA MASAL ÜZERİNE
HALKBİLİMSEL BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Muhtar KUTLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER

Doç. Dr. M. Muhtar KUTLU (Danışman)

Doç. Dr. Halil İbrahim USTA

İmza

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi: 16. 05. 2008

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (05/03/2008)

Berivan CAN EMMEZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM MASAL	6
1. Masal Nedir?	8
2. Masalın Kaynakları	7
3. Masalların Sınıflandırılması	16
4. Masal Konulu Akademik Çalışmalar	25
II. BÖLÜM ÇOCUK EDEBİYATI	34
1. Çocuk Edebiyatı Nedir?	34
2. Ülkemizde Çocuk Edebiyatı	45
3. Çocuk Edebiyatı Konulu Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri	56
III. BÖLÜM ÇOCUK EDEBİYATINDA MASAL	61
1. Masal Kahramanları ile İlgili Fonksiyonlar	68
2. Masallar, Özetleri ve Propp Metoduna Göre Tahlilleri	100
Birinci Masal: Karanlıktan Korkan Çocuk	100
İkinci Masal: Sinderella Olmak İsteyen Çocuk	105
Üçüncü Masal: Üç Sihirli Öpücük	110
Dördüncü Masal: Üç Gözlü Çocuk	115
IV. BÖLÜM SONUÇ	124
ÖZET	129
ABSTRACT	131
KAYNAKÇA	133
EKLER	135

ÖNSÖZ

“...Ninem,
Neden fısıldıyor soluğun?
Sen mi aştın zamanları ben mi geriye doğruyum?
Ninem sesleniyor masal dolu...
Ve ben yürüyorum
Masallara doğru...
Önümde beyazlık,
Ardımda çocukluğumun yolu...”
(İlhan İrem)

Geçmişten bugüne hayatta kalmayı başaran en eski edebi türlerden biri olan masal, günümüzde çocuk edebiyatı içinde varlığını ve önemini sürdürmektedir. Çocuk edebiyatı, sözlü gelenek ürünlerinden olan masal, efsane, tekerleme, mani gibi türlerle iç içe oluşundan dolayı sözlü kültürün ve halkbilimsel bir araştırmanın konusu olabilir. Modern masallar, sözlü geleneklerle herhangi diğer modern biçimlerden belki daha çok bütünleşir. Bu bütünleşme, kuşkusuz bir dizi kültürel gelişme ve sosyal meselenin sonucudur. Bölgesel farklılıklar gösteren halk masalları sonuç olarak folklor ve edebiyatın daha büyük geleneklerine bağlanır. Bu mütevazı çalışmanın konusu, bir sözlü gelenek türü olarak ortaya çıkan masalın modern edebiyata bağlanarak çocuk edebiyatında varlığını sürdürmesidir. Bu var oluşu çözümleyecek yöntem ise, V. Ja. Propp’un *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* adlı eserinde bizzat uyguladığı yöntemdir. Bu metotla Propp, masalları, kahramanların gerçekleştirdiği aksiyonlara göre temel yapı birimlerine ayırır. Geleneksel masalın işte bu yapı taşlarının modern masalda var olmaya devam ettikleri bu yöntemle ortaya konulacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, masal hakkında bilgi vererek masalın araştırmalara konu olan kaynak ve sınıf gibi meselelerine değinildi. Masal üzerine yapılmış belli başlı akademik çalışmalardan bazılarında bahsetmeye çalışıldı. İkinci bölümde, çocuk edebiyatının dünyadaki ve ülkemizdeki serüveninden kısaca bahsedildi. Çocuklara ait bir edebiyatın var olmasını hazırlayan kimi gelişmelere yer verildi. Çalışmanın son bölümünde ise, çocuk edebiyatı alanında varlığına devam eden masalın, geçmişten günümüze taşıdığı bazı unsurlar üzerinde duruldu. Propp metodu hakkında bilgi ve örnekler verildi. Masalların asıl metinlerine, özetlerine ve bu metoda göre incelenmesine bu bölüm altında yer verildi. Semboller listesi ise ekler bölümüne alındı.

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenciliğim boyunca bana çok değerli katkılar sağlayan Sayın Prof. Dr. Gürbüz Erginer'e, Sayın Prof. Dr. Tayfun Atay'a, Sayın Prof. Dr. Hasan Özdemir'e içtenlikle teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Bu çalışmanın farklı aşamalarında benden desteğini esirgemeyen, engin bilgisiyle bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Doç. Dr. M. Muhtar Kutlu'ya ayrıca teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ayrıca, eğitim hayatım boyunca desteklerini hep hissettiğim sevgili aileme; annem Gülsen Can, babam Nusret Can ve eşim Mahir Emmez'e, tez çalışmam boyunca çeşitli kaynaklara ulaşmamı sağlayan sevgili arkadaşım Hande Uçartürk'e teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Alman kökenli bir ailenin oğlu olarak St. Petersburg’da dünyaya gelen Vladimir Yakovleviç Propp (1895-1970), St. Petersburg Üniversitesi’nde Rus ve Alman Filolojisi eğitimi aldıktan sonra meslek hayatına bu dilleri öğreten bir öğretmen olarak başlar. 1932 yılında Leningrad Üniversitesi’ne geçip burada Folklor bölümünün başkanlığı görevini yürüten Propp’un basılan ilk eseri *Morphology of Folktale* (1928), ona dünya çapında bir saygınlık kazandıran ve en çok tanınan eseridir. Bu kitapta aslında olağanüstü masalların morfolojisini inceleyen Propp (1987), bütün masalları değilse bile olağanüstü masalı oluşturan şekilleri incelemenin mümkün olduğunu savunarak (Propp, 1987: 5) masalın adının, kitabı daha çekici kılmak amacıyla yayıncı tarafından değiştirildiğini belirtir:

“Kitaba *Morphology of Wondertale* adını vermiştim, ama yayıncı kitabı daha çekici kılmak için ‘wondertale’ı ‘folktale’ ile değiştirdi ve böylece herkes kitabın halk masallarının genel yasalarını ele aldığını sandı... Oysa benim niyetim, bütün o çeşitlilik ve karmaşıklığıyla tüm halk masalı türlerini incelemek değildi; ben tek bir masal türünü, çarpıcı bir farklılık arz eden olağanüstü masalları incelemiştim” (Propp, 1998: 7).

Propp (1998), folklor ve edebiyat arasında sıkı bağlar bulunduğunu savunur. Sadece edebiyata özgü türler ve sadece folklorla özgü türler bulunsa da hem edebiyat hem de folklor ortak bir türde sınıflandırılabilirler. Folklor ve edebiyat poetik

türlerde birbirleriyle kısmen örtüşürler. Folklor ve edebiyatın amaçları ve yöntemleri arasında da kesin benzerlikler vardır. Bununla birlikte, folklor ve edebiyatın birbirinin özdeşi olduğu yanılgısına düşülmemesi gerekir. Folklor ve edebiyat arasında sıkı bağlar olmakla birlikte bu iki disiplin, birbirlerinden kesin olarak ayrılan niteliklere sahiptir. Bu önemli farklardan biri, edebi türlerin istisnasız olarak belli bir yazarının olmasıdır. Folklor ürünlerinde ise tam tersine yazar yoktur. Bununla beraber, edebiyatın folklorik kaynakları olduğu gibi, folklorun da edebi kaynakları vardır.

Hayatı boyunca folklordeki değişmeyi arayan Propp'a göre, masaldaki sabit öğeler karakterlerin eylemleridir, öte yandan bu eylemlerin icracıları ise değişken öğelerdir; dolayısıyla olağanüstü masalların ve konuların bilimsel bir sınıflaması sadece karakterlerin eylemlerine dayandırılabilir (Propp, 1998: 74).

Propp'un eseri 1958 yılında İngilizceye çevrilip, yapısalcı antropolojinin kurucusu ünlü Fransız bilim adamı Claude Levi-Strauss'un kaleme aldığı "Yapı ve Form-Vladimir Propp'un Bir Eseri Üzerine Düşünceler" başlıklı yazısına konu olana kadar hak ettiği ilgiyi görmez. Levi-Strauss'un Fransa ve Avrupa'da yarattığı büyük etkiyi ABD'de Alan Dundes *Kuzey Amerika Kızılderili Masallarının Morfolojisi* adlı kitabıyla yaratmasıyla (Propp, 1998: 8), Propp'un eseri göstergebilim, etnografya, yapısalcılık, halk edebiyatı alanlarında çalışma yapan herkesin başvuru eseri haline gelir (Propp, 1987: 1). Günümüzde, Türk masalı üzerine yapılan incelemelerde olduğu gibi çeşitli halkların masallarının Propp'un yöntemi referans alınarak yapılan incelemelerini konu edinen eserleri sayarak bile bir kitap kolayca doldurulabilir

(Propp,1998). Ne var ki Propp'un masallarla ilgili bu morfolojik yöntemini uygulamada genellikle anonim halk masallarını seçme eğilimi gözlenir: Rus halk masalları, Kuzey Amerika Kızılderililerinin masalları, Gümüşhane masalları, Erzurum masalları gibi. Aşağıda, ikinci ve üçüncü bölümlerin sonunda sayılacak olan masal ve çocuk edebiyatı konulu akademik çalışmalara bakıldığında da Propp yönteminden modern anlatı türlerinin ele alınmasında faydalanılmadığı açıkça görülecektir. Folklor, halkların bütün yaratıcı faaliyetlerini kapsayan bir disiplin olarak kabul edildiğinde (Propp, 1998: 11) bu eğilim normal gözükmemektedir. Ancak; folklorun konusu “yaşayan eski” olarak belirtilirse (Propp, 1998: 11), yaratıcısı belli olan modern masalda yaşamaya devam eden eskinin varlığı söz konusu olamaz mı? Bu incelemede bu olasılıktan yola çıkılarak, Propp'un ve onu takip eden diğer araştırmacıların halk masallarına uyguladığı yöntem günümüz edebiyatının içinde varlığını sürdüren bir anlatı türü olan çocuk masalları üzerinde denendi. Geleneksel masaldaki değişmeyen modern masalda hala değişmeyen olup olmadığı Propp'un halkbilimsel yöntemi modern masala uygulanarak incelenmeye çalışıldı. Bu çalışmanın halkbilimsel ve edebi açılarından önemi, “Propp'un yaptığı halk masalları analizinden bu yana önemli bir konu haline gelen ‘anlatı’ denilen son derece yaygın türün ‘kapsayıcı’ bir formülasyonunun” (Belge, 2008) günümüzde çocuk edebiyatı anlatı türlerinden biri olan masal konusunda yapılabileceğini görmek olacaktır. Propp'un ünlü eserinin orijinal adından yola çıkılarak burada sadece olağanüstü çocuk masalları konu edildi.

Çocuk edebiyatı söz konusu olunca çocukluk kavramının tarihsel gelişiminden, yaşlara göre çocuk psikolojisi ve okuma eğiliminden de bahsetmenin

faydası olacaktır. Hangi yaşa gelince çocuğun, anlatıda sıralanan olaylar arasında nedensel bağlantılar kurmaya başladığı, örneğin 'sonra gitmiş, sonra görmüş, sonra uyumuş' diye anlatırken, 'sonra' yerine 'onun için' gibi bir bağlacın ne zaman ortaya çıktığı, böylece, çocuklara yaşlarına göre geldikleri olgunluk aşamalarına uygun öğeler (Belge, 2008) içeren anlatı türlerine duyduğu ilgi pedagoglar tarafından incelenmiş konular arasındadır. Bu konuları inceleyen teorilerden önümüzdeki bölümlerde yeri geldikçe söz edilecektir.

Çocukluk kavramının keşfiyle çocuk edebiyatı alanında önemli bir tür haline gelen masalları çocuk edebiyatı kapsamında incelemek, daha zengin bir çocuk edebiyatından söz etmeye olanak tanır. Bugün, dünyada ve ülkemizde çocuklar için masallar yazan birçok yazar bulunmaktadır. Bu yazarlar arasında, çocuk edebiyatına nitelikli yapıtlar kazandırmayı kendine amaç edinen Aytül Akal, Aysel Gürmen ve Ayla Çınaroğlu ile birlikte Uçanbalık Yayınları'nın kurucusudur. Bu yayınevi ve yazarlar çocuk edebiyatına piyasada var olan klasik masalların değişik sürümlerinin yerine özgün masallar kazandırma yolunda bilinçli bir tavır sergilerler. Bu bilinçli tavır, bu çalışmada incelenecek masalların bu yayınevi ve yazarlardan seçilmesinin nedenlerinden biri olarak görülebilir. Aşağıda, pedagojik araştırmalardan söz ederken bahsedilen 7-9 yaş arası dönem, masal dönemi olarak adlandırıldığından, bu çalışmada incelenen masallar çocuk edebiyatı alanında öykü, piyes, şiir, masal gibi alanlarda eserler veren ve eserleriyle çeşitli ödüllerin sahibi olan ayrıca savaşa karşı duruşuyla Lines in the Sand adlı antolojide yer alan Aytül Akal'ın bu yaş grubu için kaleme aldığı masallardan seçildi. Ayrıca, Propp (1987) eserinde tüm halk masalı türlerini değil, çarpıcı bir farklılık arz eden olağanüstü masalları konu edindiği için

Akal'ın Masallar dizisinin Peri Masalları serisinin dört kitabını aynı yöntemle incelemenin doğru olacağı düşünülmüştür. Böylece, Propp'un geleneksel masala uyguladığı halkbilimsel yöntem modern çocuk edebiyatı alanında önemli bir tür olarak varlığını sürdürmeye devam eden masallara, daha özele inmek gerekirse Aytül Akal'ın Peri Masalları serisinin dört kitabına; **Karanlıktan Korkan Çocuk, Sinderella Olmak İsteyen Çocuk, Üç Sihirli Öpücük** ve **Üç Gözlü Çocuk** adlı masallara uygulanmaktadır. Ancak, bu uygulama gerçekleştirilmeden önce masalın ve masal araştırmalarının, çocuk edebiyatının ve bu konudaki çalışmaların geçmişinden bahsetmek konunun bağlamının daha iyi kavranılması açısından uygun olacaktır.

I. BÖLÜM

MASAL

1. Masal Nedir?

Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Türkçe Sözlük*'te “çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olayla süslenmiş bulunan ilgi çekici hikâye” olarak tanımlanan masal (Ağakay, 1966: 503), dünyada ve ülkemizde çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Masalın tanımı, zamana ve kişilere göre farklılık gösterebilir. Saim Sakaoğlu (1973)'nin *Gümüşhane Masalları* adlı doktora tezi çalışmasının Giriş bölümünde çeşitli araştırmacıların yaptıkları masal tanımlamaları yer almaktadır. Sakaoğlu'nun andıkları arasında Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî* adlı eserinde masal için “mesel, halâ hikâye, dâsitân, menkabe mânâsına fıkra ve kaziyeden gayrı” derken Muallim Naci masal kelimesinin karşılığını *Lügat*'inde “dâsitân, kıssa-i meşhûre” olarak vermektedir. Buna karşılık Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*'de “âdâb ve ahlâk ve nasâhiye müteallik küçük hikâye” tanımını, Hüseyin Kâzım Kadri ise, *Türk Lügati*'nde “Arapça mesel, emsal muharrefi; hikâye, menkıbe, destan”, Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*'te “terbiye ve ahlâka dayalı, yararlı olan hikâye” tanımını yapmaktadır. Sözlük anlamının dışında, edebi bir tür olarak ise masal için M. Halit Bayrı “bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen bir yerde veya sahada bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesi”, M. Şekip Tunç “mythe denilen beşeri ilk kültürün en müttekâmil numuneleri olan eserlerin çocuk çapındaki ibraları” demiştir. Sakaoğlu'nun çalışmasında aktarılan

tanımların dışında, masal araştırmacıları da şu tanımları yapmışlardır: “olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı vb. gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikâyeler” (Tezel, 1992), “birçok araştırıcının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan edebi bir tür değil, aynı zamanda okuryazar olmayan halk için okuryazar halkın romanı ve hikâyesi” (Günay, 1975). Sakaoğlu’na göre ise masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 1973).

Suat Batur (1998) ise *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde masalı “düz yazı ile oluşturulan, tümüyle hayal ürünü, gerçeğe ilgisi bulunmayan, sunulan evreni inandırma amacı gütmeyen kısa bir anlatı türü” olarak tanımlar. Batur’a göre masallar başlangıç, asıl masal ve dilek olmak üzere üç bölümden oluşur. Başlangıç ve dilek genellikle bir tekerleme¹ ile söylenir. Asıl masal ise masal olaylarının anlatıldığı bölümdür.

Yukarıda sıralanan alıntılar, masalın ne olduğunun yanında özelliklerinin neler olduğu sorusuna da cevap verir. Bu özellikleri, onun diğer anlatı türlerinden ayırt edilmesine olanak tanır. Yukarıda anılan tanımlar ışığında masalın özelliklerinden bazılarının aşağıdaki gibi olduğunu söylenebilir:

---

¹ Tekerleme üzerine ayrıntılı bir çalışma için bkz. Boratav (2000a).

- Hayal mahsulü olması,
- Yer, zaman ve kahramanların belirsiz olması,
- Olaylar, kahramanlar ve varlıkların olağanüstü özellikler taşıması,
- Kahramanlarından bazılarının hayvanlar olması,
- İnandırıcılık iddiası olmayıp inandırabilmesi,
- Ahlaka dayalı, yararlı, eğitici olarak düşünülmesi,
- Nesirle söylenmesi,
- Kaynaklarının çok eskilere dayanması, söylendiği zaman ve kültürden izler taşıması,
- Çocuklar için olduğu kadar büyükler için de söylenmesi.

Arnold Van Gennep'in Boratav tarafından Türkçeye çevrilen *Folklor* adlı eserinde de masalı nitelendiren şeyin, onun şahıslarının, mesela perilerin, devlerin, cinlerin olağanüstü vasfından çok bu şahısların “gayri şahsiliği” yani belirli şahısları temsil etmemeleri, vakanın geçtiği yerin de belirsiz olduğu, bütün meziyetlerin güzelliğe, iyiliğe ve kuvvete, bütün kusurlar ve fenalıkların da çirkinliğe, kötülüğe ve zaafa dönüşmesi olduğu belirtilir (Boratav, 2000b: 175).

2. Masalın Kaynakları

Masal araştırması yapanların üzerinde durdukları önemli konulardan biri de masalların kaynakları konusudur. Masalın ilk nerede doğduğu, hangi kültürde var olduğu, ilk masalın hangisi olduğu gibi konuları merak eden araştırmacıların, bilinen

en eski yazılı kaynaklardan masal hakkında bilgi almaya çalıştıklarını düşünmek mümkündür. Günay'ın (1975) doktora tezi çalışmasının S. Thompson'un *The Folktale* adlı eserinden yararlanarak hazırladığı "Eski Kaynaklarda Masal" adlı bölümünde masal hakkında bilgi veren kaynakların oldukça eski dönemlere indiği, masal araştırmalarına yardımcı olan kaynakların dönemlerine göre beş grupta ele alındığı belirtilir:

- 1) Eski Mısır: İlk büyük medeniyetlerden birini kurmuş olan Eski Mısırlılardan kalan, çoğunlukla din adamları tarafından yazılan papirüslerde Mısır'ın tarihi, coğrafyası, sosyo-kültürel yapısı hakkında olduğu kadar Mısır dışındaki halk geleneklerine de ışık tutan masallara rastlamak mümkündür.
- 2) Babil ve Asur: Bu döneme ait belgeler beş bin yıl öncesine kadar iner. Bütün dünya masallarında bulunan motiflerin bir kısmını içeren "Gılgamış" ve "Etana" efsaneleri bunların en önemlilerindendir.
- 3) Eski Yunan: Bu döneme ait edebi belgeler arasında halktan derlenmiş masal metnine rastlanmasa da, çeşitli masal temlerinin dini kitaplara, destanî şiirlere, hatta dramalara konu edildiği görülür. Bu dönemde yaşayan Ezop tarafından edebi çerçeveye sokulan hayvan masallarının Ortaçağdan itibaren tekrar sözlü geleneğe geçmesi ilgi çekici olarak görülür.

- 4) Latin: Bugünkü masal unsurlarının çoğunu içeren “Cupid” ve “Psyche” adlı hikâyeleri içinde bulunduran *Metamorphoses*, Apuleius tarafından bu dönemde yazılmıştır.
- 5) Hindistan: Büyük bir kısmı Aryan kabilesinden olan Hindistan halkının Homer’den asırlarca öncesine giden bir yazılı edebiyata ve pek az değişen bir dini geleneğe sahip olduğu söylenir. Budistlik, Zerdüştlük, Hinduluk, Müslümanlık ve Hıristiyanlık, Hint halkının orijinal geleneğine ilave edilebilecek etkenlerden birkaçıdır.

Masalın kaynakları ile ilgili ilk ciddi mütalaa olarak bilinen W. Grimm’in *Kinder und Hausmarchen* adlı kitabının önsözünde masalların kaynağı konusunda iki görüş ortaya atılmıştır (Günay, 1975: 17):

- 1) Hint-Avrupa Teorisi: Hint-Avrupa dil dairesine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamandan Hint-Avrupa medeniyetinin mirasıdır.
- 2) Parçalanmış Mitler Teorisi: Masallar, eski mitlerin parçalanmış halleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak izah edilmesiyle anlaşılır.

Günay (1975), Grimm kardeşlerin bu iki görüşünden hareketle diğer araştırmacıların yeni teoriler geliştirdiğini ve bu teorilerin önemli olan üçünün aşağıda imkânlar ölçüsünde aktarılacak okullar olduğunu belirtir. Sakaçoğlu ise

yukarıda anılan iki teoriye Tarih Öncesi Görüş/Mitoloji Okulu başlığı altında yer vermiştir. (Sakaoğlu, 1999: 5-6).

Farklı birçok anlatma türüyle yakın ilişkisi olan masalın kaynakları konusu ile ilgili olarak farklı görüşler ortaya konulsa da masal incelemelerinin çoğunda karşımıza üç dönem çıkar:

- I. Tarih Öncesi Görüş/Mitoloji Okulu
- II. Tarihi Görüş/Hindoloji Okulu
- III. Etnografik Görüş/Antropoloji Okulu

Bu dönemlerin adları kişilere göre farklılık gösterebilir. Örneğin, Umay Günay doktora tezi çalışmasında şöyle adlandırmaktadır: Mitolojik Görüş, Hindoloji Görüşü, Antropolojik Görüş (Günay, 1975: 17-18). Bilge Seyidoğlu'nun *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* adlı çalışmasında ise bu dönemleri Mitoloji Okulu, Hindoloji Okulu ve Antropoloji Okulu olarak adlandırdığı belirtilmektedir (Sakaoğlu, 1999: 5). Sakaoğlu da, *Masal Araştırmaları* adlı çalışmasında “görüş” kelimesi yanlış olmasa da “school” kelimesi Batılı kaynaklar tarafından öne çıkarıldığından bunu “okul” olarak değerlendirmenin daha uygun olacağını belirtir.

Hint-Avrupa dillerinin Sanskritçe ile olan akrabalığının belirmesi sonucu ortaya atılmış gibi düşünülen **Mitoloji Okulu**'na göre masalların kökü Hint mitolojisinde (Veda'larda) aranmalıdır (Sakaoğlu,1999: 5). Bu görüşü savunanlar, Hint- Avrupa uluslarının mitolojilerini inceleyip masalın mitolojiden çıktığını ileri

sürerler. Masal ve mitolojinin karakterleri bakımından farklılıkları olsa da benzerlikleri bakımından Aryan kabilesinin dağılmadan önce zengin bir mitoloji hazinesine sahip olduğunu savunurlar. Bu görüşün savunucuları arasında G. Grimm, Dasent (Sakaoğlu, 1999), Max Müler, Angelo de Gubertnatis, John Fiske ve Sir George Cox (Günay, 1975: 17) sayılmaktadır.

İlk görüşte olduğu gibi, masalların kaynağını Hindistan kabul eden ikinci görüş, **Hindoloji Okulu**'nun temsilcileri Theodor Benfey, Desloungehamps (Günay, 1975; Sakaoğlu, 1999), Sylvester Sacy, Emmanuel Qosquin (Sakaoğlu, 1999) olarak bilinir. Bu görüşe göre, masalların kaynağı Pançatantra'dır. Ezop fablları dışındaki bütün masalların kaynağı bu görüşle Pançatantra'ya bağlanır. Hindistan kaynaklı masallar batıya üç yolla göç etmiştir: 1) masalların bir kısmı onuncu yüzyıldan önce sözlü gelenekle batıya gelmiş, 2) bir kısım masallar onuncu yüzyıldan sonra İslamiyet'in etkisiyle Bizans, İtalya ve İspanya yoluyla Avrupa'ya taşınmış, 3) Budist malzeme ise Çin ve Tibet'ten Moğollar yoluyla Avrupa'ya aktarılmıştır. İranlıların Tutiname'si, Arap ve Yahudilerin yazmaları bu yolla geçenler arasındadır (Günay, 1975: 18; Sakaoğlu, 1999: 7-8).

Masalların farklı yerlerde birbirine benzer olarak fakat müstakilen meydana geldikleri fikrine dayanan **Antropoloji Okulu**'nun temsilcileri Edward Taylor, Andrew Lang (Günay, 1975; Sakaoğlu, 1999) ve M. Lennan (Sakaoğlu, 1999) gibi etnograflardır. Bu görüş, ayrı kültür seviyesindeki insanların müşterek inanç ve adetlere sahip olduğunu, kültürün paralel olarak gelişmesi sonunda benzer masalların ortaya çıktığını savunur.

30 yılı aşkın bir süredir masal incelemesi alanında çalışmalar yapan Sakaoglu (1999), yaptığı çalışmalara dayanarak masalların kaynakları ile ilgili olarak şunları söyler:

“masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde belki bazılarını belirli coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme, ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır” (Sakaoglu, 1999: 9).

Sakaoglu'na (1999) göre masalın üç türlü değişmesi ve farklılaşması vardır:

1) Olumlu gelişme: İlk defa anlatılan ve henüz mükemmel olmayan masalın hem ortaya çıktığı bölgede hem de yayıldığı bölgelerde gelişip güzelleşmesidir.

2) Yayılan gelişme: Masallar, yayıldıkları coğrafyalarda, kültür ve dinlerin etkisiyle asıl şekillerinden uzaklaşarak gelişmeye devam eder. Masal, belki de ilk ortaya atıldığı yerde bile saf şekliyle anlatılmamaktadır. Kişi ve yer adları, unvanlar, hayvanlar, yiyecekler değişir. Masalın bu tür gelişmesi yayılan gelişme olarak adlandırılır.

3) Tersine gelişme: Pek çok ülkede anlatılmaya devam eden ve anayurduna dönen masalın ilk şekli ile arasında önemli değişmeler görülür. Aslından çok şey kaybeden masalın bu tür gelişmesi tersine gelişme olarak adlandırılır.

Türk masalının kaynağının ne ya da neresi olduğu üzerine toplu bir çalışma olmasa da, masalın ve onunla yakın ilişkileri olan fıkra, latife, tekerleme, efsane gibi türlerin geçmiş çağlardan günümüze kadar Türk kültüründeki yerini, adı belli yazarların yaratmalarında bu halk edebiyatı türlerinden nasıl yararlandıklarını belirterek, Türk masalının tarihini çizmeye çalışan Boratav, Türk masalı üzerine en eski bilgileri on üçüncü yüzyılın Anadolu büyük şairi Mevlana Celaleddin'in eserinde bulunduğunu söyler (Boratav, 1992a: 398). Boratav, Mevlana'nın *Mesnevi*'sinin karşılaştırmalı halk edebiyatı incelemelerinde birinci derecede önemli bir kaynak olduğunu belirtir. Boratav'ın *Az Gittik Uz Gittik* adlı eserinde bulunan "Türk Masalı Üzerine" adlı bölüm, Türk masalı hakkında araştırma yapan herkesin faydalanabileceği kaynakları toparlaması açısından da önemlidir. Bu başlık altında sayılan bazı yazarlar ve eserler şunlardır:

-*Mesnevî, Fîh-mâfih*, Mevlana Celaleddin, 13. yüzyıl,

-*Mesnevî*, Âşık Paşa, 13. yüzyıl,

-*Divan*, Yunus Emre, 13. yüzyıl,

-*Dâsûtân-ı Ahmed Harâmi*, 14. yüzyıl,

-*Danışmendnâme*, Ali, 14. yüzyıl,

-*Battâlnâme*, 14. yüzyıl,

-*Kalîla ve Dimna*, Hoca Mesud, 14. yüzyıl,

-*Harnâme*, Şeyhî, 14. yüzyıl,

-*Vilâyetnâme*, Hacı Bektaş-ı Veli, 15. yüzyıl,

-*Câmâspnâme*, Abdî, 15. yüzyıl,

-*Pendnâme*, Güvâhî, 16. yüzyıl,

-*Latâ'if*, Lâmiî Çelebi ve oğlu Abdullah, 16. yüzyıl (Nasreddin Hoca hikayelerinin en eskileri bu kitaptadır),

-*Muhayyelât*, Aziz Efendi, 1796,

-*Siyer-i Servnâz*, T. Abdî, 1873/74.

Sakaoğlu ise çalışmasında, içinde masal motifleri bulandıran, masalları hatırlatan yapıları olan metinlerin incelenmesinden gerçek masallara kadar değişik boyutlarda ele aldığı Türk masallarını şu başlıklar altında ele alır (Sakaoğlu, 1999: 19-24):

- A. İslamiyet Dışı Dönemin Masalları
- B. Yazmalar, İlk Basmalar
- C. Yabancıların Çalışmaları
- D. Türklerin Derlemelerle Başlayan Bilimsel Çalışmaları
- E. Dilciler, Dergiler, Tezler
- F. Yeni Dönem: Üniversitelerde İlk Masal Çalışmaları

İlk başlık altında *Altın Yaruk*, *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*, *Kuanşi İm Pısar*, *Türkische Turfantexte*, *Uigurica*, Türkçe mani el yazmaları gibi Türklerin İslam dinine girmeden önce bağlı oldukları inanç ve dinlerle ilgili olarak başka dillerden çevrilen kitaplarda masal özellikleri olduğunu belirten Sakaoğlu (1999), bunun masal araştırmaları tarihimizi o dönemlerin daha ötesine götürmemizi sağlayacağını söyler.

3. Masalların Sınıflandırılması

Masal araştırmalarında 140 yıl öncesine dayandığı söylenen masalların sınıflandırılması konusu (Sakaoğlu, 1999: 10), birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bu konuda ilk teşebbüsü J. G. Von Hahn²,ın yaptığı düşünölmektedir (Günay, 1975: 19). Günümüzde, masal incelemesi yapanların sıklıkla başvurdukları *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* adlı eserinde Propp (1987), masalların da organik şekiller gibi belirli ölçüler dâhilinde incelenmesinin mümkün olduğunu savunur ve kimi masal araştırmacılarının masallarla ilgili sınıflamalarını sıralar. Propp'a göre masal türünün çeşitlilik arz etmesi ve masalı bütün olarak ele almanın imkânsızlığından dolayı masalın gruplara ayrılması gerekmektedir. Günümüzde de en geçerli gibi görönen sınıflandırma, Miller'in yaptığı, olağanüstü masallar, konusu günlük hayattan alınan masallar ve hayvanları konu alan masallar şeklindeki sınıflamadır. Propp'a göre Miller tarafından teklif edilen bu sınıflandırma kimi soruları beraberinde getirir. Örneğin, hayvanları konu alan masallarda da olağanüstü unsurlar ön planda olabilir; ya da olağanüstü masallarda hayvanlar önemli roller oynayabilir (Propp, 1987: 13–14).

Propp (1987: 15)'un, görüşlerini *Toplum Psikolojisi* adlı eserinden aktardığı Wundt'a göre, masallar kategorilerine göre yediye ayrılır:

---

² J. G. Von Hahn, *Griechische und Albanesische Marchen* (Münih:1918).

- 1) Konularını mitolojiden alan masal ve fabllar
- 2) Konuları tamamen olağanüstü olan masallar
- 3) Biyoloji ile ilgili masal ve fabllar
- 4) Konuları tamamen hayvanlarla ilgili masallar
- 5) Konuları “menşei” ile ilgili masallar
- 6) Güldürü masalları ve fablları
- 7) Eğitim amaçlı fabllar

Propp, bu sınıflamayı da yeterli bulmaz, hayvanlarla ilgili fabllarla eğitim amaçlı fabllar arasında bir fark olmadığı düşüncesindedir (Propp, 1987: 15).

Propp (1987: 18-19), R.M. Volkov’un olağanüstü konulu masallarla ilgili:

- 1) Zulmedilen masumlar
- 2) Tecrübesiz kahraman
- 3) Üç erkek kardeş
- 4) Ejderha’ya karşı savaşanlar
- 5) Yavuklu kızın kazanılması
- 6) Akıllı genç kız
- 7) Sihir ve büyü kurbanları
- 8) Büyü kaynağı tılsımın sahibi
- 9) Olağanüstü objeler sahibi
- 10) Sadakatsiz kadın

şeklindeki sınıflandırmasının herhangi bir prensibe bağlı olmadığı, her şeyin kargaşa halinde olduğu görüşündedir.

Propp, masalların sınıflandırılması konusunda son olarak Finlandiya ekolünden söz eder. Bu ekolün temsilcileri, aynı masal konusu ile ilgili varyantları toplayıp, bunları dünyadaki dağılımlarına göre karşılaştırırlar. Bu yöntem, konularla ilgili bir listenin yapılmasını zorunlu kılar. Bu ekolün kurucularından Antti Aarne, konulara ‘tip’ adını ve her tipe bir numara verir. Aarne’in endeksi sayesinde bugün masalların numaralandırılması mümkün olabilmektedir. Aarne’in endeksini oluşturan temel bölümler şunlardır (Sakaoğlu, 1999: 12):

I. Hayvanları Konu Alan Masallar

1-99	Vahşi hayvanlar
100-149	Vahşi hayvanlar ve evcil hayvanlar
150-199	Vahşi hayvanlar ve insan
200-219	Evcil hayvanlar
220-249	Kuşlar
250-274	Balıklar
275-299	Öteki hayvanlar

II. Asıl Masallar

A- Sihir Masalları

300-399	Tabiatüstü rakip
400-459	Tabiatüstü veya sihirli zevce (zevc) veya diğer ilgili kimseler
460-499	Tabiatüstü vazife
500-559	Tabiatüstü yardımcı

560-649	Tabiatüstü eşya
650-699	Tabiatüstü muktedir olma hali veya bilme
700-749	Diğer tabiatüstü haller

B- Efsane Tarzındaki Masallar

C- Kısa Hikâye Tarzındaki Masallar

D- Aptal Dev Masalları

III. Güldürücü Masallar/Fıkralar

1200-1349	Edepsizlik
1350-1439	Evli kimselerin latifeleri
1440-1524	Kahraman olan bir kadının latifeleri
1525-1874	Kahraman olan bir erkeğin latifeleri

Sözü edilen sınıflandırmalar içinde Propp'un en başarılı bulduğu çalışma Aarne'in endeksi olmakla birlikte, bu sınıflandırmanın konuların birbirine çok yakın olması ve aralarında tamamen objektif bir sınır çizmenin imkânsızlığı nedenleriyle, bir masal metninin hangi tipe bağlanacağı açısından problemleri olduğunu savunur (Propp, 1987: 19-24).

Sonuç olarak Propp, masallarla ilgili birçok şeyin masalların şekil bakımından incelenmesine bağlı olduğu yargısına varır. Hem soyut hem de şekille ilgili olması bakımından karışık, dikkat gerektiren bir çalışmaya girer. Masallarda değişik kahramanlara, benzer aksiyonların verildiğine dikkat çekerek, kahramanların **fonksiyonları** bakımından masalları incelemenin mümkün olduğuna karar verir. Yaptığı incelemeler sonucunda, fonksiyonların dikkat çekici bir şekilde

tekrarlandığını fark eder. Farklı masalarda son derece farklı olmalarına rağmen, kahramanların genellikle aynı işleri yaptıklarını gözlemler. Başkahramanın yaptığı fonksiyonlar, masalın ana bölümlerini oluşturur. Propp, bu fonksiyonların -bütün masalarda hepsinin birden görünmemekle birlikte- sıralanışlarının da aynı olduğu görüşünü savunur. Böylece, aynı ve benzer masaları bulmak suretiyle, benzer masalara “aynı tip” masallar olarak bakmak mümkün olur. Son olarak, bütün olağanüstü masalların aynı olduğu tezini ortaya atar ve olağanüstü masallardaki her fonksiyonun kısa muhtevasını, bir kelime ile tanımını ve sembolünü vererek ortaya attığı tezlerin ispatına girişir. Masal kahramanlarıyla ilgili otuz bir fonksiyon, fonksiyonların kahramanlar arasında dağılımı, masal kahramanlarının özellikleri ve bunların anlamı, masala bağlı malzemelerin tablo olarak gösterilmesi, şemalar, semboller listesi gibi bölümler bu çalışmanın detaylı ve karmaşık ürünleridir.

Aarne’ın 1926 yılında ölümü ve Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Aarne’ın öğrencisi olan Stith Thompson onun eserini aynı adla genişletip Türk masallarına da büyük ölçüde yer vererek masaları yeni bir bölümlemeyle sunar. Thompson’un bugün de kabul edilip uygulanan beşli sınıflaması şöyledir (Sakaoğlu, 1999: 13):

- I. Hayvan Masalları (1-299)
- II. Asıl Halk Masalları (300-1199)
- III. Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar (1200-1999)
- IV. Zincirlemeli Masallar (2000-2399)
- V. Sınıflamaya Girmeyen Masallar (2400-2499)

Masalların sınıflandırılmasına ilişkin bir başka yaygın görüş de David L. Russell'ın (1991) *Literature for Children* adlı eserinde belirtilir:

- 1) Hayvan Masalları: Konuşabilen hayvanlar neredeyse tüm halk masallarında ortaya çıkmalarına rağmen, eğer masalın bütün ana kahramanları insan özellikli hayvanlar ise bu masal hayvan masalı olarak sınıflandırılabilir. Çoğu hayvan masalında hayvanlar insan sembolü olarak işlevlendirilir ve hiçbir şekilde hayvan gibi davranmazlar. Bu masallar hayvanların çoğuna büyük ilgi gösteren çocuklara çok cazip gelir. *Bremen Mızıkacıları* bu masalların en ünlü örneklerinden biridir. Russell'a göre, esasen bütün fabllar hayvan masalıdır.
- 2) Budala (Noodlehead) Masalları: Komik (droll) masallar ya da Ahmak (simpleton) masalları olarak da adlandırılırlar. Asıl kahramanları sempatik de olsa budala olan masallardır. Başkahramanı sürekli olarak değerli bir varlığı daha az değerli olanıyla değiştirip, sonunda elinde mutluluktan başka hiçbir şey kalmayan *Hans in Luck*, bu türe güzel bir örnektir.
- 3) Olağanüstü Masallar: Almanca karşılığı *märchen* olarak verilen bu masal türü, geleneksel halk masallarının en çok bilinenidir. Uzun zaman önce, çok uzak diyarlarda geçen sihirli mucizeler üzerine odaklanan bu masallar tipik olarak iyi ve kötü arasındaki mücadeleyi betimlerler, erdemli olanın galibiyetiyle ve mutlu bir evlilikle sonuçlanırlar. *Sinderella*, *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* ve *Uyuyan Güzel* bu tip masalın klasik örneklerindedir. "Fairy tales" terimi çoğunlukla bu tip masallar için söylenir.

- 4) Kümülatif Masallar: Halk masallarının çoğu üç dilek, yedi kardeş, başarılacak olan on iki iş gibi tekrarlayan örüntüler içerir. Fakat bazı masallar bütünsel etki için tamamıyla tekrarlamaya dayalıdır. Her yeni detay daha öncekilere eklenirken, dizelgenin hepsi sırayla tekrarlanır, böylece bütün birikim bir nakarat haline gelir. Küçük çocuklar, anlatıma katkıda bulunmalarına olanak sağlayan bu masallardan özellikle hoşlanırlar. *The Gingerbread Boy* adlı masal bu türe örnektir.
- 5) Açıklayıcı Masallar: Adı Fransızca “niçin, neden” anlamında “pourquoi” sözcüğünden gelen bu masallar, tabii fenomenleri açıklamaya çabalarlar. Aşağı Michigan yarımadasının kuzey batındaki Sleeping Bear kumulunun yaratılışını anlatan etkileyici masal gibi bildik çoğu Yerli Amerikan masalı bu kategoriye girer. Bu masalda kumulun varlığının nedeni, Michigan gölünde boğulan iki yavrusu için yas tutan anne ayının bedeninin geniş kumullarla kaplanması ile açıklanır. Gölün hemen kıyısındaki Kuzey ve Güney Manitou adaları da kaybolan yavru ayıları simgelemektedir.

Türk masallarının sınıflandırılması için ilk çalışma, W. Eberhard ile Pertev Naili Boratav’a aittir. *Typen Türkischer Volksmarchen*³ adlı eserde 378 Türk masal tipi 23 başlık altında toplanır (Karadağ, 1996: 276). “Motif katalogu taslağı” diyebileceğimiz bu liste harf esasına dayalıdır (Sakaoğlu, 1999: 16).

- A. Hayvan masalları (22 tip),
- B. Hayvan ve insanın beraber rol aldıkları masallar (11 tip),

---

³ Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav, *Typen Türkischer Volksmarchen* (Wiesbaden:1953).

- C. Masal kahramanına bir ruhun veya bir hayvanın yardım ettiği masallar (49 tip),
- D. Tabiatüstü bir ruh veya bir hayvanla evlenme konusunu işleyen masallar (27 tip),
- E. İyi bir ruhla veya evliyalarla birlikte yaşamayı konu alan masallar (13 tip),
- F. İnsanların kaderinin önceden yazıldığını ve değişmeyeceği konusunu işleyen masallar (20 tip),
- G. Rüyalari konu alan masallar (3 tip),
- H. Kötü ruhlarla birlikte yaşamayı işleyen masallar (23 tip),
- İ. Sihirbazları konu alan masallar (16 tip),
- J. Genç kızın sevgili bulmasını konu edinen masallar (12 tip),
- K. Erkek kahramanın sevgili bulmasını konu alan masallar (25 tip),
- L. Fakir kızın zengin bir erkekle evlenmesini konu alan masallar (16 tip),
- M. Kıskançlık ve iftira konusunu işleyen masallar (17 tip),
- N. Hor görülen kocaların kahraman olduğu masallar (3 tip),
- O. Zina ve baştan çıkarmayı konu alan masallar (22 tip),
- P. Acayip olaylar ve acayip icraatı konu alan masallar (8 tip),
- Q. Acayip davaları konu alan masallar (13 tip),
- R. Realist masallar (9 tip),
- S. Acayip tesadüfleri konu olarak işleyen masallar (6 tip),
- T. Komik olayları konu alan masallar (6 tip),
- U. Aptal ve tembel kadın veya erkekleri konu alan masallar (16 tip),
- V. Hırsızlık ve dedektiflik konularını işleyen masallar (11 tip),

W. Akıllı, hilekâr veya cimri kahramanları konu alan masallar (29 tip) (Günay, 1975: 21).

Warren S. Walker ile Ahmet Edip Uysal (1966)'ın hazırladıkları *Tales Alive in Turkey* adlı eserde ise, Türk masalları yedi ana gruba ayrılır:

- 1) Tabiatüstü masallar
- 2) Şaşırtıcı ve hünerli sonuçlara sahip masallar
- 3) Gülmece masalları
- 4) Ahlaki masallar
- 5) Köroğlu
- 6) Din görevlilerinin hatalarını konu alan masallar
- 7) Fıkralar

Halkbilim çalışmalarına Türkiye’de öncülük etmiş isimlerden Boratav’ın da masalları üslup, yapı ve konu bakımından sınıflamasının ilk üç maddesi ilk bakışta Miller’in sınıflandırmasına benzer. Boratav’a göre masallar; hayvan masalları, olağanüstü masallar, gerçekçi masallar, yalanlamalar ve zincirleme masallar, fıkra ve latifeler olmak üzere beş gruba ayrılır (Boratav, 1982b: 3). Propp, Miller’in sınıflandırmasının, hayvanları konu alan masallarda olağanüstü unsurlar ön planda olabileceği; ya da olağanüstü masallarda hayvanların önemli roller oynayabileceği için kesinlik sunmadığını belirtirken Boratav, olağanüstü masallarda kimi zaman hayvan tiplere rastlandığını ancak, olağanüstü masallardaki hayvan tipleriyle hayvan masallarındaki hayvan tiplerin işlev bakımından oldukça farklı olduğunu belirterek

bu konuya açıklık getirir. “İşlev” ya da Propp’un deyimiyle “fonksiyon” Türk masallarında da ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıkar. Propp metodu Türkiye’de ilk defa Umay Günay’ın *Elazığ Masalları* çalışmasında tatbik edilir (Günay 1975).

Suat Batur (1998)’un *Türk Halk Edebiyatı* adlı çalışmada ise masal türlerinin:

- 1) Hayvan Masalları
- 2) Olağanüstü Masallar
- 3) Gerçekçi Masallar

başlıkları altında sınıflandırıldığı görülür. Adı geçen eserde her masal türü kısaca açıklanıp ilgili türe örnek olarak birkaç masal verilmiştir.

4. Masal Konulu Akademik Çalışmalar

Halk anlatılarının başta gelen türlerinden biri olan masalın serüveni, yazının olmadığı çok eski zamanlara kadar götürülse de, masal araştırmalarımızın tarihi yirminci yüzyılın başlarına, masal alanındaki incelemelerin tarihi ise bu yüzyılın ortalarına kadar indirilebilmektedir. Ülkemizde masalla ve masal derlemeleriyle ilgili ilk bilgiler Ziya Gökalp tarafından “Küçük Mecmua”da yayımlanmıştır (Sakaoğlu, 1999). Gökalp, masal derlemeleri için bugün dahi geçerli olan fikirlerini ve masal derlemelerini “Küçük Mecmua”da kaleme alır (Günay, 1975: 14). Türk halkbilimi

alanında –ve bu arada masal konusunda- bilinçli ve bilim amacıyla bir derleme ve araştırma çabasını görmek için ise 19. yüzyılın sonunu beklemek gerekir (Boratav, 1992a: 425). Türk masallarıyla bilimsel olarak ilgilenenlerin başında yabancı Türkologlar gelmektedir (Sakaoğlu, 1999: 24). Türk masallarını ilmi bir gözle görerek onları bütün özellikleriyle derleyen Macar Türkolog Ignace Kunos'tur (Günay, 1975: 13). Kunos'un masalımızla ilgili eserleri arasında şunlar sayılır:

-*Oszman-Török Nepköltesi Gyűjtemeni I, II* (Budapeşte, 1887-1889): Kunos'un İstanbul, Anadolu ve Rumeli'ye yaptığı gezilerde derlediği masalların 98 tanesi bu eserde bulunur (Boratav, 1992a: 425).

-*Türkische Volksmärchen aus Stanbul* (Leipzig, 1905): Bu eserde 51 masal metni yer almaktadır (Sakaoğlu, 1999: 28).

-*Türkische Volksmärchen aus Adakale* (Leipzig, 1907): Tuna nehri üzerindeki Adakale'de yaşayan Türklerin masallarını içerir (Sakaoğlu, 1999: 28).

-*Fourty-four Turkish Fairy Tales* (Londra, 1913): Kunos'un toplayan ve çeviren olarak gösterildiği bu eserde 44 masal yer alır (Sakaoğlu, 1999: 28).

-*Boszporuszi Tündervilag* (Budapeşte, 1923): Kaynaklarımızda adı *Boğaziçi Perileri* olarak Türkçeye çevrilen (Sakaoğlu, 1999: 28) bu eser hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmemektedir.

-*Türk Halk Edebiyatı* (İstanbul, 1925): Türkçe olarak kaleme alınan bu kitapta Kunos, İstanbul'daki derlemeleri hakkında bilgiler de vermektedir (Boratav, 1992a: 425).

Kunos'tan sonra, J. A. Decourdemanche Fransızcaya çevirdiği *Fables Turques* (1883) adlı eserde 149 masal metnine yer verir. Bunların arasında İtalyan kaynaklı olduğu söylenen 135 masal, Aisopos masallarıyla benzerlik gösteren beş masal vardır (Sakaoğlu, 1999: 29). Albert Wesselki, *Der Chodscha Nasreddin* adıyla yayınladığı eserinin Türk malzemesinde Decourdemanche'nin Fransızca Nasreddin Hoca hikâyeleri çevirilerinden faydalanır (Boratav, 1992a: 426).

Karagöz, meddah ve halk hikâyeleri ile tanınan George Jacob'un masalla ilgili yayını *Xoros Kardash (Brüder Han)* 1906 yılında Berlin'de yayımlanır (Sakaoğlu, 1999: 29).

Masal konusunda yapılmış akademik çalışmaların çoğunun adlarını ve içeriklerini Sakaoğlu'nun *Masal Araştırmaları* eserinde buluruz (Sakaoğlu, 1999: 24-34). Allan Ramsey ve F. McCullagh'ın meddah geleneğinden seçtikleri masal, latife ve efsaneleri içeren *Tales From Turkey* (1914), Sebastian Beck'in bazı masal ve hikayeleri Almancaya çevirdiği kitapları *Ahmeds Glück* (1917), *Tscengi Dilawar* (1918) ve *Die Geschichte vom Räuber und dem Herrn Richter* (1920), Theodor Menzel'in Türk Masalları serisinin iki kitabı *Billur Kösch* (1923) ve *Der Zauberspiegel* (1924), Fredrich Giese'nin üçü derleme olup diğerleri *Billur Köşk, Türk Masalları, Tûtinâme, Hümayun-nâme, Kirk Vezir* adlı kaynaklardan alınan 66 masalımızı içeren *Türkisch Märchen* (1925); Margery Kent'in, Naki Tezel'in *İstanbul Masalları* adlı eserinden 32 tanesinin İngilizce çevirilerine yer verdiği *Fairy Tales From Turkey* (1960), Elsa Sophie Von Kamphoevener'in Türk göçebelerinin masal ve hikayeleri *Märchenund Geschichten Alttürkischer Nomaden* (1956) ve 17

masal metninin yer aldığı *Der Zedernbaum* (1966), Şekibe Yamaç ile Slaveyko Martinof'un *Türk Masalları* (1957) adıyla yayımladıkları 12'si masal olan 16 metin, Xavier de Planhol'un *Contes et Legendes des Pueples Turc* (1958), Warren Walker ve Ahmet Edip Uysal'ın ortak çalışmalarının sonuçları olan eserleri *Tales Alive in Turkey* (1966), *More Tales Alive in Turkey* (1992), *A Turkish Folktale/The Art of Behçet Mahir*, eşi gibi Türk masallarıyla yakın ilişkisi bulunan araştırmacı Barbara Walker'ın *Once There Was and Twice There Wasn't* (1968), *A Treasury of Turkish Folktales for Children* (1988), *Turkish Folktales for Children* (1989) ve *The Art of Turkish Tale I, II* (1990,1991), Otto Spies'in 60 masala yer verdiği *Türkisch Märchen* (1967), Adelheid Uzunoglu-Ocherbauer'in beş kaynaktan seçtiği 23 masalı içeren *Türkische Märchen* (1982), Barbara Pfliegerl'in masal kitaplarından seçtiği 34 masala yer verdiği *Es War Einmal, Es War Keinmal/Türkische Volksmärchen* (1992), Sakaoğlu'nun andığı akademik çalışmalardan bazılarıdır.

Yukarıda, masal söz konusu olduğunda, onunla ilişkisi olan birçok anlatı türünün göz önünde bulundurulması gerektiğine değinmiştik. Benzer şekilde, Türk kültürü de söz konusu olduğunda onunla bağlantılı birçok kültürü göz önünde bulundurmak yerinde olur. Türk kültürü, Türklerin İslam'ı kabulünden önce eski yurtlarındaki komşu, yabancı kültürlerden aldıkları ile kendi atalarından miras kalan geleneklerin toplamı bir Orta Asyalı kültürün, İslam dinine girdikten sonra etkisi altına girmeye başladıkları Arap ve Müslüman-İranlı kültürlerin ve yeni yurtlarındaki gelmiş geçmiş kalıntıların, çeşitli ırk, dil ve dinden kavimler geleneklerinin kaynaşmasının sonucu bir terkiptir (Boratav, 1992a: 398). Bu sebeple, Türklerin yeni yurdunda onlarla aynı topraklarda yaşayan, dinleri ya da dilleri bakımından farklı

olsalar da kültür bakımından ortak bir paydada buluşan topluluklara ait anlatılarla ilgili olan araştırmalara değinmenin de faydalı olabileceği görüşüne katılmaktayız. Boratav, bu alandaki çalışmaların, Türk masalı incelemeleri için son derecede önemli olduğunu belirterek bunlar arasında Jean Nicolaides'in eserini, Anadolu Rumlarından anadilleri Türkçe olanların masallarını toplayan Dawkins'in 1916'da yayımlanan eserini, Türkiye Ermenilerinin masal ve efsanelerini içeren Minas Tcheraz'ın *Orient Inedit* adlı eserini saysa da biz adı geçen eserlerin hiçbirine ulaşamadık. Bilkent Üniversitesi'nin kütüphanesinde yaptığımız taramada içlerinde masallar da bulunan Pars Tuğlacı'nın *Ermeni Edebiyatından Seçkiler* (1992), S. Sirens'in Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan, içinde Ermeniceden tercüme edilmiş 12 anlatı bulunan ve anlatıların kimlerden duyulduğu belirtilen, ayrıca anlatıların dinlendiği kişiler hakkında bilgiler veren eseri *Ermeni Edebiyatı Numuneleri* (1910), Birsen Karaca'nın hazırladığı içinde mit, masal, efsane, şiir, mektup, gezi notları gibi farklı türlerden örnekler bulunan *Ermeni Edebiyatı Seçkisi* (2001) adlı eserleriyle karşılaştık. Bunların dışında Fikret Türkmen'in *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Edebiyatına Tesiri* (1992) adlı çalışması ve Hindo-Avrupalı kavimlerin mitolojileri, dinleri ve destanlarıyla ilgili karşılaştırmalı zengin yayınlarıyla tanınan (Boratav, 1992a: 426) Georges Dumezil'in *Kafkas Halkları Mitolojisi, Contes Lazes, Contes et Legendes Oubykhs, Documents Anatoliens sur les Langues et les Traditions du Caucase* adlı eserleri de bu kütüphanede bulunmaktadır.

Türklerin Türk masalları ile ilgili ilk kitabı, K. D. adlı bir yazarın 1912/13'te bastırıldığı *Türk Masalları* adlı kitabı olarak bilinse de Türk halk kültürünü anlayıp değerlendirmek, milli bir edebiyat yaratmak, edebiyatı geliştirmek amacıyla ilk

masal derlemeleri yapan Ziya Gökalp'tır (Boratav, 1992a: 427). Gökalp'ın "Küçük Mecmua"da yayınladığı masalları daha sonra *Altın Işık* (1923) adlı kitabına alır. Halkevlerinin de halk kültürü derlemelerinde önemli bir rolü vardır. 1930'lardan itibaren Halkevleri dergilerinde çeşitli masal derlemeleri yayınlanır. Mersin Halkevi'nin yayımladığı *Öz Türk Masalları* adlı kitapta Türkçe öğretmeni Suat Salih Arsal'ın ve onun öğrencilerinin derlediği masallar vardır (Sakaoğlu, 1999: 41).

Masal derlemelerine büyük emeği geçenlerden biri de Naki Tezel'dir. Tezel, ilk kitabı *Keloğlan Masalları*'nda (1936) daha önce yayımladığı masalları bir araya getirir. Aynı yıl bastırıldığı *İstanbul Masalları* adlı kitabında da yetmiş iki masal yer alır. Masallar üzerine ilk ilmi çalışmalar Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde kurulan Halk Edebiyatı kürsüsünde başlar (Günay, 1975: 14). Kısa ömürlü olan bu kürsüde yapılan iki tez çalışması vardır. Bunlar, Cemal Yücememiş'in *Türk Edebiyatında Hayvan Masalları* (1940) ve Salahattin Tansel'in *Kavakdibi Masalları Üzerine Bir Derleme* (1948) başlıklı çalışmalarıdır. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde de 1967 yılından beri masal konulu tez çalışmaları yapılmaktadır. Bunlardan bazıları Rahmi Altunbilek'in *Erzincan ve Yöresinden Derlenmiş Bazı Masallar Üzerine Tahlil Denemesi* (1967), Kamber Aray'ın *Iğdır Masalları Üzerine Bir İnceleme* (1968), Rezzan Baytop'un *Elazığ Masalları Üzerine Bir Araştırma* (1969), Burhanettin Keteci'nin *Çöğenler Köyü Masalları Üzerinde Bir Araştırma* (1970) adlı çalışmalarıdır.

Pertev Naili Boratav'ın Türk Halk Edebiyatı alanındaki çalışmaları büyük önem taşır. Boratav'ın doktora tezinin konusu bütünüyle masal olması bakımından ilktir. Sakaoğlu, Boratav için şunları söyler:

“Türk masallarının derlenmesi, işlenmesi ve neşredilmesinde büyük emeği olanların başında P. N. Boratav gelir. Boratav 1955'ten beri Fransızca, Almanca ve Türkçe olmak üzere dört masal kitabı neşretmiştir. Bu kitaplardaki metinlerin hepsi kendi derlemesi olmayıp bazıları talebelerinin derlediği veya başka kitaplardan aldığı masallardır” (Sakaoğlu, 1973: 57-58).

Boratav'ın Eberhard'la birlikte üzerinde çalıştıkları 2500 Türk masalının ve tespit ettikleri 378 masal tipinin yer aldığı *Türk Masal Tipleri Katalogu* (1953) Almanca olarak yayınlanır. *Zaman Zaman İçinde* (1959) adlı kitabında 22 masal, 21 tekerleme olup “Giriş” bölümünde masal ve tekerlemeyle ilgili bilgiler yer alır. Son Türkçe masal kitabı olan *Az Gittik Uz Gittik* (1969)'in “Türk Masalı Üzerine” adlı bölümünde Türk masalının tarihi, fıkra, latife, hikâye gibi geleneksel türlerle ve masalın, konu ve anlatım nitelikleri halk edebiyatı malzemesiyle kaynaştırma çabasıyla yazılmış modern hikâye ve romanla ilişkisi konularına değinir. Tekerleme üzerine yazdığı eseri *Tekerleme: Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı*, 2000 yılında yeniden basılmıştır. Boratav'ın Türk masalına sunduğu büyük katkılarından biri olan *Hayvan Masalları Katalogu Taslağı* daha sonra *Türk Masal Tipleri Katalogu'nun* (1953) 1-66. maddesine eklenmiştir. *Contes Turcs* adlı kitabını 1955 yılında Paris'te, çoğunu annesinden dinlediği 40 masalı içeren *Türkische Volksmärchen* adlı eserini ise 1967'de Berlin'de yayımlar.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın misafir öğretim üyesi olarak Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne gitmesi, üniversitelerde masal çalışmaları açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde Erzurum'da olup doktora çalışmasını tamamlayan asistanlardan biri olan Sakaoğlu, durumu şöyle anlatmaktadır:

“ O yıllarda hepsi yeni olan diğer üniversitelerin (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi) hiçbirinde ilgili bölüm yoktu. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim enstitülerinin iki yıllık Türkçe birimleri vardı. Bunlarda da halk edebiyatı dersleri yeterince okutulmuyordu. Kaldı ki bunların sayısı da ikiyi üçü geçmiyordu.

İşte ülkemizin durumu bu tabloyu çizerken Erzurum'da yeni bir adım atılıyordu. Prof. Kaplan halk edebiyatı derslerini okutacak öğretim görevlisi arıyor, aldığı asistanları halk edebiyatı dalında doktora yapmaları için Avrupa'ya gönderiyordu. Ne yazık ki ilk asistan, Almanya'da A. Von Gabain ile tanışınca halk edebiyatı alanında doktora yapmaktan vazgeçiyordu” (Sakaoğlu, 1999: 52).

Böylece, eğitimlerine Türkiye'de devam eden araştırmacılardan Muhan Bali, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın danışmanlığında *Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Varyantlarının Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi* adlı tez çalışmasını 1967'de tamamlar. Bali'yi 1971'de tamamladığı *Gümüüşhane Masalları/Metin*

Toplama ve Tahlil çalışmasıyla Saim Sakaoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* (1972) adlı çalışmasıyla Bilge Seyidoğlu, *Elazığ Masalları (İnceleme-Metin)* (1974) ile Umay Günay izler. Bugün hepsi değişik üniversitelerde profesör olarak görev yapmış bu araştırcıların öğrencileri arasında da masal üzerine yüksek lisans ve doktora çalışması yapanlar bulunmaktadır⁴.

---

⁴ 1971-1999 arasında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri için bkz. Sakaoğlu (1999: 53-55).

II. BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATI

1. Çocuk Edebiyatı Nedir?

Çocukların okuması için yazılmış, derlenmiş ya da yayımlanmış olan bütün yayınları içine alan yazına çocuk edebiyatı denir. Pedagojik araştırmaların başlaması ve matbaanın bulunuşuyla birlikte ortaya çıkan çocuk edebiyatı veya çocuk kitapları adı altında yapılan yayınlar, zamanla ticari amaç ile sanatın birleştiği, zaman zaman da cemiyetin istediği türde çocuk yetiştirmek maksadıyla yazılan müstakil bir edebiyat haline gelir. Çocuk edebiyatı deyince akla gelen iki çeşit şunlardır:

1. Okuyucu olarak sadece çocukların hedef alındığı eserler
2. Bütün insanlığın veya bir milletin malı olan değerli eserlerin çocuklar için yeniden düzenlenmesi (Enginün, 1985: 186).

Başlangıçta, yazının olmadığı zamanlarda göçebe toplumun birer üyesi olan insanlar bir arada yaşar. Çocuk da bu toplumun üyesi olarak içinde bulunduğu kültürün yaratmalarıyla beslenir. Bunlar arasında ninniler, maniler, tekerlemeler, türküler, bilmeceler, hikâyeler, efsaneler ve belki de çocuklar arasında en çok sevilen masallar da vardır.

Sonraları, kitaplar basılmaya başlandığında çocuklar da yetişkinler için yazılmış kitapları okurlar, çünkü çocuklar için özel bir edebiyat bilinci henüz gelişmemiştir. Stewig'e göre, çocuk edebiyatının ne olduğu zamana ve mekâna göre çeşitlilik arz ettiğinden, çocuk edebiyatının nasıl geliştiği hakkında biraz bilgi edinmenin bu kavramın ne olduğunu anlamada faydası olacaktır (Stewig, 1988).

Büyüklerden aktarılan sözlü masallar çok eski zamanlara uzanan birer pratik olsa da bu masallar ne çocuk edebiyatı ne de özellikle çocuklar için tasarlanmış anlatılar olarak düşünülebilirler. Çocuklar sadece bu masalların dinleyicileri arasındadır, belki de dinleyiciler arasında en çok keyif alanlar çocuklardır. Çocuk edebiyatının durumu uzun zamanlar boyunca bundan öteye geçemez. David L. Russell'a göre (1991), yazarların Ortaçağ boyunca özellikle çocuklar için bir edebiyat yaratmayı düşünmemeleri bir bakıma doğaldır; çünkü çocukluğun kendisi büyük ölçüde ihmal edilmiştir, çocuk olabildiğince çabuk bir biçimde yetişkinliğe erişip toplumun bir parçası olmalıdır. Çocuk gelişimiyle ilgili bir anlayış gelişmemiştir. Okumak, aristokratlara özgü bir edimdir. Bu çağlar boyunca popüler olan İncil'le ilgili masallar ve azizlerin hayat hikâyeleridir. Ayrıca, yarı-gerçek yarı-mitsel kahramanların komşu milletlerle yaptıkları savaşları anlatan yerel efsaneler vardır. 15. yüzyılda basım alanındaki yeni gelişmelerle bu durum değişmeye başlar. Haçlıların yeni ticaret yolları açması, Yeni Dünya'nın keşfi ve güçlü merkezi monarşilerin varlığı gibi sosyal değişimler, 17. yüzyılın sonlarıyla birlikte gerçek bir çocuk edebiyatı için gerekli koşulları hazırlar.

Russell (1991)'ın belirttiğine göre, 18. yüzyılın ilk zamanlarında İngiliz çocuklar yetişkinlerin ilgi duyduğu edebi ürünlere ilgi gösterdiler. Bunlar, John Bunyan'ın *Pilgrim's Progress* adlı eseri gibi hayalperest alegoriler ya da belki daha popüler olan Jonathan Swift'in hicivsel alegorisi *Gulliver's Travels* gibi kitaplardır. Bu iki çalışma da edebiyatın en eski motiflerinden biri olan ve Homer'in *Odyssey*'ine kadar uzanan "tehlikeli yolculuk" fikri üzerine kuruludur. Tam da bu sırada "çocukluk" sosyal kavramında önemli değişiklikler gerçekleşir. Özellikle Püritenler⁵, çocuğun ruhunun kurtuluşunda aileye düşen sorumluluk üzerine odaklandıklarından dolayı eğitime duydukları ilgiyle toplumu büyük derecede etkilerler. Belki de bu koşullar, çocuklara yönelik ilk kitapların didaktik olmasına neden olur. İlk sayılabilecek eserler hep abece kitaplarıdır. İlk çocuk kitabı olarak benimsenen John Comenius'un *Orbis Sensualium Pictus* (1657) adlı eseri, resimlerle Latince öğreten bir kitaptır.

Yine bu dönemde çocuk edebiyatının üzerindeki büyük etkilerden biri, 1693 yılında "Eğitim Üzerine Düşünceler" adlı makalesini yazan İngiliz filozof John Locke'tur. Bu çalışmasında Locke, çocuk beynini, üzerine yazılacak bilgileri bekleyen beyaz bir sayfaya benzetir. Locke, her çocuğun öğrenmek için bir kapasitesi olduğunu, öğrenmenin sistemli bir eğitimle mümkün olabileceğini ve çocuğun eğitiminden ailelerinin sorumlu olduğunu savunur. Püritenler çocukluk kavramıyla dini nedenlerden dolayı ilgilenirken Locke çocukluğun önemini entelektüel nedenlerden ötürü vurgular (Russell, 1991).

---

⁵ Tutucu Protestanlar

Çocukluğun, din ve felsefenin ilgi alanına girmesiyle çocuk kitaplarının basımı hızlanır. İngiliz müteşebbis John Newbery'nin, *Little Pretty Pocket Book* (1744) adlı eseri sadece ahlaki değil aynı zamanda eğlenceli olmasıyla çocuk edebiyatında ilk olmasa da, önemli bir köşe taşı olarak görülür (Russell, 1991).

18. yüzyılın ortalarında, Fransız filozof Jean Jacques Rousseau, çocuk eğitimi kavramına yeni bir yaklaşım tarzı getirir. Eğitimle ilgili düşüncelerine yer verdiği *Emile* (1762) adlı kitabında, ahlaki gelişimin önemi üzerinde durur. Rousseau'nun oldukça didaktik ve ahlaki fikirlerinin etkisiyle çocuk kitapları, çocuklara nasıl iyi ve doğru insanlar olunacağını öğreten kitaplar olur. Erkek yazarlar çocuk kitapları yazmayı hala ikinci derece bir uğraş olarak gördükleri için çoğunlukla kadın yazarlar bu yüzyılda birçok ahlaki masal yazarlar. Maria Edgeworth, Sarah Trimmer ve Mrs. Barbauld gibi yazarların çoğunun yapıtları günümüzde sıkıcı ve öğütsel görülse de zamanına etkileri çok büyüktür (Russell, 1991).

1729 yılında Fransız yazar Charles Perrault'nun *Tales of Mother Goose*'u ilk kez İngilizceye çevrilir. Bu kitap, *Sinderella*, *Kırmızı Başlıklı Kız*, *Uyuyan Güzel* gibi eski halk masallarının yeniden anlatılmasından oluşur. Perrault, masalları aslında tamamen çocuklar için değil, Fransız Kraliyetine mensup kadınları eğlendirmek için tasarlar; ancak her zaman olduğu gibi çocuklar bunları çok sever (Russell, 1991).

19. yüzyılın başlarında iki Alman dilbilimci Wilhelm ve Jacob Grimm kardeşler çok sayıda halk masalı derler. Bu masalların konuları sadece yetişkinler için olmakla kalmayıp, aynı zamanda şiddet içerir. Bu sebeple birçok yetişkin bu

masalları çocuklar için uygun bulmaz. 1846 yılında Dane Hans Christian Andersen'in peri masalları ilk kez İngilizce olarak basılır. Andersen sadece bir derleyici değil, aynı zamanda çoğunlukla halk masallarından etkilenen ve bu gelenekle orijinal masallar yazan bir yazardır. 1865'te Oxford Üniversitesinde matematik profesörü olan Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında*'yı yayımlamasıyla çocuk edebiyatında yeni bir dönem başlar. *Alice*, çocuklara yönelik bütün eğitim amaçlarını terk edip sadece eğlence için yazılan ilk önemli kitaptır. Bu kitapla hem Amerika hem de İngiltere'de yaratıcı yazımın kapıları açılır. Fantezi alanında oldukça fazla eserler yazılır. L. Frank Baum'un *Oz Büyücüsü* (1900) adlı eseri bunlardan biridir. Ayrıca, erkek çocuklar arasında *The Adventures of Tom Sawyer* (1876), *The Adventures of Huckleberry Finn* (1884) gibi macera kitapları da popülerdir. Kızlar ise ev ve aile hayatı, iyi şans ve mutlu bir evlilik üzerine kitaplar okur. Bunlar arasında da Louisa May Alcott'un *Little Women* (1868) adlı eseri sayılabilir (Russell, 1991).

Bu dönemde, basım teknikleri alanında önemli gelişmeler olur, renkli baskıya geçilir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kütüphanelerde çocuklar için tasarlanmış çocuk odaları bulunabilmektedir. Oldukça nitelikli çocuk kitapları yoğunlukla 20. yüzyılda ortaya çıkmaya başlar. Beatrix Potter'ın göz alıcı çalışmaları *The Tale of Peter Rabbit* (1901) ve *The Tale of Benjamin Bunny* (1904) ile Wanda Gág'in *Millions of Cats* (1927) adlı çalışması resimli hikâye kitaplarının ortaya çıkmasına zemin hazırlar. *Millions of Cats*, ilk Amerikan resimli kitabı olarak bilinir. 1930'larda yüksek kalitede resimli kitaplar artmaya başlar, 1936'da Amerikan Kütüphaneler Birliği en iyi resimli kitabı Caldecott Madalyasıyla ödüllendirir. A. A. Milne'in

oyuncak fantezisi *Winnie-the-Pooh* (1926), çocuk kültürünün başlıca ürünü haline gelir. Modern fantezi, karmaşık psikolojik, sosyolojik hatta ahlaki değerleri keşfeder. 19. yüzyılın Fransız yazarı Jules Verne'in öncülüğünü yaptığı bilim-kurgu alanı da 20. yüzyılda yerini alır. Biyografi, tarih, bilim, sanat, teknoloji gibi konularda da önemli çalışmalar yapılır. Millicent Selsam, Russell Freedman, David Macaulay, L. Everett Fisher ve Milton Meltzer gibi ödüllü yazarlar, genç okuyucular için bilimsel yazına emek harcarlar (Russell, 1991).

Özetle, insanın sanayileşmemiş yaşamında çocuk yetişkinin minyatürü, çocukluk ise yetişkin yaşama en hızlı uyumun hedeflendiği bir dönem olarak görülür. Rönesans ile başlayan süreçte çocukluğun ayırt edilmesi modernlik, kapitalistleşme, endüstrileşme, kentleşme ve en sonunda uluslaşma ile ilgilidir. Çocukluğun keşfi, tarihsel olarak eğitimin kurumsallaşması ile birlikte gelişir (Atay, 2007).

Günümüzde, çocuk gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, çocuk psikolojisinin inanılandan esasen daha karmaşık olduğunu göstermiştir. Çocuk gelişimi hakkında herkes tek bir kuram üzerinde hemfikir olmasa da, bazı önemli teorileri bilmenin çocuklar ve kitapları bir çalışma konusu olarak bir araya getirmede faydaları olabilir.

Ruhbilimin öncülerinden sayılan İsviçreli psikolog Jean Piaget'in "Bilişsel Gelişim Teorisi", çocuk gelişimi kuramları arasında belki de en çok bilinenidir. Piaget, insanın entelektüel ya da zihinsel gelişiminin bir takım evrelerden meydana geldiği görüşündedir. Piaget'ye göre çocukta bilişsel yapı, bazıları kendi aralarında da evrelere ayrılan dört ana dönemde gerçekleşir. Piaget'nin belirlediği ilk dönem 0–

2 yaşlar arasında yaşanan **Duyusal Motor Dönem**dir. Bu dönemdeki bebekler, nesnelere sürekliliğini saptayamaz, başka bir deyişle onları görmedikleri zaman da var olduklarının farkında değildir. Dolayısıyla, bebeğin dünyası tamamen benmerkezcidir. Bu dönemin bizim açımızdan önemli olan tarafı ise, kitabı tutma, ona dokunma cesaretinin tohumlarının atılmasıdır. Duyusal motor dönemin sonlarına doğru nesne devamlılığı kavramı oluşur ve 2-7 yaşlar arasında **Önişlemsel Dönem** yaşanır. Piaget, bu evreyi kendi içinde iki döneme ayırır. İlk iki-üç yıl boyunca çocuklar **Kavram Öncesi Dönemi** yaşarlar. Bu dönem çocukları, nesnelere değişken ölçütlere göre sınıflama eğilimindedirler. Bir hikâyenin olay örgüsünü takip edebilirler. Düşünce sistemleri havyan hikâyeleri ve fantezilere uyum sağlayabilir. 4 yaşından itibaren de **Sezgisel Dönem** başlar. Bu aşamada çocuğun dil yetenekleri ve sembol oluşturma becerisi gelişir, kendini çevreleyen dünyanın farkına varır. Artık daha az benmerkezcidir. İnsan ilişkileri hakkındaki hikâyeler, içsel duyguları konu edinen hikâyeler yeni anlamlar kazanırlar. Bu aşama, çocuğun saklı ilgilerini açığa çıkardığı bir keşif aşaması olduğu için önemlidir. 7 ile 11 yaş arasındaki dönem, Piaget'nin **Somut İşlemler Dönemi** adını verdiği, çocukların basit mantık kullanarak birtakım sorunları çözebildikleri üçüncü evredir. Bu dönemde çocuklar, zaman ve uzayla ilgili ilişkileri anlamaya başladıklarından tarihi kurguları anlamlandırabilirler. Başka diyarların hikâyeleri de ilgilerini çeker. Son olarak, 11 yaşından 15 yaşına kadar süren döneme Piaget, **Soyut İşlemler Dönemi** adını verir. Bu dönemin gençleri yapısal mantığı kullanabilecek durumdadır. Belirli bir sorunu çözmek için birleşmiş analizler kullanabilir. Bu dönemin en temel özelliği, düşünce mekanizmaları ile zihnin meşgul edilmesi olarak görülür. S. E. Hinton'un çete savaşlarıyla ilgili kitabı *The Outsiders*, Sandra Scoppettone'un eşcinsel temalı *Trying*

to Hear You adlı eseri, Mildred Taylor'un ırkçı önyargıları anlatan eserleri *Roll of Thunder ve Hear My Cry* bu dönem gençlerinin ilgisini çeken kitaplardır (Russell, 1991).

Alman kökenli, Amerikalı psikanalist Erik Erikson'un "Psikososyal Gelişim Kuramı" kişiliğin, çocukluğun ilk dönemlerinde belirlediği görüşünü reddedip çocuğun gelişimini ergenlik sonrasında da irdeleyerek her şeyin çocukluk dönemiyle açıklandığı takdirde, kusurların hep başkasına ait olacağı görüşünü savunur. Erikson, olgunlaşmanın her biri diğerine geçmeden önce çözülmesi gereken bir dizi psikososyal çatışmayı kapsayan aşamalardan oluştuğu görüşündedir. Her aşama birbirine karşıt iki temel öğeyle adlandırılır. Erikson'un "İnsanın Sekiz Evresi" kuramı, çocukluğun beş başlıca aşamasını içerir. İlk aşama, doğumdan itibaren yaklaşık on sekizinci aya kadar olan dönemde gerçekleşen **Güven-Güvensizlik** dönemidir. Bu dönem, çocukların güvene en çok ihtiyaç duydukları dönemdir. Bu dönemde bebek, tümünden alıcı bir yapıdadır, dışarıdan verilecek besinler, uyarılar ve uygun bakım olmadan yaşamını sürdüremez. Bebeğin, annesiyle etkileşimindeki temel öğeler süreklilik, tutarlılık ve aynılıktır: ilişkilerinde bir süreklilik vardır, sık sık değişmemektedir, bakım biçimi toplumun geleneklerine ve olanaklarına göre bir tutarlılık içindedir. Bebeğin zihninde oluşan imgesel kişilerle ona bakım veren kişiler aynı kişilerdir. Benzer şekilde, tekerlemelerin bu dönemdeki başarısı sürekli tekrarlanmalarındandır. Bu basit şiirler geceler boyunca tekrar edilerek güven verici bir düzen sunarlar. Margaret Wise Brown'ın *Good Night Moon* adlı klasiği bu dönem çocuklarına okunan kitaplar arasında ünlüdür (Russell, 1991).

Erikson'un ikinci dönemi, **Özerklik-Kararsızlık** çatışmasının yaşandığı, 18 aylıktan 3 yaşına kadar olan süredir. Bu dönem çocuğu, ayağa kalkıp yürüyerek, ana kucağından çevreye doğru bir hareketle başka şeylerin, özellikle bakımından sorumlu olan kişilerin ve kardeşlerinin farkına varmaya başlar. Çocuğun bu dönemdeki biyolojik gelişimi, hareket dizgesinin yanı sıra dışkılama işlevini gören kasların olgunlaşması, dışkılamanın isteğe bağlı yapılmasını ve böylece birbirine karşıt iki istek olan dışkılamayı tutma ve bırakma arasında bir seçim yapma olanağını sunar. Bu durum, özerklik duygusunu, birbirine karşıt istek ve eğilimler arasında bir seçim yapabilme gücünü ortaya çıkarır. Beatrix Potter'ın *The Tale of Peter Rabbit* adlı kitabı bu aşamadaki çocukların yüzleştiği durumu başarılı bir biçimde ortaya koyar: başkahraman, kendi istediği gibi hareket etmek ile annesinin otoritesine itaat etmek arasında seçim yapmak zorundadır (Russell, 1991).

Erikson'un üçüncü evresi, 3-6 yaşları arasında yaşanan **Girişim-Suçluluk** dönemidir. Bu yaşlar arası gelişen olumlu benlik ögesi girişim duygusudur. Girişim duygusu özerk ve özgür düşünmek, geleceğe yönelik erekler beslemek ve eyleme geçmek için rahatlık ve güç sağlar. Bu dönemin tehlikesi ise aşırı suçluluk duygusunun gelişmesidir. Ezra Jack Keats'in *Peter's Chair* (1967) adlı kitabında Peter, bebeklik eşyalarını küçük kız kardeşiyle paylaşmayı reddettiği için pişmanlık duyar ve sonunda onları kardeşine kendi rızasıyla vermeyi önerir. Peter, davranışını değiştirerek, Beatrix Potter'ın masalındaki tavşan benzerinden daha yüksek bir sosyal gelişim aşamasına ulaşır (Russell, 1991).

Erikson'un teorisinin dördüncü aşaması, 7-11 yaşları arasında **Beceri-Aşağılık** çatışmasının yaşandığı evredir. Bu dönemin en belirgin özelliği aldıkları eğitim doğrultusunda büyüklerin dünyasına egemen olan araç gereçleri kullanarak bir başarı elde etme azmidir. Ama aynı zamanda çocuğun kendini başkalarıyla kıyaslayıp kendini noksan bulma eğilimi de vardır. Beverly Cleary'nin *Ramona* adlı eserinde, arkadaşlarına kendini kabul ettirmeye çalışan Ramona, gençler tarafından büyük bir sempatiyle okunur (Russell, 1991).

Ergenlik dönemine denk gelen beşinci aşamada yaşanan çatışma, **Kimlik-Rol Kargaşası**dır. Ergenliğin belki de en buhranlı dönemi kişisel, kültürel, sosyal kimliğin keşfidir. Ergenlik çağının gelişiyle çocukluk dönemi sona erer. Bu dönemde bedenin gelişimi oldukça hızlıdır. İçsel coşkular ve gelişimsel sorunlarla karşılaşan gençler, kendilerine daha önceden aşılanmış olan rollerle, bundan böyle yükleneceği rolleri ve sorumlulukları karşılaştırır. Kimlik duygusunun kazanılması sürecinde, çocuklukta yaşanmış olan kavga ve çatışmalar yeniden yaşanır. Virginia Hamilton'un *M.C. Higgins The Great*, Katherine Paterson'un *The Great Gilly Hopkins* adlı gerçekçi romanlarında ve Ursula Le Guin'in *Yerdeniz* dörtlemesi fantezisinde bu tür çatışmalara yer verilmiştir (Russell, 1991).

Uzmanlar tarafından, kesin olmamakla birlikte çocukların okuma eğilimleri konusunda bazı saptamalar yapılmıştır. Her çocuğun okuma eğilimi aile ve sosyal çevresi doğrultusunda değişik olduğundan bu konuda kesin yargılara varılamasa da çocuğun yaşına göre okuma eğilimini bilmenin faydaları olabilir (Baraz, 1987: 143):

0-6 YAŞ: OKUL ÖNCESİ DÖNEMİ

- Ninniler	- Öykü
- Resimli kitaplar	- Şiir
- Çekici kartlar	- Plak, kaset
- Tekerlemeler	- Video, TV
- Bilmeceler, atasözleri, fıkralar	- Çocuk kitaplığı
- Destanlar, efsaneler	- Çocuk kulübü, tiyatrosu
- Masal	

Bu yaştaki çocukların eğilimlerinde cinsiyetler arasında fark yoktur.

7-9 YAŞ: MASAL DÖNEMİ

- Kahramanları çocuk olan öyküler
- Kahramanları hayvan olan öyküler
- Tatil ve doğa öyküleri
- Efsaneler, destanlar, fıkralar

Okul öncesinin devamı olan bu dönem çocuklarında da cinsiyet farkı belirginleşmemiştir. Ancak kızlarda bu dönem bir yıl daha uzun sürebilir. Bu dönem çocukları en çok masaldan hoşlanırlar. Bu dönem çocuklarının kitapları resimli olmalıdır.

10-12 YAŞ: SERÜVEN DÖNEMİ

KIZ	ERKEK	KIZ/ERKEK (ORTAK)
- Ev, okul yaşamı	- Serüven kitapları	- Mizah
- Yararlı bilgiler	- Gezi kitapları	- Biyografiler
- Şiir, tiyatro eğitimi	- Öyküleştirilmiş tarih, kahramanlık konulu kitaplar	- Polisiye
- Duygusal kitaplar	- Öyküleştirilmiş fen, doğa konulu kitaplar	- Yabancı ülkeler
- Kadın, erkek yaşamını anlatan yazılar		

Bu yaş çocuklarında gerçeğe yönelme başlar. Cinsiyetler arasında fark vardır.

Buraya kadar, çocuk edebiyatının ne olduğunu, çocuk kitaplarının yaşlara göre ne tür özelliklere sahip olması gerektiğini açıklamaya çalışırken, aslında çocuk edebiyatının Batı'daki gelişimini de ele almış olduk. Şimdi de çocuk edebiyatının ülkemizdeki gelişiminden söz etmek yerinde olur.

2. Ülkemizde Çocuk Edebiyatı

Çocukların, içinde yaşadıkları toplumun birer ferdi olarak, zevkle dinledikleri sözlü edebiyat ürünlerinden sonra, çocuklar için yazılmış kitaplar arasında, Nabi'nin ve Sümbülzade Vehbi'nin kendi çocuklarına öğüt vermek amacıyla yazdıkları *Hayriyye* ve *Lutfiye-i Vehbi* adlı eserler bulunur. Yazıldıkları çağlardaki Türk-İslam toplumunda geçerli davranış kurallarını ve ahlak ilkelerini öğrenmek bakımından değer taşıyan bu eserler; dil, konu ve psikoloji bakımından çocuklara hitap etmediklerinden, çocuk edebiyatıyla ilişkilendirilmezler (Geçgel, 2006). Türkiye'de çocuk edebiyatı alanında asıl gelişmenin Tanzimat'tan sonra olduğu söylenir. Bu dönemde aydınlar, çocuk eğitimi ve psikolojisi üzerinde önemle dururlar. Değişen dünya şartları, teknik medeniyete ayak uydurma zaruretini hisseden bu aydınlarımızın yaptıkları çalışmalar arasında Münif Paşa'nın *Ehemmiyet-i Terbiye-i Sibyan*, Ziya Paşa'nın tercüme ettiği *Emile*, Sadık Rifat Paşa'nın *Terbiyetü'l-Etfal Risalesi* sayılır⁶. Bu eserler dillerindeki sadelik ve cümlelerinin kısalığı ile dönemin diğer eserlerinden ayrılırlar (Enginün, 1985: 188).

---

⁶ Bkz. Mehmet Kaplan vd, 1974: 177-182, 252-254.

Kayserili Doktor Rüştü'nün, içinde kısa hikâyeler de bulunan ilk Türkçe alfabe kitabı *Nuhbetü'l-Etfal*, çocuklara okuma zevki aşlamak maksadıyla yazılır. Ayrıca bu dönemde Fenelon'un *Telemaque*'ı, La Fontaine'in *Fable*'leri de dilimize kazandırılır. Bu çeviriler doğrudan çocukları hedef almasa da çocuklar tarafından da okunurlar (Enginün, 1985:188). *Robenson Crusoe* (çev. Vakanüvis Lütfi, 1864), *Güliver'in Seyahatnamesi* (Mahmut Nedim,1872), *Merkez-i Arza Seyahat* (Mehmet Emin, 1883) ve *Beş Haftada Balonla Seyahat* (Mehmet Emin, 1887) çocuk edebiyatı alanında görülen diğer ilk yabancı eserlerdir. Bu eserlerin dil ve üslup bakımından çocukların çok üstünde olduğu söylenir (Geçgel, 2006). Jules Verne çevirilerine daha sonra devam eden Ahmet İhsan, çevirilerinde çocukların rahatça anlayabilecekleri bir dil kullanması bakımından önemlidir.

Gazetecilik alanında bu dönemde gerçekleşen canlanma, ilk çocuk dergi ve gazetelerinin çıkmasını da sağlar. 1869'da yayın hayatına başlayan "Mümeyyiz", 49 sayı çıkar. Çocuk edebiyatını kitap, gazete ve dergi olarak müstakil bir şekilde gören Mehmed Şemseddin'in çıkardığı gazeteler "Arkadaş", "Çocuklara Talim" ve "Çocuklara Arkadaş"tır. Mehmed Şemseddin'e göre, gazete bir araçtır, bu yüzden dili anlaşılır olmalıdır. Yazılan şeyler can sıkılmamalı, hem eğlendirmeli hem de faydalı olmalıdır. Mehmed Şemseddin'in *Çocukların Cuma Günü Mektebi* adında İslamiyet, terbiye, ilim ve fen konularında çocuklara bilgi veren 4 ciltlik bir kitabı ve çocuklar için yazdığı kısa hikâyeleri içinde toplayan *Çocukların Gece Eğlencesi* adlı bir eseri de vardır. Bu dönemde çıkan diğer dergi ve gazeteler de şunlardır: "Bahçe" (1880, 40 sayı), "Çocuklara Kıraat" (1881, 18 sayı), "Vasıta-i Terakki" (1882, 4 sayı), "Çocuklara Rehber" (Ahmed Midhat, 1897-1901), "Çocuklara Mahsus

Gazete” (İbnülhak Mehmed Tahir, 1896-1903). Bu yıllarda yayımlanan ilk okul dergisi bugünkü Atatürk Erkek Lisesi’nin o zamanki adını taşıyan, Mehmet Nadir’in yöneticiliğini yaptığı, Mart 1304’te başlayıp 9 sayı çıkan “Numune-i Terakki” adlı dergidir (Enginün, 1985: 189).

İkinci Meşrutiyet’ten sonra, Yüksek Öğretmen Okulu müdürü Satı Bey, çocuk edebiyatının önemini vurgulayarak çocuk şiir ve şarkılarının olmadığına dikkat çeker. O dönemin sanatçılarından Alaattin Gövsa *Çocuk Şiirleri* (1911), Ali Ulvi Elöve *Çocuklarımıza Neşideler*, Tevfik Fikret *Şermin* (1914) adlı çocuk kitaplarını yayınlayarak bu konudaki boşluğu doldurmaya çalışırlar (Öztürk Çelik, 1998: 206).

Türkçülük akımını sistemleştirip, masal hakkında ilk derli toplu bilgileri bizlere aktaran Ziya Gökalp, çocukların eğitimi konusu üzerine de eğilir. Hayatın en güzel çağının çocukluk olduğunu, çocukluk döneminde dinlenen peri masallarının en güzel romanlardan daha vecitli olduğunu belirtip halk masallarını derleyerek Türklük değerine göre yeni baştan yazar. Bunlar arasında manzum olanlar çocuklar tarafından kolayca ezberlenmeye elverişlidir. Nesir olanların ise dilleri sadedir. Gökalp’ın çalışmaları *Kızıl Elma* (1915), *Yeni Hayat* (1918) ve *Altın Işık* (1923)’ta toplanır (Enginün, 1985: 192).

Milli Edebiyat döneminde Gökalp’tan başka Ali Ekrem Bolayır, Mehmet Emin Yurdakul, İsmail Hikmet Ertaylan, Fazıl Ahmet Aykaç, Enis Behiç Koryürek, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy şiirleriyle çocuklara seslenirler. Yine bu

dönemde Ömer Seyfettin, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın aslında büyükler için yazdıkları çocuklar tarafından ilgi görür (Öztürk Çelik, 1998: 206).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, eğitime verilen önemle birlikte okur-yazar oranının ve öğrenci sayısının hızla artmasına karşın, çocuk edebiyatı alanında büyük bir atılımın gerçekleştiği söylenemez. Çocuk edebiyatının ayrı bir uzmanlık olduğu ve bu alanın gereklerine uygun donanımda sanatçıların yetişmesi gerektiği bilinci hala yoktur (Geçgel, 2006). Bu yeni dönemin edebi eserlerinde görülen dilde sadeleşme çabaları, çocukların da yetişkinlerin kitaplarından yararlanarak edebiyat gereksinimlerini karşılamalarına imkân sağlar. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde genellikle tarih bilincini aşılacak amacıyla çocuk okuyucu hedef alınarak yazılan eserlerin başında Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun *Kızıl Tuğ* (1923), *Atlı Han* (1924), *Türk Korsanları* (1926), *Seyit Ali Reis* (1927) ve *Gültekin* (1928) gelir. Mahmut Yesari, Nimet Rakım Çalapala, Huriye Öniş, İskender Fahrettin Sertelli, Nihal Adsız, Cemal Erten, Cahit Uçuk çocuk romanı yazarlar arasında sayılır (Enginün, 1985: 192).

1928 yılında yeni Türk harflerinin kabulüyle birlikte yaşanan kültürel atılımlar çocuk edebiyatını da fazlasıyla etkiler. Aynı yıl başlatılan okuma yazma seferberliği, 1936 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun çabalarıyla çocuk edebiyatında olumlu gelişmeler yaşanır. Bu gelişmelerle birlikte yurt dışı eğitimlerini tamamlayarak ülkemize dönen güzel sanatlar akademisi öğrencilerinin küçük çocukların algılama biçimine uygun eserler verme konusunda katkıları olur. Burada, Huriye Öniş'in *Köprüaltı Çocukları* adlı eserinin belirtmek

gerekir. Birçok gazete, çocuklar için özel ilave yayımlar. Bunlar arasında “Doğan Kardeş” (1945)’in ayrı bir yeri vardır. Nesiller bu dergi ile büyür. Bazı yazarlar daha önce Gökalp’in da denediği masal ve halk hikâyelerini çocuklar için yeniden değerlendirme çabalarına girerler. Yazarların çocuklar için masal türüne eğilmeleri çocuk edebiyatımızın gelişimi açısından pek çok yararları olur. Naki Tezel’in 1943 yılında yayımlanan *Çocuk Masalları* adlı eseri resim ve içerik bakımından örnek verilen ilk çalışmadır (Geçgel, 2006).

Dertli Kaval (1945), *Nar Tanesi* (1946), *En Güzel Türk Masalları* (1948), *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1956), *Nasreddin Hoca Fıkraları* (1957), *Evvel Zaman İçinde* (1957), *Dede Korkut Masalları* (1958), *Gökten Üç Elma Düştü* (1960), *Az Gittim Uz Gittim* (1961) adlı eserlerin yazarı Eflatun Cem Güney, masal ve efsanelerin yapı ve havalarını bozmadan onları bir edebi eser düzeyine çıkarma çabasıdadır. Güney’in *Açıl Sofram Açıl* adlı kitabına 1956 yılında Hans Christian Andersen Medal Kurumu tarafından Andersen Payesi Şeref Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası verilir. Güney, aynı ödülü 1960’ta *Dede Korkut Masalları* ile yeniden alır.

Orhan Veli Kanık da yabancı dilden çeviri yapanlar arasındadır. La Fontaine’in 49 fablını nazım biçiminde *La Fontaine Masalları* adıyla yayımlar (1943). Aynı şekilde, 72 Nasreddin Hoca fıkrasını da manzum olarak yeniden kaleme alır (1949).

Çocuklar için şiirler yazan Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın eserleri şunlardır: *Açıl Susam Açıl* (1967), *Kuş Ayak* (1971), *Arkaüstü* (1974), *Yeryüzü Çocukları* (1974),

Yanık Çocuklar Koçaklaması (1976), *Balina ile Mandalina* (1977), *Yaramaz Sözcükler* (1979), *Göz Masalı* (1979) *Şeker Yiyen Resimler* (1980), *Yazıları Seven Ayı* (1980), *Cinoğlan* (1981), *Hin ile Hincik* (1981), *Güneş Doğduran* (1981), *Kaçan Ayılar Ülkesinde* (1982).

Birçoğu sahnelenmiş çocuk oyunlarının yanında şiirleri de olan Mümtaz Zeki Taşkın'ın çocuk edebiyatımıza katkıda bulunan eserlerinden bazıları *Çocuklarımıza Resimli Şiirler* (1959), *Çitlembik Kız* (1975), *Çocuklara Kahramanlık Hikâyeleri* (1978), *Uykucu Mahmut* (1979)'tur.

Ödüllü yazarlarımızdan biri de edebiyatımıza *Türk İkizleri* (1937), *Kırmızı Mantarlar* (1943), *Üç Masal* (1944), *Türk Çocuğuna Masallar* (1946), *Ateş Gözlü Dev* (1946), *Kurnaz Tilki* (1946) adlı eserleri kazandıran Cahit Uçuk'tur. Uçuk, *Türk İkizleri* adlı eseriyle 1958'de Uluslararası Çocuk Kitapları Birliği'nin Hans Christian Andersen Yarışması Onur Armağani'nı kazanır.

Masal derlemeleriyle tanınan yazarlarımızdan biri de Oğuz Tansel'dir. Tansel, bu alandaki çalışmalarını *Altı Kardeşler* (1959), *Yedi Devler* (1960), *Üç Kızlar* (1963), *Mavi Gelin* (1966), *Allı ile Fırfırı* (1976) adlı kitaplarında toplar. Yazar, bu son eseriyle Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'ne layık görülür.

Aziz Nesin'in çocuklara yönelik yazdığı eserleri *Köylerin En İyisi Bizim Köy*, *Kar Baba*, *Şimdiki Çocuklar Harika* (1967), *Üç Karagöz Oyunu* (1968), *Pırlayan*

Bal (1974)'dır. Mizahi öykü türünün başarılı isimlerinden olan Muzaffer İzgü, *Bülbül Düdük* (1980) adlı eseriyle Bulgaristan Altın Kirpi Ödülü'nü kazanır.

İsmail Uyaroğlu, çocuklar için yazdığı şiirlerini *Gül Sağanağı* (1976) ve *Çocuk ve Şiir* (1977) adlı kitaplarında toplar. Sanatçı, *Çocuk ve Şiir* Kitabıyla 1978 yılında Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'nü, *Bir Liranın İki Günü* romanıyla da Yunus Nadi Armağanı Yarışması'nın En Güzel Çocuk Romanı Ödülü'nü kazanır.

Yazın hayatına çocuk edebiyatıyla başlayan Işıl Özgentürk, çocuklar için hikâye, roman ve oyun yazarıdır. *Keloğlanın Tembelliği* (1975), *Dünyayı Tanıyorum* (1977) adlı çocuk oyunları İstanbul Şehir Tiyatrolarında oynanır. Yayımladığı çocuk kitapları arasında *Kuş Ne Yana Öter* (1976) adlı romanı, *Hayat Okulu* (1978) adlı hikâye kitabı ve *Dünyaya Masallar* (1979) adlı masal kitabı vardır. Yazar, *Hayat Okulu* adlı hikâye kitabıyla 1979'da Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'nü kazanır.

Gülten Dayıoğlu, edebiyatımızın en verimli kalemlerinden biri olarak görülür. Cumhuriyet gazetesinin açtığı bir yarışmada "Döl" adlı hikâyeye ikincilik ödülü alan Dayıoğlu, bu ödülün de teşvikiyle çocuk yazınına yönelir. 1961-1966 yılları arasında çocuklar için birer hikayelik otuz kitap yayımlayan Dayıoğlu'nun *Fadiş* (1970), *Dört Kardeşiler* (1971), *Yurdumu Özledim* (1977), *Dünya Çocukların Olsa* (1981), *Yeşil Kiraz* (2000) adlı romanları ve *Suna'nın Serçeleri* (1974) adlı öykü kitabı bu alanda en çok tanınan eserleri arasındadır. *Akıllı Pireler* (1982) ve *Işın Çağı İnsanları* (1984) bilim-kurgu türünde yazdığı eserleridir. Yazarın, uzak diyarların

doğal güzelliklerini, insanını ve kültürünü tanıttığı gezi yazısı kitapları da vardır. Bunlar arasında *Hindistan'a Yolculuk* ve *Nepal Gezisi* (2000), *Kangurular lkesi*, *Avustralya'ya Yolculuk* (1994), *Mısır'a Yolculuk* (1994) sayılabilir (Geçgel, 2006).

Toplumda genel olarak bir politizasyonun yaşandığı, Çocuk Yılı'nı (1979) da içine alan 1975-1980 yılları, çocuk kitabı yayıncılığının da bu politizasyonun doğrudan etki alanı olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkarılan yapıtlar, edebiyatçı elinden çıkmış kitaplar olmakla beraber kalıplaşmış temalar ve klişe anlatımlar içerirler. Bu dönemde yayımlanan kitapların bazılarının 1980 askeri darbesi ile satışı yasaklanır (Erdoğan, 1994).

Günümüzde ise birçok sanatçı çocuklar için kitaplar yazar. Muzaffer İzgü, Ayla Kutlu, Müjdat Gezen, Feyza Hepçilingirler, İpek Ongun, Yalvaç Ural, Fatih Erdoğan, Aytül Akal, Ayla ınaroğlu bunlardan bazılarıdır.

Türkiye'de resimli çocuk kitabı alanının gelişmemesi, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krize bağlanmaktadır (Geçgel, 2006). İlk resimli öykü kitabı Can Göknil tarafından hazırlanan *Bir Kirpi Masalı* (1974) olarak bilinir. Daha sonraki yıllarda hareketlenme artar. Bugün, çocuk kitaplarındaki çeşitlilik, çocuk edebiyatının belki de en göze çarpan özelliklerinden biri haline gelmiştir. Çocuk kitaplarının tür, biçim ve konularında büyük varyasyonlar gözlemlenmektedir. Çocuklar için tarihi ve modern romanlar yazıldığı gibi, fantezi, biyografi, şiir kitapları, resimli kitaplar ve halk edebiyatı eserleri de kaleme alınmaktadır. Çocuk kitaplarının boyutları, resimleri ve baskı kaliteleri de farklı farklıdır. Çocuk kitapları

daha önceleri toplumda birer tabu olan konularda dahi yazılmaktadır. Çocuk kitaplarının niteliklerinin oldukça çeşitlilik arz ettiği bu koşullarda uzmanlar çocuğun kendine özgü anlama ve değerlendirme özelliklerinden yola çıkarak çocuk kitaplarında olması gereken özellikleri belirleme çabalarına girmişlerdir. Pedagojik araştırmalar sonucunda ortaya konulmuş bu kriterlerden bazıları şunlardır:

1)Kitap, çocuğun ufkunu genişletmeli, onun düşünme, deneme, inceleme ve öğrenme merakını artırmalıdır.

2)Kitap, çocukta sosyal olaylara karşı bir ilgi uyandırmalıdır.

3)Kitap, çocuğu başkalarına yardıma ve başkalarıyla birlikte çalışmaya teşvik etmelidir.

4)Kitap, çocuğun hayata bağlanmasına, başkalarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirmesine ve iyimser olmasına yardımcı olmalıdır.

5)Kitap, çocuğun aile, yurt ve milletine bağlılığını pekiştirmeli, ona dürüstlük, nezaket gibi olumlu tutumlar kazandırmalıdır.

6)Kitap, çocuğun anadilinin zenginliğini, güzelliğini, anlatım gücünü kavramasına imkân vermelidir.

7)Kitap, çocuğun gülüp eğlenmesine, hoş vakit geçirmesine yardımcı olmalıdır (Tezcan, 1985: 322).

Bir başka bakış açısıyla, çocuk kitaplarında nelerin sakıncalı olduğunu belirtmek daha doğrudur (Yörükoğlu, 1997). Bu sakıncalar şunlar olabilir:

1) Çocuk kitapları her türlü kör inanç ve önyargılardan arınmış olmalıdır. Irk üstünlüğü, din ayrılığı, bağnazlık, dolaylı ya da doğrudan aşılmalıdır.

2) Yurt sevgisi, ulusal değerler ve Türklük bilinci işlenirken evrensel değerler bir kenara itilmemeli, ülkeler arasında düşmanlık ve öç alma duyguları körüklenmemelidir.

3) Yiğitlik abartılmamalı; çocuklara, yanılmaz insan, üstün insan, her şeyi bilen insan örnekleri sunulmamalıdır. Başka bir deyişle, etiyle kemiğiyle, olumlu ve olumsuz yanlarıyla insan tanıtılmalıdır. Çocuk, kitaplarında çelişkileriyle, değişen duygu ve düşünceleriyle insanı görmeli; başkalarında kendisine benzerlikler bulabilmelidir. Katı ahlak kuralları içinde sıkışıp kalmamalı, hoşgörü ve esneklik kazanmalıdır.

4) Alın yazısı, yazgı gibi insanın boynunu büktüren, savaşım gücünü köstekleyen inanışlara yer verilmemelidir.

5) Her kitap bir dizi ahlak yargısıyla sonuçlandırılmamalıdır.

Çocuk için dünya, anlamlı bir bütün olmaktan çok birbirinden kopuk kitlelerden oluşan bir yığındır. Çocuk bu yığın içinde belli parçaları alarak kendi ilgisi doğrultusunda işler, bunları kendi dünyasının bir parçası yapar. Büyüdükçe de yetişkinler gibi bu yığına oluşturan kitleler arasında mantıksal bağlar kurmaya başlar. Çocuk edebiyatı kitaplarının edebiyat değerinin olması bu kitapların sıradanlıktan kurtularak içinde belli bir ileti taşımasıdır. Nitelikli çocuk kitaplarından beklenen, çocuğun düşünce gelişimine katkıda bulunması, onun sanat ve edebiyat eğitimine dolaylı bir yoldan katkı sağlaması yönündedir. Bu nokta çocuk edebiyatı açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir özelliktir (Dilidüzgün, 1997).

Ülkemizde bugün var olan yayınevlerinin pek azı tarafından çocuk kitapları yayımlanmaktadır. Kitapçılarda karşılaştığımız çocuk kitaplarının çoğu klasiklerin değişik sürümleri olup bunların basit piyasa edebiyatına giren kitaplar oldukları kolayca anlaşılmaktadır. Çocuk kitabı yayıncılığı, ekonomik bir işletme anlamında da piyasa verilerini oluşturacak aşamaya henüz ulaşmamıştır. “Yayımcı Gözüyle Çocuk Edebiyatı” adlı makalesinde Erdoğan (1997), piyasada var olan çocuk kitaplarını üç kategoride ele alır:

1) Edebi olmayan kitaplar: Daha çok okul öncesine yönelik yayınlar olup satışları çok yüksek rakamlardadır. Bu kitaplarda metin ya çok azdır ya da hiç yoktur. Kitap, resim ve oyuncakların da katkısıyla kitap-oyuncak arası bir biçime sokulmuştur.

2) Edebiyata hazırlayan kitaplar: İster okul öncesine ister devamına yönelik olsun diliyle, anlatımıyla edebiyatçı elinden çıkmış kitaplardır. Bu kitapların metinleri çocuğun kendisi ya da bir büyüğü tarafından okunabilir. Bu kitapların en önemli özelliği çocuk ile yetişkin arasında bir kitap okuma diyalogunun başlamasına olanak tanınmasıdır. Satış şansı edebi olmayan kitaplar kadar yüksek değildir.

3) Edebi kitaplar: Çok genel bir tanımla yaş grubu olmayan kitaplardır. Edebiyat eserleri olarak edebiyat kültürümüz içinde ya zaten vardılar ya da var olmaya adaydılar. Ne yazık ki ticari başarı şansı en az olanlar bu tür kitaplardır (Erdoğan, 1997: 54).

Erdoğan (1994)'a göre, çocuklar için edebiyat yapan sanatçının kendi yaşantılarından, onu etkileyen, biçimlendiren, var eden kültürden kaynaklanmak yerine, çocuğa yukarıdan aşağıya doğru benimsetilmesi amaçlanan bir değerler sisteminin, çocuğun daha kolay anlayabileceği metinlerle öğretilmeye çalışılması nedeniyle çocuk edebiyatı ülkemizde hala toplumsal hayatımızın ifade bulduğu bir anlatım tarzı olarak kendini kabul ettirememiştir. Çocuk kitaplarındaki bu geleneksel eğitici amaçlı, kitap okuma alışkanlığımızın azlığının arkasındaki nedenlerden biridir. Atay (2007) ise kapitalistleşme, endüstrileşme, kentleşme ve uluslaşma gibi dönüşümlerle keşfedilen ve yetişkin dünyasından ayrı, başlı başına bir var oluş alanı olarak ortaya çıkan çocukluğun günümüzde yeniden yetişkin dünyasıyla iç içe geçmeye başladığını belirtir ve bunun nedeni olarak elektronik teknolojinin, üretime değil tüketime endeksli kapitalizmin ve kültür endüstrisinin veya bunların “toplam etkisi” olan kitle kültürünün koşullandığı bir ortamın işlemlerini gösterir. Çocukluk, artık eğitsel değilse de endüstriyel bir kaygının güdümünde vücut bulmaktadır. Çocuklar da yetişkinler gibi, çocukluğu sermaye yapmış bu endüstrinin egemenliği altında pasif birer tüketici konumuna gelmişlerdir.

3. Çocuk Edebiyatı Konulu Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Çocuk edebiyatının bu durumu göz önüne alındığında edebiyat eleştirmenlerine büyük görev düşmektedir. Ancak, bu konudaki araştırmalar da ülkemizde oldukça yenidir. Çocuk edebiyatı konusunda üniversitelerin ilgili bölümlerinde çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmıştır. Günümüzde, Türk

masalı üzerine yapılan incelemelerde olduğu gibi çeşitli halkların masallarının Propp'un yöntemi referans alınarak yapılan incelemelerini konu edinen eserlerin çokluğu dikkat çekicidir. Ancak, Propp'un masallarla ilgili yöntemini uygulamada genellikle anonim halk masallarını seçme eğilimi burada tekrar vurgulanmalıdır. Aşağıda Çocuk edebiyatı konulu tezler içinde, Propp yönteminden faydalanılmadığı açıkça görülecektir.

- Emine Sayın (1982), *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi,
- Fatih Erdoğan (1989), *1985-1987 Yerli Çocuk Yazını Ürünlerinin Konusal ve Sayısal Analizi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Binnaz Baytekin (1990), *Das Bild der Türkischen Migrantenkinder in der Deutschsprachigen Kinderliteratur*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Hüseyin Emin Öztürk (1991) *Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler. Tercüme*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Zeki Gürel (1992), *İbrahim Alaettin Gövsa ve Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,
- F. Selay Uzmen (1993), *1970-1993 Yılları Arasında Basılmış Türkçe ve İngilizce Resimli Hikaye Kitaplarının Konu Yönünden İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Selahattin Dilidüzgün (1994), *Yazın Eğitiminde Çocuk ve Gençlik Yazını*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,

- İsmail Akın (1995), *Çocuk Edebiyatında Tevfik Fikret ve Şermin Adlı Eserinin Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Nalân Kızıltan (1995), *Türk Çocuk Yazın Dilinin Dilbilimsel Analizi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,
- Mehmet Çoban (1996), *Dini Konulu Çocuk Kitaplarının Yapısal ve Eğitsel Nitelikleri Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Tülin Kan Güler (1997), *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinde Okutulan Çocuk Edebiyatı Dersi Programının Öğrenci Erişimine Etkisi Yönünden İncelenmesi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Nükhet Akın (1998), *Okul Öncesi Kurum Öğretmenlerinin Çocuk Kitaplarına Karşı Tutum ve Davranışları*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi,
- Recep Akay (1998), *Türk ve Alman Masallarında Çocuk Figürleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Oya Pıtraklı (1999), *Almanca Konuşulan Batı Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'deki Çocuk Edebiyatında Fantastik Öğeler*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Hayrettin Parlakyıldız (1999), *İlkokulların 4. ve 5. Sınıflarında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Metinleri Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,

- Fatih Erdoğan (1999), *Türkiye’de 1996-1998 Yıllarında Yayımlanmış Telif Çocuk Kitaplarının İçerik Analizi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,
- Nejdet Neydim (2000), *1980 Sonrası Değişen Paradigma Açısından Çeviri, Çocuk Edebiyatı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,
- Müge Sucu (2000), *Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Şiirlerinde Çocuk Teması*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Nazmiye Özkan (2001), *Çocuk Kitaplarında Dil Sorunu*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Şeyma Yaşar (2001), *İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Ahmet Balcı (2002), *Çocuklara Rehber Dergisi’nin Çocuk Eğitime Katkısı Açısından İncelenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Arzu Erdi (2002), *İpek Ongun’un “Bir Genç Kızın Gizli Defteri” Adlı Romanında Yer Alan Eğitim Amaçlı İletiler*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Pınar Demir Dögen (2003), *Milli Eğitim Tarafından Yayımlanan 6-15 Yaş Arası Çocukların Okuyabileceği Kitapların Eğiticilik ve Görsellik Açısından Tasnifi, Dil ve Anlatım Yönlerinden Eleştirel Bir Şekilde İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Elif Konar (2003), *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi’nin İncelenmesi*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,

- Sevcan Özden (2005), *Ayşe İlker'in Çocuk Edebiyatı ile İlgili Hikâyelerinin İncelenmesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Burcu Özçakır (2006), *Çocuk Edebiyatı Çevirileri: Define Adası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Işıl Şerife Karakuş (2006), *Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Okuma Gelişimine Katkısı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Bayram Baş (2006), *1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

III. BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATINDA MASAL

Daha önce de değindiğimiz gibi, masallar her kültürde, yazılı ürünlerin ortaya çıkmasından önce oluşmuş, sözlü olarak aktarılan bir türdür. Anlatım konusunda ustalığı ile tanınan masalcılar, masal anaları, masal anlatıcıları bu türün kuşaklararası taşınmasına vesile olur. Kültür ve edebiyat tarihinde önemli bir tür olarak kabul edilen masallar çocuk edebiyatından önce halkbilimin, edebiyat araştırmalarının konusu olur. Çocuk edebiyatı alanında bir tür olması ise çocukluğun kavram olarak keşfiyle başlar. Bugün de çocuk edebiyatı denildiğinde ilk akla gelen tür olarak çocuk edebiyatı araştırmaları kapsamında önemli bir yere sahiptir (Dilidüzgün, 2007: 95).

Masalları çocuk edebiyatı geleneği içinde görmek, daha zengin bir çocuk edebiyatından söz etmeyi mümkün kılar. Anneler henüz bebekken çocuklarına söyledikleri ninniler, tekerlemeler, daha sonra da anlattıkları masallar ile çocuklarına sözlü halk kültürünü aktaragelmişlerdir. Anne, çocuğun ilk öğretmeni olarak ona anadili öğrettiği gibi, milli, beşeri, değerleri içinde bulunduran halk edebiyatı mahsulleri vasıtasıyla çocuğunu eğitir (Enginün, 1985: 187). Çocuğa ana dilinin, bir işçi elindeki alet gibi, nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini: kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini konuşmayanlardan uzaklaştırıcı, onu konuşanlara yakınlaştırıcı duyguyu –ninnilerin, tekerlemelerin, türkülerin yanı başında, ama herhalde onlardan daha geniş ölçüde- ilk

aşlayan masaldır (Boratav, 1992b: 15). Masallar vasıtasıyla çocuğa ilerde sahip olacağı pek çok değer telkin edilir: kahramanlık, dürüstlük, aklını kullanma gibi. Ve çocuk ilerde kendisini bekleyen tehlikelere karşı da bu sayede uyarılır (Enginün, 1985: 188). Çocuklara verilen soyut öğütler, masallar vasıtasıyla somutlaştığı gibi, masalların fantastik dünyasında güzelleşir (Enginün, 1985: 187).

Çağdaş edebiyatın, halkbiliminden, halk kültüründen sıkça etkilendiği bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca insanları etkilemiş, onların edebiyat ihtiyaçlarına yanıt vermiş kimi türlerin, günümüz sanatçısının da ilgi odaklarından biri olması doğaldır (Karadağ, 1996: 290). Ahmet Midhat Efendi, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sabahattin Ali, Necati Cumalı, Necip Fazıl Kısakürek, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar, Halil Aytekin, Metin Eloğlu, Oğuz Tansel gibi yazar ve şairler, araştırmacılar tarafından halk kültüründen sıkça etkilenmiş, eserlerinde halk kültürünün yaratmalarından yararlanmış çağdaş şair-yazarlar arasında sayılmaktadır.

Ahmed Midhat Efendi, kimi hikâyelerinin konularını halk masallarından alıp onları yeni çağın görüşüne, üslup ve tekniğine uygun olarak yazmıştır. Sabahattin Ali, *Hasan Boğuldu* adlı hikâyesinde Kazdağı'ndaki Tahtacı Yörüklerinden dinlediği bir aşk efsanesini, "asıllarındaki silüetlerinin huşunet ve sadeliğinden hiçbir şey kaybettirmeden" (Boratav, 1982c) kaleme alır. Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar yapıtlarında efsaneleri, eşkıya menkabelerini, çeşitli halk inanmalarını, törelerini gereç olarak kullanan, halk dilinde masal ve efsanelere özgü söyleyiş öğelerinden ustaca yararlanan yazarlardır (Boratav, 1992a).

Çocuk edebiyatına nitelikli yapıtlar kazandırmak amacıyla Aysel Gürmen ve Ayla Çınaroğlu ile birlikte Uçanbalık Yayınları'nı kuran, bu yolda eserler üreten, Ankara Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi'nin “En Başarılı On Çocuk Kitabı Yazarı” anketinde adı ilk altı sırada yer alan Aytül Akal da masal türünde çağdaş eserler veren yazarlardandır. 2-15 yaş grubundaki çocuklar için yüze yakın kitap yazmıştır. Yazın serüvenine masallarla başlayan Akal'ın bazı öykü ve masalları ders kitaplarında yer almaktadır. Ülkemizde, çocuk edebiyatının standardını yükselterek çocukların okuma alışkanlıklarını geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan yazarın yurtdışında da çalışmaları vardır. Bazı masalları yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının ana dilini geliştirme projesi çerçevesinde Hollanda Tilburg Üniversitesi Dil ve Edebiyat Bölümü tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca, savaşta maddi-manevi zarar gören Iraklı çocukların eğitimi ve desteklenmesi amacıyla İngiltere'de geliştirilen bir projenin sonucu olarak basılan *Lines in the Sand* adlı antolojide yazarın “The Quarrelsome Trees (Kavgacı Ağaçlar)” adlı masalı yer almaktadır. Akal'ın anne, yazar ve yayımcı kimlikleriyle çocuk edebiyatı alanındaki bilinçli tavrı, çocuk edebiyatında masal türünün izlerini süren bu mütevazı çalışmada Akal'ın masal kitaplarının ele alınmasının nedenlerinden biri olarak düşünülebilir. Bu kitaplar, Erdoğan'ın makalesinde sözünü ettiği (Erdoğan, 1997: 54) edebiyat kültürümüz içinde var olan ya da var olmaya aday olan “edebi kitaplar” arasında sayılabilir. Klasik masalların değişik sürümleri değil, özgün masallar olan Akal'ın seçtiğimiz kitapları, 7-9 yaşlar arasında, “masal dönemi” olarak adlandırılan okuyucu kitlesine yönelik olarak yazılmış kitaplardır. Kahramanları çocuktur. Barındırdıkları olağanüstü unsurların ön planda olması nedeniyle de çeşitli kaynaklar tarafından

“olağanüstü masallar/ mucizevî masallar/ asıl masallar/ peri masalları” olarak adlandırılmaları mümkündür.

Çağdaş edebiyatın, halk kültürünün sıkça etkisinde kaldığını belirtmiştik. Boratav (1982c)’a göre, halk edebiyatının edebiyatla ilişkisi iki aşama gösterir:

1. Kaynak ilişkisi

2. Tesir ilişkisi

Edebiyat eserleri, kökünde halk edebiyatı eserlerinden başka bir şey değildir. Sanat eseri, folklorik-topluluk karakteri taşıyan eserin, giderek kişisel öğelerin çoğalmasıyla evrilmesinden ibarettir. Bu, en genel anlamda bir edebiyat ve kültür tarihi konusudur. Ancak, bireysel sanat eserleri, bir parçasını teşkil ettikleri medeniyetlerin seyrine uyarak ve gösterdikleri yeni karakterleri alarak değiştirirken, kökünde kendilerinin aynı olan bazı sanat ürünleri de o ilk şekillerine çok yakın bir dil, ifade ile konularını yeni çağın gereklerine uygun bir biçimde değiştirerek yaşamaya devam eder.

Halk edebiyatı, bireysel edebiyat şekillendikten sonra, zaman ve şartlara göre az veya çok bu edebiyat üzerinde etkisini göstermeye devam eder. Bu etkinin en aza indiği zamanlar olduğu gibi, yüksek kültür edebiyatının halk edebiyatına etki ettiği de olur. (Boratav, 1982c: 35). Yüksek kültür edebiyatlarıyla halk edebiyatları ilişkisinin en bariz olduğu devirler, edebi gelişimde klasisizm ve romantizmden, siyasi gelişimde mutlak monarşilerden kurtuluş hareketlerinin iyice belirdiği, dil ve

edebiyatın halkın daha geniş kitlelerine hitap etme eğilimini kazandıkları devirlerdir (Boratav, 1982c: 39). Örneğin, İngiltere’de aşağı yukarı 18. yüzyılın sonlarına denk düşen, romantik devirden önce gelmesinden dolayı bazı romantikler tarafından preromantik diye adlandırılan devir edebiyatında, İskandinav edebiyatı incelemelerinin, ortaçağ edebiyatı ve öncel halk şiiri zevkinin uyanmasında önemli etkisi olur. Çok geçmeden İskandinav etkisinin yerine Kelt ortaçağının ve halk edebiyatının etkisi geçer. James Macpherson’un (1736-1796) Ossian adlı eski bir şairin eserinin tercümeleriymiş gibi sunduğu eserlerinden dolayı ortaya çıkan edebi çeşit ossiancılık adını alır. Daha sonra, Homer’in de mensur tercümesini yapan Macpherson’un aslında kendisinin olan Ossian şiirlerinde de bu nesir şeklini tercih etmesi, İngiliz edebiyatı tarihçileri tarafından İngilizce *Tevrat* dilinin bir etkisi olarak görülür. Shakespeare’in eserleri ile birlikte Homer ve *Tevrat*, Herder tarafından aynı vasıfla vasıflandırılıp, Homer ve Shakespeare halk şairleri, *Tevrat* da halk edebiyatı eseri olarak görülür. Macpherson’dan sonra İngiliz edebiyatında halk edebiyatı tesirinin kuvvetli temsilcilerinden olan Percy, eski halk şiirlerinden oluşan üç ciltlik külliyyatını meydana getirir. Percy’nin Macpherson’dan farkı, onun kendi eserini hayali bir halk şairine atfetmek yerine, külliyyatındaki halk edebiyatı ürünlerini serbest bir tercüme ile güzelleştirerek İngiliz edebiyatına mal etmesidir. Bundan dolayı bu şiirlere halk edebiyatı tesiriyle meydana gelmiş edebiyat eserleri adı verilebilir (Boratav, 1982c).

Türk edebiyatı tarihi, halk edebiyatı etkisinin, genellikle kültür ayrıcalıklarının halka açılması çabası olarak kabul edilen siyasi ve toplumsal hareketle paralel gitmesine en güzel örneği verir. Tanzimat’tan önceki yüksek kültür

edebiyatında halk edebiyatının etkisinden bahsedilememektedir. Tanzimat devri yazarlarında ise, dili sadeleştirmek için yapılan büyük gayretler arasında, halk edebiyatından yararlanma eğilimi az da olsa vardır: Şinasi, atasözlerini bir araya getirir, Vefik Paşa tercümeleri ve atasözleri derlemeleriyle halk tabir ve ananelerine yabancı kalmaz. Ziya Paşa ve Namık Kemal ise, dilde sadeleşme çabalarına rağmen, folklorik edebiyata kuramsal da olsa bir önem vermekten uzak kalırlar. 1908 inkılâbından sonra Ziya Gökalp, Türk ve İslam kültürlerinin kaynaklarına el atmak zamanının geldiğini ilan eder. Edebi dili, İstanbul konuşma dili esas tutularak sadeleştirme, edebiyatın içeriğine de yeni amaca hizmete kabiliyetli bir karakter verme girişimlerinin teorisini söylemekle kalmayıp, ilk örneklerini de kendi verir. Onun *Altın Işık*'taki masallarının birçoğu ve *Kızılelma*'daki bazı manzum hikâyeleri, halk masal ve efsanelerini, içeriklerini bozmadan güzelleştirmek yolundaki çabalarının ürünüdür. *Kızılelma*'daki parçaların çoğu ise masal, destan, türkü, ilahi şekline bürünmüş siyasi-ideolojik propaganda ürünleridir (Boratav, 1982c: 58).

O halde, halk edebiyatı ve çocuk edebiyatı ilişkisinde, halk edebiyatının çocuk edebiyatına hem kaynak oluşturması hem de etkisi söz konusu edilebilir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, modern çocuk edebiyatı içinde varlığını sürdüren masalların, geleneksel masalla bağlarının izleri aranmaktadır. Daha açık belirtmek gerekirse, Akal'ın Peri Masalları serisinin dört kitabında Propp'un çalışmanın birinci bölümünde bahsedilen yöntemiyle geleneksel masal motifleri aranacaktır. Propp'a göre masallar ile ilgili birçok şey, masalların şekil bakımından incelenmesine bağlıdır. Bu sebeple bu arayışın çocuk edebiyatında var olan modern masalın yapısal köklerine, yani geleneksel masala gideceği umulmaktadır. Buradan

çıkacak sonuç, halk edebiyatı ile çocuk edebiyatının ilişkisi meselesinin bir göstergesi olacaktır.

Propp (1987), incelemesinde masal araştırmalarının kısa bir tarihini verdikten sonra, olağanüstü konulu halk masallarının varlığını, özel bir kategori çerçevesinde zaruri bir çalışma hipotezi olarak kabul eder. Bu çalışmada Propp'un uyguladığı yöntem ışığında ilerlemek için bu hipotez bir ön kabul olarak alınıp, masallar Akal'ın Peri Masalları dizisinden seçildi. Propp'un ve Propp metoduyla yaptığı *Elazığ Masalları* adlı çalışmasında Günay'ın kullandığı yöntemle hareket edilip, Akal'ın dört masalının tahliline çalışıldı. Propp'un belirlediği fonksiyonların kısaca açıklaması ve bu fonksiyonlara kitabına aldığı yüz masaldan verdiği örnekler burada yinelendi. Akal'ın üzerinde çalışılan masal metinlerinin tamamı ve sözü edilen masalların özetlerinden sonra içlerinde barındırdıkları hareket sayısına göre fonksiyonları tespit edildi. Daha sonra hareket ve fonksiyonları şema haline getirildi. Ekler bölümünde de fonksiyonların simgeleri ve isimleri bir liste halinde verildi.

Propp'a göre farklı görünümler altında temsil edilen fonksiyonların düzenli olarak sıralanışına göre kurulan bir anlatı türü olan masallar genellikle bir başlangıç durumuna bağlı olarak cereyan eder. Aileyi oluşturan üyeler sıra ile verilir veya masalın müstakbel kahramanı sadece ismi ve durumu belirtilerek sahneye sokulur. Bu duruma **masalda başlangıç durumu** denir. Masalda başlangıç durumundan sonra fonksiyonlar gelir. **Fonksiyon** tabirinden, olay anlatımının akışı içerisinde taşıdığı anlama göre tariflendirilen bir kişinin aksiyonu kastedilmektedir. Masalın kahramanları ve özel nitelikleri değişiklik gösterse de aksiyon ve fonksiyonlar

değişmez. Başka bir deyişle, masalarda değişik kahramanlara genellikle benzer aksiyonlar verilir. Temelde süreklilik arz eden bir değer olan fonksiyonlar, masalın ana bölümlerini oluştururlar. Bundan dolayı masal incelemesinde yapılacak ilk şey, bu ana bölümleri tespit etmek olmalıdır (Propp, 1987).

1. Masal Kahramanları ile İlgili Fonksiyonlar

Propp'un eserinde aynı başlığı taşıyan bu bölümde, masal kahramanları ile ilgili otuz bir fonksiyon, masallardaki düzene uygun olarak sıralanır (Propp, 1987: 43-102).

i. Aile Fertlerinden Birinin Evden Uzaklaşması

Tarif: Uzaklaştırma

Sembol: e

1. Uzaklaşan kişi yaşlı kuşaktan olabilir. Ebeveynlerin çalışmaya gitmesi. "Prens uzak bir yolculuğa çıkmak ve karısını yabancı ellere bırakmak zorundaydı". "Satıcı bir gün yabancı memlekete gitti". Bilinen uzaklaştırma şekilleri şunlardır: çalışmaya gitme, ormana gitme, ticaret yapma, savaşa gitme, "iş için gitme" (e¹).

2. Mecburiyet karşısında uzaklaşma şekli: Ebeveynlerin ölümü (e²).

3. Bazen uzaklaşanlar genç kuşaktan kişilerdir. Yakın veya uzak ziyarete, balık avına, gezmeye, gür üzümü toplamaya giderler (e³).

ii. Yasağın Kahramana Zorla Kabul Ettirilmesi

Tarif: Yasaklama

Sembol: k

1. “Bu odaya girmemelisin ve içine bakmamalısın”. “Erkek kardeşine göz kulak ol, evden çıkma”. Bazen tam tersine yasak yumuşatılmış olarak bir ricaya veya tavsiyeye indirgenir: “Anne oğlunu balığa gitmekten caydırmaya çalışır —‘Henüz çok küçüksün’”. Genellikle masalda önce uzaklaştırma sonra yasaklama söz konusu edilir. Aslında olayların düzeni ters olarak değişir. Diğer yandan uzaklaştırma ile ilgisi olmayan bir yasaklama söz konusu olabilir: Elma toplama yasağı, Altın tüyü alma yasağı, kutuyu açma yasağı (k¹).

2. Tersine yasaklama şekli: Emretme veya davet etme (k²).

iii. Yasağın Çiğnenmesi

Tarif: Yasak Çiğneme

Sembol: q

Yasak çiğneme biçimleri, yasaklama şekillerine tekabül eder. Bazen birinci unsur olmadan da ikincisinin var olması mümkündür: “Kralın kızları bahçeye giderler (e³) ve eve geç dönerler”. Burada ihlal edilen yasak, eve geç kalma yasağıdır.

iv. Hasımın Bilgi Elde Etme Yolları

Tarif: Sorgulama

Sembol: v

Hasımın rolü, mutlu bir ailenin huzurunu bozmak, bir kısım şanssızlıklar yaratmak, bir zarar veya haksızlığa neden olmaktır. Hasım bir ejderha, şeytan, haydut, üvey ana veya bir büyücü olabilir. Hasım, açıkça veya gizliden, uçarak veya başka yollarla ortaya çıkar; sonra da faaliyet göstermeye başlar.

1. Soruşturmanın gayesi, çocukların veya değerli eşya vb. şeylerin yerini öğrenmektir. “Kim bana kralın çocuklarından, onların nereye saklandıklarından söz edecek?” (v¹).

2. Hasım, kendi kurbanı tarafından sorguya çekildiğinde, yukarıdaki soruşturma biçiminin tersi söz konusudur. “Ne kadar hızlı bir atınız var! Sizin atınızın yakalayamayacağı bir at bulmak mümkün mü?” (v²).

3. Bazı vakalarda soruşturmanın başka kişilerce yapıldığı olur (v³).

v. Hasma Kurbanı Hakkında Bilgilerin Verilmesi

Tarif: Bilgi Verme

Sembol: W

1. Hasım, sorduğu sorulara doğrudan cevap alır. “Ayı, keskiye sorduğu soruya şöyle cevap alır: ‘Beni bahçeye götür, beni yere fırlat, saplandığım yeri kaz.’” (W¹)

Başka benzer vakalarda olduğu gibi, birincisi (sorgulama) olmadan ikincisi (bilgi verme) olabilir.

vi. Hasımın Kurbanını Aldatma Yolları: Kurbanın Kendisini Veya Servetini Ele Geçirme

Tarif: Aldatma Yolları

Sembol: J

Her şeyden önce, hasım kılık değiştirir.

Ejderha önce Altın Keçi kılığına, yakışıklı bir genç kılığına girer. Bundan sonra fonksiyonun kendisi gelir.

1. Hasımın ikna yollarıyla harekete geçmesi: Büyücü kadının bir yüzük hediye etmesi (J^1).

2. Hasımın doğrudan büyülü yollar kullanması: Üvey annenin, üvey oğluna derin bir uykuya daldıran bir içki vermesi (J^2).

3. Hasımın daha başka aldatma ve şiddet yollarına başvurması: Kötü kız kardeşlerin, Finiste'in geleceği pencereye sivri ve keskin aletler koymasđ (J^3).

vii. Kurbanın Oyuna Gelmesi ve Böylece İstemedен Düşmana Yardım Etmesi

Tarif: Suça Gayri İradi İştirak

Sembol: g

1. Kahramanın, hasımın kurduğu oyuna gelmesi: yüzüğu kabul etmesi, buhar banyosu alması, birlikte yıkanması vs. (g^1)

2.-3. Kahramanın, büyülere ve diğer yollara karşı otomatik olarak bir tepki göstermesi; mesela birdenbire uyuması, yaralanması. Bu tür fonksiyonlar, hiçbir fonksiyona bağlı olmadan da var olabilir, mesela hiç kimse kahramanı uyutmaya çalışmadığı halde o, hasmın işini kolaylaştırmak için kendiliğinden uyur. (g^2 ve g^3)

Özel bir aldatma yolu ve bu yola kahramanın uyum göstermesi, mahrumiyet unsuruyla gösterilir. Bu tür vakalarda kahramanın rızası zorlanır. Hasım, kurbanın içine düştüğü zor durumdan faydalanır. Hasım, bu güç durumu bazen bilerek yaratır. Bu tür unsura “**kötülüğe hazırlık**” adı verilir. (h) sembolüyle gösterilir.

viii. Hasmın, Ailenin Bir Üyesine Zarar Vermesi veya Haksızlık Yapması

Tarif: Kötülük Yapma

Sembol: X

Masalda, gerçek aksiyonu harekete geçiren bu fonksiyon, oldukça önemlidir. Uzaklaştırma, yasağın ihlali, ifşaat ve aldatmadaki başarı bu fonksiyonu hazırlar, onu mümkün kılar veya sadece fonksiyonu kolay hale getirir. Bu bakımdan ilk yedi fonksiyon, kötülük yapma ile birlikte olduğu halde; masalın “hazırlık bölümü”nü oluşturan unsur olarak düşünülebilir. Kötülük yapma şekilleri oldukça çeşitlidir:

1. Hasmın, herhangi birini kaçırmaması (X^1): Büyücü kadının küçük oğlan çocuğunu kaçırmaması.

2. Hasmın, büyülü bir vasıtayı kaçırmaması veya saklamaması (X^2): Kralın kızının büyülü gömleği saklamaması.

Büyüülü yardımcının şiddet yoluyla ekarte edilmeye çalışılması, bu kaçırma şeklinin özel bir bölümünü teşkil eder: Üvey annenin, büyülü ineği öldürmeyi emretmesi.

3. Hasmın, ekin veya mahsulü yağma etmesi veya zarar vermesi (X^3): Kısarak, samanı yer bitirir.

4. Hasmın, gündüzü karanlık yapması (X^4).

5. Hasmın yaptığı başka hırsızlık yolları (X^5): General, kralın büyülü olmayan kılıcını çalar. Çalınan obje son derece çeşitlidir.

6. Hasmın, bedenî zarar vermesi (X^6): Hizmetçi kadın, sahibesinin gözlerini oyar.

7. Hasmın, birdenbire yok olmalara sebebiyet vermesi (X^7): Genellikle bütün yok olmalar göz aldatma veya büyücülük neticesidir.

Kötü üvey ana, üvey oğlunu uyutur ve oğlunun nişanlısı ebediyen kaybolur.

8. Hasmın, kurbanından bir şey istemesi veya onu kendine çekmesi (X^8): Denizler kralı, genç prensi ister ve genç prens evini terk eder.

9. Hasmın birini kovması (X^9): Kötü üvey ana üvey kızını kovar.

10. Hasmın, birinin denize atılmasını emretmesi (X^{10}): Kral, kızını ve damadını bir fıçı içine kapattırır ve onların denize atılmasını emreder.

11. Hasmın, bir şeyi veya birini büyülemesi (X^{11}): Kadın, kocasını köpek haline getirir ve onu kovar.

12. Hasmın, birinin yerine başkasını koyması (X^{12}): Süt ana, nişanlı kızı ördek yavrusu haline getirir ve onun yerine kendi kızını koyar.

13. Hasmın, öldürmeyi emretmesi (X^{13}): Kötü üvey ana, üvey kızının gezinti sırasında boğazlanmasını uşağına emreder. Gerçekte burada, X^9 kovma şeklinin değişik bir şekli (zoraki kovma şekli) söz konusudur. Bu vakalarda, kurbanın karaciğeri ve kalbinin sökülüp getirilmesi istenir.

14. Hasmın, bir cinayet işlemesi (X^{14}): Genel olarak bu kötülük şekline, gelişmesine yardım ettiği diğer kötülük şekillerine bağlı olarak rastlanır. Kralın kızı, kocasının büyülü elbisesini saklar, sonra da onu öldürür.

15. Hasmın, birini zorla hapsedmesi veya tutuklaması (X¹⁵): Kralın kızı, İvan'ı zorla bir zindana hapseder.

16. Hasmın, biriyle zoraki evlilik yapması (X¹⁶): Ejderha, prensesi kendisiyle evlenmeye zorlar. Yakın akrabalar arasında zoraki evlenme: Erkek kardeş, kız kardeşini kendisiyle evlenmeye zorlar.

17. Hasmın, yamyamlıkla birini korkutması (X¹⁷): Ejderha, yemek olarak prensesi ister. Yakın akrabalar arasında yamyamlık: Kız kardeş, erkek kardeşini yemeye çalışır.

18. Hasmın, geceleri kurbanını korkutması (X¹⁸): Ejderha, her gece prensesi korkutur.

19. Hasmın, savaş ilan etmesi (X¹⁹): Komşu kral savaş ilan eder.

viii. Aile Fertlerinden Birinin Bir Şeyden Mahrum Kalması ve Bunu Elde

Etmek İstemesi

Tarif: Bir şeyin Eksikliği

Sembol: x

1. Bir yavuklu kızın (arkadaş ya da herhangi bir kişinin) eksikliğinin hissedilmesi:
Bu eksiklik bazen kuvvetle belirtilir, bazen de açıkça zikredilmez. Kahraman bekâr birisidir ve kendine yavuklu bir kız aramaya gider (x^1).

2. Elma, su, at, kılıç gibi büyölü vasıtalara sahip olma zarureti ve ihtiyacı (x^2).

3. Ateş kuş, altın tüylü ördek, harikalar harikası vb. (büyü kullanmadan) nadir bulunan bir vasıtanın eksikliği (x^3).

4. Özel şekil: İçinde, Kostche'nin ölümü (ve kralın kızının aşkının) saklı olduğu yumurtanın eksikliği (x^4).

5. Akla yatkın şekiller: Para, hayatı idame ettirme vasıtaları vb. (x^5).

6. Başka değişik şekiller (x^6).

ix. Kötölük veya Eksiklik Haberinin Yayılması; Kahraman Rica veya

Emredilmesi, Kahramanın Sefere Gönderilmesi veya Kendi İsteğiyle Gitmesi

Tarif: Tavassut Etme, İrtibat Anı

Sembol: Y

Bu fonksiyonla, kahraman masala girmiş olur. Bu fonksiyonla ilgili iki tip masal kahramanı vardır. Eğer biri kaçırılır, kahraman onu aramaya giderse “arayıcı kahraman”, kahramanın kendi kaçırılırsa “kurban kahraman” olur. Arayıcı kahramanın karakteri yola çıkma zaruretidir, kurban kahramanındaki ise yola çıkma ihtimalidir. Her halükarda bu fonksiyonla kahramanın evden ayrılıp yola çıkması sağlanır.

1. Bir imdat çağrısı yapılması üzerine kahramanın sefere gönderilmesi (Y^1): İmdat çağrısı her zaman kraldan gelir ve karşılığında kral vaatte bulunur.

2. Kahramanın, doğrudan sefere gönderilmesi (Y^2): Bu tür gönderme, ya emirle ya da rica ile yapılır.

3. Kahramanın evden ayrılmasına müsaade edilmesi (Y^3): Bu vakalarda evden ayrılma önceliği kararı müvekkile değil, kahramanın kendisine aittir. Ebeveynler hayır dua eder. Zaman zaman, kahraman asıl niyetini gizler, mesela gezmeye diyerek çıkıp kavga etmeye gider.

4. Felaketin duyulması (Y^4): Anne, oğlu doğmadan önce kızının nasıl kaçırıldığını oğluna anlatır. Annesi kendinden arama istemediği halde oğul, kızı aramaya gider.

5. Kahramanın kovularak evden uzaklaştırılması (Y^5): Baba, kötü üvey annenin kovduğu kızını ormana götürür.

6. Ölüme mahkum kahramanın gizlice serbest bırakılması (Y⁶): Okçu, genç kızı serbest bırakır ve öldürme olayının gerçekleştiğini ispatlamak için de bir hayvan öldürerek kalbini ve ciğerini alır.

7. Ağıt söyleme (Y⁷): Büyülenme, öldürme ve sürgüne gitme, kişi değiştirmelerle ilgili olarak hayatta kalanlarca söylenen ağıt sayesinde kötülük öğrenilmiş olur ve buna karşı bir tepki doğar.

x. Arayıcı Kahramanın Harekete Geçmeye Razi Olması veya Karar Vermesi

Tarif: Kahramanın Karar Vermesi

Sembol: W

Bu karar verme anı bazen “Prensesleri aramamıza müsaade et” gibi sözlerle ifade edilir, bazen sözle belirtilmese de arama işinden önce iradi bir kararın alınmış olduğu kesindir.

xi. Kahramanın Evden Ayrılması

Tarif: Yola Çıkma

Sembol: ↑

Bu yola çıkma, daha önce belirtilen geçici uzaklaştırmadan farklıdır. Arayıcı kahraman, bir Şeyi aramak amacıyla yola çıkarken, kurban kahraman her türlü maceranın kendini beklediği yola bu amaç olmadan çıkar.

X,Y,W, ↑ unsurları entrikanın tam olarak sergilendiğini gösterir. Masalda aksiyonun gelişmeye başlamasıyla “bağışçı/sağlayıcı” adı verilen yeni biri sahneye girer. Kahraman, kendisine kötülüğü yenme imkanı veren (genellikle büyülü) vasıtayı bağışçıdan alır.

xii. Büyülü Vasıtayı veya Büyülü Yardımcının Yardımını Alabilmesi

Bakımından Kahramanın Sınama, Sorgulama ve Saldırıya Maruz Kalması

Tarif: Bağışçıyla İlgili İlk Fonksiyon

Sembol: D

1. Bağışçının, kahramanı sınamaya tabi tutması (D^1): Kahraman, bir tüccarın yanında üç yıl süreyle yolcu taşır.

2. Bağışçının, kahramanı selamlaması ve onu sorgulaması (D^2): Bu Şekil, yumuşak bir sınama Şekli olarak düşünülebilir.

3. Ölmek üzere olan kişi veya ölünün kahramandan yardım istemesi (D³): Bazen bu şekil de sınama özelliği taşır. “İnek, ‘etimi yeme ama kemiklerimi topla, bir örtünün içine sar ve götürüp ormana dik; beni asla unutma, her sabah kemiklerimi sula’ der”.
4. Bir mahkumun, kahramanda, kendisini kurtarmasını istemesi (D⁴): Mahkum, küçük bakır adam, kahramandan kendisinin kurtarmasını ister.
5. Kahramandan af dilenmesi (D⁵): Kahraman, bir turna balığı avlar ve balık, kahramana kendisini salıvermesi için yalvarır.
6. Rakiplerin, paylaşmadıkları bir malın paylaşılmasını kahramandan istemesi (D⁶): İki dev kahramandan, aralarında bir sopa ve bir süpürgeyi paylaşmasını ister.
7. Diğer istekler (D⁷): Fareler yiyecek ister (Masal 58). Hırsız, çaldığı eşyaları evine kadar taşımalarını eşya sahibinden ister.
8. Bir düşmanın kahramanı öldürmeyi denemesi (D⁸): Büyücü kadın, kahramanı fırına atar.
9. Bir düşmanın, kahramanla kavgaya girmesi (D⁹): Büyücü Baba-Yaga ve kahraman kavga ederler.
10. Kahramana, büyümlü bir vasıta gönderilerek değiş tokuş teklif edilmesi (D¹⁰): Eşkıya, kahramana bir değnek gösterir ve kahramandan bunu başka bir şeyle değiştirmesini ister.

xiii. Müstakbel Bağışçının Davranışlarına Kahramanın Tepki Göstermesi

Tarif: Kahramanın Tepkisi

Sembol: H

Bu tepki olumlu veya olumsuz olabilir.

1. Kahraman, bağışçının sinamasına uyar (H^1 pos) veya uymaz (H^1 neg).
2. Kahraman, bağışçının selamına karşılık verir (H^2 pos) veya vermez (H^2 neg).
3. Kahraman, ölmek üzere olan bir kişinin isteğini kabul eder (H^3 pos) veya etmez (H^3 neg).
4. Kahraman, mahkumu serbest bırakır (H^4).
5. Kahraman, kendisine yalvaranı affeder (H^5).
6. Kahraman, paylaşmayı gerçekleştirir ve rakipleri yatıştırır (H^6).
7. Kahraman başka bir hizmet yapar (H^7): Genç kız, yoldan geçen dilencilere yiyecek verir.

8. Kahramanın, düşmanın uyguladığı yöntemleri yine düşmana uygulayarak saldırıdan kurtulması (H^8): Kahraman, kendisine fırına nasıl girileceğini öğretmesini isteyen büyücü kadını fırına kapatır.

9. Kahraman, düşmanı yener (H^9 pos) veya yenmez (H^9 neg).

10. Kahraman, objeleri değiştirmeyi kabul eder ancak objenin büyü gücünü bu kişiye karşı hemen kullanır (H^{10}).

xiv. Kahramanın Büyülü Vasıtayı Elde Etmesi

Tarif: Büyülü Vasıtayı Elde Etme

Sembol: Z

Büyülü vasıtalar at, kartal gibi hayvanlar; atı ortaya çıkaran çakmak taşı, yiğit savaşçılar ortaya çıkaran yüzük gibi büyü yardımcıları ortaya çıkaran objeler; değnek, kılıç, sihirli küre gibi büyü bir güce sahip objeler ve çeşitli hayvanların kılığına girme gücü ve benzerleri gibi birdenbire kazanılan hususiyetler olabilir. Büyülü vasıta verme yolları şunlardır:

1. Büyülü vasıtanın doğrudan verilmesi (Z^1): Bu tür veriş şeklinde genel olarak mükâfatlandırma özelliği vardır. Mesela, yaşlı adam bir at hediye eder. Kahramanın tepkisi olumsuzsa büyü vasıtayı elde etmez (Z neg) veya yerine ağır bir ceza verilir

(Z contr). Bu cezalar kahramanın yutulması, dondurulması, sırtının kırbaçlanması, taş altına atılması vb. olarak tezahür eder.

2. Büyülü vasıtanın yerinin gösterilmesi (Z^2): Yaşlı kadın, altında uçan geminin bulunduğu meşe ağacını gösterir.

3. Büyülü vasıtanın imal edilmesi (Z^3): Büyücü adam sahile çıktı ve km üzerine bir kayak resmi çizerek arkadaşlarına kayığa binmelerini söyledi.

4. Büyülü vasıtanın satılması veya alınması (Z^4): Kahraman büyülü bir tavuk satın alır.

5. Büyülü vasıtanın kahraman tarafından bulunması (Z^5): Ivan, merada bir at görür ve ona biner.

6. Büyülü vasıtanın birdenbire kendiliğinden ortaya çıkması (Z^6): Dağın yamacında aniden bir merdiven belirir.

7. Büyülü vasıtanın emilmesi (içilmesi veya yenilmesi) (Z^7): Kahraman, kuşun iç organlarını yiyerek çeşitli büyülü güçler kazanır.

8. Büyülü vasıtanın çalınması (Z^8): Kahraman büyücünün atını çalar.

9. Başka kişilerin, kahramanların hizmetine kendiliklerinden girmeleri (Z^9): Mesela bir hayvan, yavrularını hediye edebilir veya kahramana hizmet teklifinde bulunabilir.

xv. Kahramanın, Aranılan Objenin Bulunduğu Yere Götürülmesi, Ulaştırılması, Yol Gösterilmesi

Tarif: Bir Krallıktan Ötekine Götürülme

Sembol: R

1. Kahramanın havada uçarak gitmesi (R^1): Kahramanın at, kuş, halı vb. üzerinde uçması, kuş kılığına girerek uçması, devin veya cinin sırtında uçması vb.

2. Kahramanın karada veya suda yolculuk yapması (R^2): At veya kurt sırtında yolculuk, gemiyle yolculuk vb.

3. Kahramana kılavuzluk edilmesi (R^3): Bir tilkinin kahramanı prensese götürmesi.

4. Kahramana yol gösterilmesi (R^4): Kahramana, kaçırılan erkek kardeşinin bulunduğu yeri bir kirpinin göstermesi.

5. Kahramanın, statik haberleşme vasıtalarından yararlanması (R^5): Merdiven tırmanması, bir iple aşağı inmesi ve benzerleri.

6. Kahramanın kan izlerini takip etmesi (R^6): Kahraman, ormandaki kulübenin sahibini yener. Kulübe sahibi kaçır ve bir kayanın altına saklanır. Ivan onun izlerini takip ederek bir başka krallığın girişini bulur.

xvi. Kahraman ve Hasımın Doğrudan Mücadeleye Girmeleri

Tarif: Mücadele

Sembol: L

1. Kahraman ve hasımın açık arazide dövüşmeleri (L^1): Ejderha, bir grup düşman, şövalye ve benzerlerine karşı yapılan savaşlar bu gruba dâhildir.

2. Kahraman ve hasımın birbirleriyle yarışmaları (L^2): Gerçek anlamda bir savaşın olmadığı masalarda, kahraman ve hasım ağız sataşmasından sonra yarışmaya girerler. Kahraman, kurnazlığıyla kazanır.

3. Kahraman ve hasımın kumar oynamaları (L^3): Kahraman ve ejderha bir kumar partisi yaparlar.

4. Özel şekil: Ejderha, kadın kahramana prens Ivan ile bir teraziye çıkıp kimin daha ağır olduğunu görmeyi teklif eder.

xvii. Kahramanda Özel Bir Tanıma İzi Olması

Tarif: İz, İşaret

Sembol: M

1. Tanıma işaretinin vücutta olması (M^1): Kahraman savaş sırasında yaralanır. Kralın kızı savaştan önce kahramanı uyandırır ve onun yanağına bıçakla küçük bir işaret koyar.

2. Kahramanın yüzük veya çamaşırı tanıma işareti olarak alması (M^2): Kahramanın bir savaş sırasında yaralandığı ve yarasının kralın kızı veya bizzat kral tarafından kendilerine ait bir çamaşırıyla sarıldığı zaman bu iki tür tanıma şekli söz konusu olur.

xviii. Hasmın Yenilmesi

Tarif: Zafer

Sembol: V

1. Hasmın açık arazide yenilmesi (V^1).

2. Hasmın yarışmada yenilmesi (V^2).

3. Hasmın kumarda kaybetmesi (V^3).

4. Hasmın tartılmada kaybetmesi (V^4).

5. Ön mücadele yapılmadan hasmın öldürülmesi (V^5): Ejderha, uykusu sırasında öldürülür.

6. Hasmın, doğrudan doğruya kovulması (V^6): Prenses, şeytana esir düşer ve boynuna kutsal bir sembol takar. Bunun üzerine kötü ruh bir duman bulutu gibi uçar gider.

xix. Masal Başlangıcındaki Kötülük veya Eksikliğin Giderilmesi

Tarif: Kötülüğün Yok Edilmesi

Sembol: E

Bu fonksiyon, kötülük (X) fonksiyonuna eşlik eder.

1. Aranılan objenin kurnazlık veya zorla alınması (E^1): Ivan'ın atı dilenci kılığına girer ve sadaka ister. Prenses ona bir sadaka verir, fakat Ivan bir çalıktan ortaya çıkar. İkisi birden prensesi yakalar ve kaçırlar.

2. Birbirine bağlı seri aksiyonlarla, aranılan objenin birçok kişi tarafından elde edilmesi (E^2): Aksiyonların kişiler arasındaki dağılımı, bir dizi başarısızlıklar veya

kaçırılan kişinin kaçma girişimlerine göre belirlenir. Prensesi bir hırsız kaçıır, prenses kuğu kılığına girer ve uçar gider, bir avcı onu okla vurur, bir başkası köpeğı yerine onu sudan çıkarır ve benzeri.

3. Aranan objenin cazibe yoluyla elde edilmesi (E^3): Kahraman, altın eşyalar gösterme bahanesiyle prensesi gemisine bindirir ve onu kaçıır.

4. Aranan objenin geri alınmasının daha önceki aksiyonların sonucu olması (E^4).

5. Aranan objenin, büyülu vasıta kullanımıyla anında elde edilmesi (E^5): Büyülu kitaptan çıkmış iki genç kahraman, altın orman geyiğini bir çırpıda yakalarlar.

6. Büyülu vasıtanın kullanılmasıyla fakirliğin sona ermesi (E^6): Büyülu ördek altın yumurta yumurtlar.

7. Aranan objenin ele geçirilmesi (E^7): Kahraman, otunu çalan kısrağı ele geçirir.

8. Büyünün bozulması ve büyülu kişinin büyüden kurtulması (E^8): Bu şekil, büyülenme (X^{11}) fonksiyonuna bağılıdır.

9. Ölüünün hayata döndürülmesi (E^9): Kahraman hayat suyu ile yıkanır.

10. Mahkumun kurtarılması (E^{10}): At zindanın kapısını kırar ve Ivan'ı kurtarır.

11. Bazı hallerde, aranan objenin elde edilmesi büyülü vasıta elde etme yollarıyla aynıdır: obje verilir, objenin bulunduğu yer gösterilir, obje satın alınır vb. Bu şekiller için EZ^1 ve EZ^2 sembolleri kullanılır.

xx. Kahramanın Geri Dönüşü

Tarif: Geri Dönüş

Sembol: ↓

Gerі dönüş hadisesi, gidiş hadisesiyle aynı tarzda gerçekleşir. Bazen bu vakada kaçış özelliği de olabilir.

xxi. Kahramanın Takip Edilmesi, Yakalanması

Tarif: Takip

Sembol: P

1. Kahramanın ardından takipçinin uçması (P^1): Büyücü kadın, küçük hayvanın peşinden uçmaya başlar.

2. Takipçinin suçlu kişiyi istemesi (P^2): Ejderhanın babası, kahramanın memleketine uçan bir gemi gönderip suçluyu geri ister.

3. Takipçinin, çeşitli hayvan kılıklarına bürünerek kahramanı takip etmesi (P³): Bu takip tarzı da bazı aşamalarda havada uçuş tarzına bağlıdır. Büyücü, kurt, turna balığı, insan, horoz kılıklarına girerek kahramanı takip eder.

4. Takipçilerin, bir takım cazip objeler şeklinde kahramanın yoluna çıkmaları (P⁴): “Ondan önce gideceğim, onu sığağa boğacağım ve kendimi de çayırılık haline getireceğim; bu çayırılıkta su kuyusuna dönüşeceğim ve kuyu suyu üzerinde de gümüştan bir kova olacak... İşte burada, her şey haşhaş tanecikleri gibi dağılacak”.

5. Takipçinin kahramanı yutmaya çalışması (P⁵): Anne ejderha, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte olarak ağızını açar.

6. Takipçinin kahramanı öldürmeye çalışması (P⁶): Takipçi, kahramanı öldürmek için kahramanın kafasını ısıtır.

xxii. Kahramanın Takipten Kurtulması

Tarif: Kurtulma

Sembol: S

1. Kahramanın gökyüzüne çıkarılması (S¹): Kahramanın at, kaz üstünde uçuşması.

2. Kahramanın, takipçinin yoluna engelleri koyarak kaçması (S²): Takipçinin yoluna dağ, orman ve göle dönüşen fırça, tarak ve peşkir bırakması.
3. Kahramanın, kaçıışı sırasında tanınmamak için çeşitli objeler kılığına girmesi (S³): Prenses kendisini kuğu kılığına, erkek kardeşini kova kılığına sokar.
4. Kahramanın, kaçıışı sırasında saklanması (S⁴): Irmağın, elma ağacının, sobanın genç kızı saklaması.
5. Kahramanın demirciler tarafından saklanması (S⁵): Ejderha kadın, suçluyu ister. Demirciler, ejderha kadının dilini yakalayarak çekiçle döverler.
6. Kahramanın birdenbire taş, hayvan ve benzeri şeyler kılığına girerek takipçiden kurtulması (S⁶): Bu şekil kurtulma tarzında önemli olan başkalaşma şeklidir. Kahraman at, balık, yüzük, tohum, şahin kılığına girerek kaçır.
7. Kahramanın başka kılığa girmiş ejderha kadınların cazibesine karşı koyması (S⁷): (Bkz. P⁴) Ivan, bahçeyi talan eder, kuyuyu yıkar, kuyudan kan fışkırtır.
8. Yutulma girişimlerine kahramanın izin vermemesi (S⁸): Kahraman, aslan kılığındaki ejderha kadını tanır ve onu öldürür.
9. Kahramanın, kendisine yapılan suikasttan kurtulması (S⁹): Vahşi hayvanlar, kahramanın başına saplanan ölüm dişini zamanında çıkarırlar.

10. Kahramanın, başka bir ağaca atlayarak kurtulması (S¹⁰): (Bkz. P⁷)

Birçok masal, kahramanın takipten kurtulmasıyla sona erse de bazı masalarda hasım yeniden ortaya çıkarak kahramanın kazanmış olduğu şeyleri elinden alır. Böylece yeni bir masal başlar. Kısacası, birçok masal, hareket olarak adlandırılan dizi fonksiyonlardan oluşur. Yeni kötülük hadiseleri, yeni hareketlerin başlamasını sağlar. Bu andan itibaren anlatımın gidişatı değişip masalda yeni fonksiyonlar ortaya çıkar.

xxiii. Kahramanın Kimliğini Gizleyerek Kendi Ülkesine veya Başka Bir Ülkeye Gitmesi

Tarif: Kimlik Gizleyerek Gelme

Sembol: O

Kahraman, kendi evine gelip burada zanaatkar yanında çırak olarak çalışmaya başlar ya da başka bir krallığa giderek aşçı ya da seyis olarak çalışır.

xxiv. Sahte Kahramanın Asılsız İddialarda Bulunması

Tarif: Asılsız İddialar

Sembol: F

Kahraman, kendi ülkesine gelirse bu iddialar erkek kardeşleri tarafından, başka ülkeye giderse bir general ve benzeri kişilerce yapılır.

xxv. Kahramana Zor Bir Görevin Teklif Edilmesi

Tarif: Zor Görev

Sembol: T

Zor görev, masalda en çok tercih edilen unsurdur. Kahraman, yeme ve içme sınaması, ateş sınaması, bilmece sorma, bilmece çözme ve benzeri sınamalar, seçme sınaması, saklanma sınaması, prensesi pencerede öpme sınaması, kale kapısı üzerinden atlama sınaması, güç maharet sınaması, sabır sınaması, bir şey bulma ya da hazırlama sınaması gibi çeşitli sınamalara tabi tutulur.

xxvi. Görevi Gerçekleştirme

Tarif: Gerçekleştirme

Sembol: A

Görev gerçekleştirme tarzları, gerçekleştirilecek görevin şekline mutlaka uygun olmalıdır. Görev gerçekleştirme vakaları hazırlık niteliğindedir.

xxvii. Kahramanın Tanınması

Tarif: Kimlik Belirleme

Sembol: I

Kahraman, özel bir işaret (yara izi, yıldız gibi), bir iz ya da kendisine verilen bir objeyle (yüzük, çamaşır gibi) tanınır.

xxviii. Sahte Kahraman veya Hasımın Maskesini Düşürme

Tarif: Maske Düşürme

Sembol: Dv

Bu fonksiyon genel olarak kahramanın tanınması fonksiyonuna bağlıdır. Örneğin bir kişi, olup biten her şeyi anlatan ve hasmı ele veren bir ağıt söyler.

xxix. Kahramanın Yeni Bir Fiziki Görünüm Alması

Tarif: Değişme

Sembol: Tr

1. Büyülü yardımcının doğrudan müdahalesiyle kahramanın değişmesi (Tr¹): Kahraman, atın kulağına girer ve oradan son derece güzel bir fiziki görünüm olarak çıkar.

2. Kahramanın muhteşem bir saray yaptırması (Tr²): Bu durumda kahramanın fiziki görünümü her zaman değişmediği halde gene de bir değişikliğe uğradığı vakidir. Kahraman, sarayın yaptırılmasıyla bizzat prens sıfatıyla ilgilenir.

3. Kahramanın yeni elbiseler giymesi (Tr³): Genç kız birdenbire kendisine herkesin gözünü kamaştıran bir güzellik veren bir elbise giyer ve takılar takar.

4. Akla yatkın ve nükteli değişme yolları (Tr⁴): Gerçekmiş gibi sahte güzellik, sahte zenginlik taslama.

xxx. Hasmın Cezalandırılması

Tarif: Cezalandırma

Sembol: Pu

Hasım silahla öldürölür, sürgüne gönderilir, intihar eder ve benzeri gibi. Bunun yanında hasmın affedildiği de görölür (Pu neg).

xxxi. Kahramanın Evlenmesi ve Tahta Çıkması

Tarif: Düğün

Sembol: N

1. Gelin adayı kız ve krallık, kahramana aynı zamanda verilir ya da önce krallığın yarısına, ebeveynlerinin ölümünden sonra da tamamına sahip olunur (N**).
2. Bazen, kahraman sadece evlenir, ancak nişanlısı kralın kızı değildir. Tahta çıkma olayı yoktur (N*).
3. Zaman zaman da sadece tahta çıkma hadisesi söz konusu edilir (N*).
4. Düğünden az bir süre önce, yeni bir kötölük söz konusu edilirse, ilk hareketin sonunda sadece söz kesme ya da nişanlanmayla son bulur (n¹).

5. Zıt vaka: Kahraman evlenir, daha sonra eşini kaybeder; ama sonunda evlenme işi yenilenir (n²).

6. Kahraman, ödül olarak para veya başka zenginleşme yollarını tercih eder (n⁰).

Böylece masal biter. Kahramanlarla ilgili yukarıda sıralanan fonksiyonların hiçbiri arasına girmeyen aksiyonların da bulunabileceğini belirten Propp, fonksiyonlarla ilgili olarak söylediklerini dört maddede özetler:

I. Masalda süreklilik, kararlılık arz eden unsurlar, kişilerin yaptığı fonksiyonlara bağlı fakat bu kişilerin kimliğinden ve yaşama tarzından bağımsız olarak oluşur. Bu fonksiyonlar masalın ana yapısını oluşturan bölümleri meydana getirir.

II. Olağanüstü konulu halk masallarında bilinen fonksiyon sayısı sınırlıdır.

III. Fonksiyonların sıralanışı her zaman aynıdır.

IV. Bütün olağanüstü masallar aynı tip yapıdadır.

Görüldüğü üzere Propp, masal kavramına morfolojik olarak yaklaşmaktadır. Morfoloji bakımından bir kötülük veya bir şeyin eksikliğini hissedilmesi gibi unsurlarla başlayıp, birçok ara unsura maruz kaldıktan sonra, sonuç olarak düğün veya daha başka muhtelif fonksiyonlara kadar giden anlatım tarzına **masal** adını verir. Masalı sonuçlandırma fonksiyonları, mükâfatlandırma, zafer ya da kötülüğün giderilmesi, takipten kurtulma ve benzeri fonksiyonlar olabilir. Fonksiyonlara bağlı

olarak yapılan gelişmelere **hareket** adını verir. Yapılan her yeni kötülük, hissedilen her yeni eksiklik yeni bir hareket doğurur. Bir masal birçok karakterden oluşmuş olabilir ve bir masal metninin tahlili, öncelikle hareket ile ilgili sayının ne kadar olduğunun tespitini gerektirir. Propp, kahramanlarla ilgili fonksiyonların adlarını, kısa bir tanımını örneklerle sıralar. Çalışmasının sonunda masalların tahlil şekillerini örneklerle gösterir.

Propp, çalışmasının neticesinde dört tip masal elde eder. Birbirine karşılıklı olarak zıt fonksiyonlu kriterler olan L-V ve T-A fonksiyonlu masallar yapı bakımından tamamen farklı masallardır. Bu unsurlardan birinin varlığı veya yokluğu ana yapı ölçütüdür. Bu çiftlerin varlığına ya da yokluğuna göre masallar dört sınıfa ayrılır:

1. L-V çiftini içeren masallar
2. T-A çiftini içeren masallar
3. L-V ve T-A çiftlerinin ikisini birden içeren masallar
4. Bu iki çiftin ikisini de içermeyen masallar

Şimdi biz de Propp'un seçtiği yüz masala, Günay'ın Elazığ masallarına uyguladıkları yöntemi çocuk edebiyatı içinde yerini alan çağdaş masallara uygulamaya çalışalım. Propp'un fonksiyonlarla ilgili söylediklerinin çağdaş masal için geçerli olup olmadığına bakalım.

2. Masallar, Özetleri ve Propp Metoduna Göre Tahlilleri

Birinci Masal: Karanlıktan Korkan Çocuk

Bir varmış bir yokmuş. Bir çocuk, bir de karanlık varmış. Çocuk karanlıktan korkar, ama karanlık çocuktan hiç korkmazmış.

Karanlık yalnız güneşten korkar, güneş çıkınca ortadan kaybolurmuş.

Çocuk karanlığı hiç sevmezmiş. O, en çok güneşi, ışığı ve aydınlığı severmiş. Çünkü karanlığın içinde korkunç canavarlar, kötü şekiller gizli sanırmış.

Oysa çocuk boşuna korkarmış. Karanlık ile aydınlık, birbiriyle ikiz kardeşmiş. Aydınlığın içinde ne varsa, karanlığın içinde de aynı şeyler varmış. Ama çocuk, karanlığın içini göremediği için bunu bilmiyormuş.

Çocuk her gece uyurken başucunda bir ışık yakarmış. Ama artık büyük bir çocukmuş o. Giderek daha da büyüyormuş. Bu nedenle karanlıktan korktuğunu kimseye belli etmek istemiyor, bu korkusundan utanıyormuş.

“Bundan böyle odadaki gece lambasını söndürmeliyiz,” demiş bir gün babası. “Artık büyüdün!”

Çocuk sesini çıkarmamış. Işığını söndürmüş. Yatak örtüsünü başından aşağıya çekmiş. Karanlığın içinden her an atlayabilecek kötü bir canavar kendisini görmesin diye gizlenip korku içinde beklemiş. Bu korkusundan da evde kimseye söz etmemiş.

Bir gece annesi, “Yavrum, bana odamdan ceketimi getirir misin?” demesin mi?

Çocuk önce korkmuş. Nasıl getirsin? Tek başına gitmek istememiş ama “Hayır getirmem, içerisi karanlık,” demeye de utanmış.

Ses çıkarmadan odadan çıkıp karanlığa girmiş. Her gittiği karanlıktan kurtulmak için, hemen girdiği odanın ışığını açıyormuş. Böylece, annesinin ceketini alıp getirene kadar, evin bütün ışıklarını yakmış.

Ceketi alıp dönerken de ışıkları söndürmemiş. Söndürürse, arkasından karanlığın kendisini izleyeceğini sanıyormuş.

Annesi ceketini alınca, çok sevinmiş ve teşekkür etmiş. Sonra, “Ama çocuğum, evin bütün ışıklarını yakmışsın. Yazık değil mi?” demiş.

“İçerisi karanlıktı,” demiş çocuk.

“Tamam, karanlıktı. Ama hiç olmazsa, dönüşte bütün elektrikleri söndürseydin. Hem biz bir sürü elektrik parası ödüyoruz, hem de ülkemizin enerji zenginliğini boşa harcamış oluyoruz.”

Çocuk annesine hak vermiş. O gece uyumak için yatağına giderken, yürüyüp gezdiği her yerdeki ışıkları yakmak yerine, karanlıkta yürümeyi denemek istemiş.

İşte, karanlık onu bekliyormuş! Ya üzerine bir şey atarsa? Ya tavandan üzerine düşerse? Çocuk korkusunu nasıl yensin? Başlamış şarkı söylemeye... Bildiği şarkıları arka arkaya söylerken, yatak ucuna ulaşmış. Giysilerini çıkarıp pijamasını giymiş. Şarkı söyledikçe rahatlıyor ve korkusu hafifliyormuş.

İşte tam onda, birden bir yıldız parlamış ve karşısında güler yüzlü bir peri kızı belirmiş.

“Aferin sana!” demiş peri kızı çocuğa. “Anlaşılan artık gerçekten büyüdün. Karanlıktan korkmak çok saçma. Çünkü aydınlık ve karanlık yalnızca birer renk. Birisi koyu, birisi açık renk. Aydınlığın ve karanlığın içinde hep aynı şeyler var. İkiz kardeş gibi. Yalnız renkleri farklı o kadar. Ama, zaman zaman yine de içinde bir korku duyarsan, hemen şarkı söylemeye başla. Bil ki, ben görünmesem de karanlıkta şarkı söyleyen bütün çocukları koruyan bir periyim.”

Çocuk o günden sonra karanlıktan hiç korkmamış. Ne zaman içinde bir korku duysa, hemen şarkı söylemeye başlayormuş. Periyi görmüyormuş ama onun her zaman yardımına koşmaya hazır olduğunu biliyormuş.

Masalın Özeti:

1. Bir varmış bir yokmuş. Karanlıktan korkan bir çocuk varmış.
2. Babası, artık büyüdüğü için bundan böyle odasındaki gece lambasını söndürmesini söylemiş.
3. Annesi çocuktan ceketini getirmesini istemiş.
4. Çocuk, ceketini getirirken yaktığı ışıkları söndürmeden geri dönmüş. Çünkü söndürürse arkasından karanlığın kendisini izleyeceğini sanıyormuş.
5. Annesi ceketini almış, teşekkür etmiş. Ama dönerken ışıkları söndürmesi gerektiğini anlatmış.
6. Çocuk annesine hak vermiş.
7. Çocuk, uyumak için yatağına giderken karanlıkta yürümeye karar vermiş.
8. Şarkı söyleyerek yatağına ulaşmış.
9. Bir peri kızı belirmiş ve ona karanlıktan korkarsa şarkı söylemesini öğütlemiş.
10. Çocuk, o günden sonra karanlıktan hiç korkmamış,

Masalın Tahlili:

Çift hareketli olan bu masalın birinci hareketi L-V ve T-A çiftlerinden birini içermeyen sınıfa dâhildir. İkinci hareket L-V sınıfına dâhildir.

I. Hareket

1. Bir çocuk varmış. (i)
2. Geceleri, karanlıktan korkarmış. (X^{18})
3. Babası geceleri ışığı açık bırakmayı yasaklamış. (k^1)
4. Annesi ceketini istemiş. (x^5)
5. Bütün ışıkları açık bırakmış. (q^1)
6. Ceketini alıp getirmiş. (E^4)

II. Hareket

7. Annesi, çocuğa bilgi vermiş. (w^2)
8. Çocuk karanlıkta yatağına ulaşmaya karar vermiş. ($\uparrow$)
9. Karanlıkta yürürken korkmamak için şarkı söylemiş. (L)
10. Şarkı söyleyerek yatağına ulaşmış. (V^1)
11. Peri belirmiş, karanlıkta şarkı söyleyenleri koruduğunu söylemiş. (Z^9)
12. Çocuk, bir daha karanlıktan korkmamış. (E^4)

Bu masalın şeması:

$$\underline{X^{18} k^1 x^5 q^3 E^4}$$

$$\underline{w^2 \uparrow L V^1 Z^9 E^4}$$

İkinci Masal: Sinderella Olmak İsteyen Çocuk

Bir varmış bir yokmuş. Masalları çok seven bir çocuk varmış. Yanakları pamuk prenses'inki gibi pembe, saçları Rapunzel'inki gibi uzun ve sarıymış. Ama o en çok, Sinderella masalındaki kıza benzetirmiş kendisini. Sık sık aynanın karşısına geçer, sarı saçlarını, güzel yüzünü seyredermiş.

“Keşke bir peri bana da güzel elbiseler verip prensin sarayına gönderse... Kristal ayakkabımın tekini düşürsem ve prens her yerde beni arasa... Ayakkabının benim ayağıma uyduğunu görünce benimle evlense...”

Hep böyle hayaller kurarmış. Kocaman bir sarayı olacak, o da bir prenses olacakmış. Ama onu Sinderella yapacak peri, bir türlü karşısına çıkmıyormuş.

Her zaman olduğu gibi, yine derslerini unutup hayallere dalmış. “Derslerine hala çalışmadın mı yavrum?” Annesinin sesiymiş bu.

Öf, zaten dersler o kadar can sıkıcıymış ki! O ders yapmak değil, prenses olmak istiyormuş!

“Madem o kadar çok istiyorsun, geldim işte!”

Yine annesi mi konuşuyormuş? Yo, olamaz! Tabii ki annesi değil! Kabarık etekli elbisesi, yıldızlar saçan değneği ile karşısında güzeller güzeli bir peri duruyormuş!

“Ben Sinderella masalının perisiyim. Seni Sinderella masalına götürmeye geldim.”

Pembe yanaklı, sarı saçlı, güzel kız çok ama çok sevinmiş. Peri, değneğini sallamış. Kız bir de bakmış, üzerinde taşlar ve dantellerle süslü, kabarık bir tuvalet... Peri değneğini tekrar sallamış. Masanın üzerindeki ders kitapları yerinde duramaz doru atlar oluvermiş. Peri tekrar sallamış değneğini. Bu kez kalemıraşı araba, kalemleri askerler oluvermiş.

Ya kristal ayakkabısı? Peri, en sevdiği bebeğine dokunmuş, bebek, pırıl pırıl bir çift kristal ayakkabıya dönüşmüş...

Her şey hazır olunca, arabaya binmiş, masala doğru hızla yol almaya başlamış.

Saraya vardığında, içerden gelen müziğin sesini duymuş. Gururla balo salonuna yürümüş. O yürüdükçe herkes açılıp ona yol veriyormuş. Ve işte prensin karşısındaymış şimdi! Prens onu hayranlıkla süzüp kollarına almış. Dans etmeye başlamışlar. Bir ara prens kulağına eğilip, “Benimle evlenir misin?” diye sormuş. Sinderella olmak isteyen kız mutluluktan uçuyormuş.

O sırada, elinde küçük valizi ile, güzel bir kız yaklaşmış yanlarına. Sinderella olmak isteyen kıza elini uzatıp, “Ben gerçek Sinderella’yım,” demiş. “Yerime geçmek istediğin için gitmeden önce sana teşekkür etmek istedim. Bundan böyle artık özgürüm.”

Sonra prensese dönüp, “Hoşça kal prens,” demiş. “Prensesin olmak istemediğim için bana kızma.”

“Peki, ama nereye gidiyorsun?” diye şaşkınlıkla sormuş Sinderella olmak isteyen kız.

“Nereye mi? Okula tabi! Ömrüm boyunca sarayda tıklıp kalacak, bir süs bebeği gibi yaşayacaktım. Oysa ben okula gitmek, okuma yazma öğrenmek kitaplar okumak istiyorum. Belki ilerde bir doktor olurum. Belki başka bir meslek seçerim. Yerime geçmek isteyip bana bu olanağı sağladığın için sana ne kadar teşekkür etsem azdır.”

Sinderella olmak isteyen kız, “Ama... Ama anlamıyorum!” demiş. “Prens çok yakışıklı. Sarayı da çok güzel. Onunla mutlu olabilirdin.” “Saçmalama!” demiş gerçek Sinderella. “Prensi doğru dürüst tanımıyorum bile. O da beni tanımıyor. Bütün masal boyunca hiç konuşmadık ki! Sonra, sana söyledim ya, ben okumak istiyorum. Okuma yazma bile bilmeyen bir insan ne mutlu olabilir, ne de mutlu edebilir.”

O anda saatler 12'yi çalmaya başlamış. Sinderella olmak isteyen kız, telaş ve heyecanla arabasına koşmuş. Kristal ayakkabılarının tekini masaldaki Sinderella gibi düşürmemek için, kucağında sımsıkı tutuyormuş. Araba onu hızla evine götürmüş. Ve bir anda her şey eski haline dönmüş.

Atlar kitap, araba kalemtraş, askerler kalem olmuş. Üzerinde geceliği, kucağında sımsıkı tuttuğu bebeği varmış. Uykuya dalmadan önce, sabah erken uyanıp derslerini tamamlamaya ve bundan böyle her gün derslerini zamanında bitirmeye kendi kendine söz vermiş.

Kim bilir, belki o da Sinderella gibi büyüyünce bir doktor olurmuş!

Masalın Özeti:

1. Bir varmış bir yokmuş. Masalları çok seven çocuğun yanakları Pamuk Prenses'inki gibi pembe, saçları Rapunzel'inki gibi uzun ve sarıymış.
2. Kız, derslerini unutup Sinderella olma hayali kurarmış.
3. Onu Sinderella yapacak peri bir türlü karşısına çıkmıyormuş.
4. Birden bir peri çıkıvermiş.
5. Peri sihirli değneğiyle kitapları ata, kalemtraşı arabaya, kalemleri askerlere, bebeği kristal ayakkabıya çevirmiş.
6. Çocuk arabaya binmiş, masala doğru yol almaya başlamış.
7. Prens sarayına varıp prensle dans etmiş.
8. Gerçek Sinderella gelip çocuğa okumak istediği için masalı terk ettiğini söylemiş ve yerine geçtiği için teşekkür etmiş.

9. Saat on ikiyi çalınca çocuk arabaya koşmuş, hızla eve dönmüş.
10. Her şey eski haline dönmüş.

Masalın Tahlili:

Çift hareketli olan bu masalın birinci hareketi L-V ve T-A çiftlerinden birini içermeyen sınıfa dâhildir. İkinci hareket de L-V ve T-A çiftlerini içermeyen sınıfa dâhildir.

I. Hareket

1. Sinderella olmak isteyen bir çocuk varmış. (i)
2. Peri bir türlü karşısına çıkmıyormuş. (x^2)
3. Birden peri ortaya çıkıvermiş. (Z^6)
4. Peri sihirli değneğiyle kitapları ata, kalemıraşı arabaya, kalemleri askerlere, bebeği kristal ayakkabıya çevirmiş. (Tr^1)
5. Çocuk arabaya binip saraya ulaşmış. (R^2)

II. Hareket

6. Prense dans etmiş. (E^3)
7. Gerçek Sinderella ile karşılaşmış. (D^2)
8. Gerçek Sinderella'nın anlattıklarına hak vermiş. (H^2)
9. Saatler on ikiyi çalınca her şey eski haline dönmüş. (Z^6)
10. Çocuk arabasına binip eve dönmüş. ($\downarrow$)

Bu masalın şeması:

$$\frac{x^2 Z^6 Tr^1 R^2}{E^3 D^2 H^2 Z^6 \downarrow}$$

Üçüncü Masal: Üç Sihirli Öpücük

Bir varmış bir yokmuş. İki küçük kardeş varmış. Bizim sokağımızdaki evlerden birinde yaşarlarmış. Bu iki kardeş, birbirlerini çok severlermiş. Çok severlermiş ama, birbirleriyle tartışmaktan da geri kalmazlarmış. Bakın sesleri buraya kadar geliyor: “ Sana alınan oyuncak benimkinden pahalı. Annem seni benden çok seviyor, anladım.”

“Hiç de bile. Asıl geçen gün birlikte çarşıya çıktığınızda sana dondurma aldı. Fark etmedim mi sanıyorsun?”

“Evet ama, sen de, fazladan bir çikolata yemiştin. Dondurma onun karşılığıydı, akıllım.”

Çocuklar aralarında tartışmakla da kalmaz, durmadan, “Hangimizi daha çok seviyorsun?” diye sorarak annelerini güç durumda bırakırlarmış. Anneleri, “İkinizi de çok seviyorum,” dermiş ama, ona inanmazlarmış.

Anne küçüğü sevse, büyüğü küser, büyüğe tatlı bir söz söyleyecek olsa, küçüğü somurturmuş. Anne ne yapacağını şaşırılmış.

Günlerden bir gün, anne meyve soyarken, çocuklar gelmiş yanına.

“İşte bak,” demiş büyük kardeş küçüğüne, “annemin seni daha çok sevdiği nereden belli. Senin sevdiğin meyvelerden almış.”

“Hiç de bile!” demiş küçük kardeş. “Asıl senin en sevdiklerin onlar!”

Onlar böyle tartışırken, birden elinde sihirli değneği, bir peri belirivermiş odanın ortasında. Sihirli değneğiyle annelerinin başına yıldızlar serpivermiş.

“Ben, Yorgun Anneler Perisiyim!” demiş peri, çocuklara. “Çok yorulan annelerin yardımına koşarım. Sizin anneniz de tartışmalarınızdan çok yorulmuş. Ben de annenizi bir heykele dönüştürdüm.”

Çocuklar annelerine dokunmuşlar... Olamaz! Gerçekten de, taştan yapılmış bir heykelden farkı yokmuş.

“Biz annemizi taştan istemiyoruz!” diye bağırmış çocuklar. “Onu yine sıcak, tatlı ve yumuşacık annemiz yap!”

“Size yardım etmek isterdim ama bunu artık ben yapamam,” demiş Yorgun Anneler Perisi. “Ancak siz yapabilirsiniz.”

“Biz mi?”

“Evet,” demiş peri. “Anneniz ancak en çok sevdiği çocuğun öpücüğü ile yeniden canlanabilir. Eğer annenizi üç öpücükle uyandıramazsanız, bundan böyle hep heykel olarak kalır. Unutmayın, tam bir saatiniz var! Sonra öpücük de işe yaramaz.”

Peri ortadan kaybolmuş!

Şimdi ne olacak? Çocuklar annelerini nasıl uyandıracaklar?

“Neyse,” demiş büyük kardeş küçüğe. “Bu çok kolay bir şey. En sevdiği çocuğu sensin ya! Bütün gün kucağına alıp okşadığı sensin. Annemi yanağından öpüver, uyansın.”

“Hiç de bile!” demiş küçük kardeş. “En çok seni seviyor. Kaç kez gördüm, şapır şupur yanaklarından öptü, saçlarını okşadı. Sen öp!”

“Ya sana aldığı oyuncaklara, şekerlere ne demeli?”

“Asıl sana aldığı kalemler, güzel renkli kitaplar?”

Çocuklar tartışırken zamanı unutmuşlar. Oysa ne demiş di peri? “Tam bir saatiniz var! Sonra öpücük de işe yaramaz,” dememiş miydi?

Neyse ki, zamanın bitmesine az kala, çocuklar birden saatin farkına varmışlar. “Eyvah, çabuk olmalıyız!” demişler.

Büyük kardeş tartışmayı bırakıp hemen annesinin yanağına bir öpücük kondurmuş. Ama annesinde hiçbir değişiklik olmamış. Bir heykelden farksızmış.

“İşte gördün mü?” demiş büyük kardeş ağlamaklı. “Sana hep söylemez miydim? Annem seni daha çok seviyor. Eğer beni sevmiş olsaydı, şimdi uyanmış olurdu. Haydi, sıra sende, çabuk ol!”

Küçük kardeş, annesinin yanağına ikinci öpücüğü kondurmuş. Ama o da ne! Annesinde hala hiçbir değişiklik yokmuş! Uykuda gibi mışıl mışıl uyuyormuş.

“İşte bak, beni de sevmiyormuş, gördün mü?” demiş küçük kardeş ağlayarak. “Annemiz ikimizi de sevmiyor!”

“Bir dakika!” demiş büyük kardeş. “Ben şimdi anladım! Annem her zaman ne söylerdi, hatırlasana. İkinizi de çok seviyorum demez miydi?”

İki kardeş el ele tutuşmuşlar ve biri sağından, biri solundan annelerinin yanağına son hakları olan üçüncü öpücüğü birlikte kondurmuşlar.

Evet... Evet, işte! Anneleri şöyle bir esnemiş, biraz da gerinmiş, sonra, “Hay Allah, iş yaparken uyuya kalmışım çocuklar,” demiş tatlı tatlı.

Çocuklar birbirlerine bakıp gülümsemişler. Yorgun Anneler Perisi’nden annelerine söz edip etmemeyi aralarında konuşup anlaşarak karar vereceklermiş.

Masalın Özeti:

1. Bir varmış bir yokmuş. İki küçük kardeş varmış.
2. Bu iki kardeş birbirleriyle annelerinin kimi en çok sevdiği üzerine tartışmışlar.
3. Bir gün yine tartışırken bir peri belirmiş ve elindeki değnekle annelerini heykele dönüştürmüş.
4. Çocuklar, annelerini taştan istemediklerini söylemişler.
5. Peri, sihrin ancak üç öpücükle bozulabileceğini söylemiş.
6. Birinci çocuk anneyi öpmüş ama büyü bozulmamış, ikinci çocuk da öpmüş fakat büyü yine bozulmamış. İki çocuk birden annelerini aynı anda öpünce büyü bozulmuş.
7. Kardeşler bundan böyle konuşarak anlaşmışlar.

Masalın Tahlihi:

Tek hareketli olan bu masal, L-V ve T-A çiftlerinden birini içermeyen sınıfa dâhildir.

I. Hareket

1. İki küçük kardeş varmış. (i)
2. Annelerinin kimi sevdiği üzerine tartışlarmış. (x^1)
3. Peri annelerini değneğiyle heykele dönüştürmüş. (X^{11})
4. Sihrin ancak üç öpücükle bozulabileceğini söylemiş. (D^1) (Üçleme)
5. Çocuklar annelerini tek tek öpünce büyü bozulmamış. (H^1 neg)
6. Çocuklar annelerini birlikte öpmüş. (H^1 pos)
7. Büyü bozulmuş. (Z^5)
8. Anneleri eski haline geri dönmüş. (E^8)

Bu masalın şeması:

$$\underline{x^1 X^{11} D^1 : (H^1 \text{neg})^2 H^1 \text{pos} Z^5 E^8}$$

Dördüncü Masal: Üç Gözlü Çocuk

Bir varmış bir yokmuş. Sıra sıra evlerden birinde, her şeyden şikayet eden bir çocuk yaşarmış. Sabah uyandığında, “Keşke daha uyanmasaydım,” diyerek güne başlar, akşam yatana kadar hep “Keşke” ile başlayan cümleler kurarmış. “Keşke

bugün okul olmasaydı...” “Keşke bugün en sevdiğim çizgi film oynasaydı...”
“Keşke yeni bir oyuncuğım daha olsaydı...” Cümleleri böyle sürüp gidermiş.

En çok da, gerçekleşemeyecek şeyler istermiş. Bu yüzden kimse çocuğu mutlu edemez, kimse onu sevindiremezmiş. Çünkü o, en sevinilecek durumda bile, “Keşke” ile kurabileceği cümleler bulabilirmiş.

Bir gün televizyon karşısında ders yaparken, “Keşke üç gözüm olsaydı,” diye söylenmiş. “O zaman ders çalışıyor gibi yaparken, kimseye belli etmeden, üçüncü gözümle de televizyon izleyebilirdim.”

“İşte buradayım!” demiş bir ses.

Şaşkınlıkla çevresine bakınmış çocuk. Olamaz! Karşısında, elinde sihirli değneği, bir peri kızı duruyormuş.

“Benim adım Keşke Perisi,” demiş peri. “Adımı o kadar sık tekrarladın ki, sonunda masallar ülkesinden kalktım geldim işte. Dile bakalım, benden ne dileyeceksin...”

“O kadar çok dileğim var ki! Acaba hangisinden başlasam?” diye karar verememiş önce çocuk. Sonra, en son söylediği dilek gelmiş aklına.

“A, evet evet! Üç gözüm olsun istiyorum, demiş. “Böylece ders çalışırken, bir yandan televizyon izleyebilirim.”

“Peki,” demiş Keşke perisi. “Artık üç gözün var. Üçüncü gözün saçlarının arasında gizli.” Peri birden kayboluvermiş.

Çocuk önce düş gördüğünü sanmış. Ama aynanın karşısına geçip saçlarını aralayınca, birde bakmış, gerçekten üçüncü gözü orada!

Artık ders yaparken üçüncü gözüyle televizyon izleyebiliyormuş. Sınıfta öğretmeni dinliyor gibi yaparken de, pencereden dışarıya bakabiliyormuş.

İlk günler çok eğleniyormuş. Ama üçüncü gözüyle hep başka şeylere bakıp oyalandığından, giderek derslerinde başarısız olmaya başlamış. Üstelik arkadaşları da onunla konuşmaz olmuş. “Sen bizi dinliyor gibi yapıyorsun ama aklın hep başka yerlerde. Bizde seninle konuşmayız işte,” diyorlarmış.

En büyük sorunu ise, uykusuzlukmuş. O uyurken üçüncü gözü çevreyi izlediğinden, çocuk uykusunu bir türlü alamıyormuş.

“Keşke üç gözlü olmasaydım!” demiş bir gün.

“Öf, adım bu kadar sık ağzına almasan olmaz mı? Bak, yine kalkıp gelmek zorunda kaldım,” demiş peri. “Ta nerelerden geldiğimi biliyor musun sen?”

“Evet ama, ben üç gözlü olmaktan vazgeçtim,” diye söylenmiş çocuk.

“Üç göz yerine üç elim olsaydı daha iyiydi. O zaman bir elimle ders çalışırken, bir elimle bir şeyler atıştırır, üçüncü elimle de uzaktan kumandayı kullanırdım. Aynı anda birçok şey yapabilirdim.”

Keşke perisi, “Üzgünüm ama gerçekleştirdiğim dilekleri geri alamam,” demiş. “Ben ancak sonradan pişman olacağın dileklerini yerine getirebilirim. Adım üzerimde, ben Keşke Perisiyim.”

Peri ortadan kaybolmuş. Peri kaybolmuş ama, çocuk bir de bakmış, iki kolunun arasında, bir kol daha uzamış! Yeni kolunu kıpırdatmış, parmaklarını oynatmış. Evet evet, gerçekmiş işte! Artık üç eliyle üç işi aynı anda yapabilirmiş.

Ama sevinci çok kısa sürmüş. Hangi gözü ile hangi elini izleyeceğini şaşırıldığından, sık sık hata yapıyormuş.

Bir gün, defterine ödevlerini yazacağı yerde, üçüncü gözüyle izlemekte olduğu çizgi film kahramanlarının konuşmalarını not etmiş. Bir başka gün, cips atıştırdığı elini ağzına götürmek yerine, o sırada öbür eliyle tuttuğu uzaktan kumandayı ısırılmış.

Dikkati iyice zayıfladığından, dersleri en tembel öğrencininki kadar kötüymüş.

“Belki de üç el istemek hataydı,” diye düşünmüş çocuk.” Keşke üç bacaklı olmayı isteseydim. O zaman bütün arkadaşlarımdan hızlı koşabilir, çabuk yorulmaz, bütün oyunları ben kazanırdım.”

“Beni bu kadar sık çağırmanın söylemişim sana,” demiş kızgın bir ses. “Yolum çok uzun. Şimdi ne istiyorsun?” Keşke Perisiymiş bu!

“Ben üç gözlü, üç kollu olmak istiyorum,” demiş çocuk.

“Söylemişim, gerçekleşen dilekleri geri alamam!” deyip kaybolmuş peri.

Çocuk bir de bakmış, iki bacağı yanında bir bacak daha! Artık üç bacaklı bir çocukmuş. Üçüncü ayağına eski bir ayakkabısının tekini geçirip okul çantasını almış ve okula yollanmış.

Ama işler hiç de sandığı gibi yürümemiş. Koşarken sık sık üçüncü ayağına takılıp düşüyor, yorulduğu zaman üç ayağı da aynı anda yoruluyormuş. Okul takımından da çok çabuk çıkarılmış. Üç gözlü çocuk hayatından hiç memnun değilmiş. “Keşke başıma bu işleri açmasaydım,” diye söylenmiş kendi kendine.

“Öf, yine mi sen? Beni çağırılmaktan ne zaman vazgeçeceksin?” demiş Keşke Perisi. “Yoksa şimdi de fazladan bir kulak ya da ağız mı isteyeceksin?”

“Hayır hayır!” diye bağırmış çocuk. “Ben artık normal bir çocuk olmak istiyorum. İki gözlü, iki kollu, iki bacaklı bir çocuk... İyi notlarımı ve arkadaşlarımı da istiyorum.”

“Bunu benden isteme,” demiş peri. “Daha önce de söyledim ya, ben ancak pişmanlık duyacağın dilekleri yerine getirebilirim. Gerçekleşmiş dilekleri geri alamam.”

“Peki ama ben ne olacağım?” Eski halime nasıl döneceğim?” diye sormuş çocuk üzüntüyle.

“Sihirli kelimeyi bulursan, eski haline dönebilirsin,” demiş peri.

“Sihirli kelime mi?” diye sevinçle bağırmış çocuk. “Çabuk, bana sihirli kelimenin ne olduğunu söyle!”

“Olmaz!” demiş peri. “Sihirli kelimeyi sen bulmalısın. Ancak o zaman işe yarar.”

Peri ortadan kaybolmuş. Üç gözlü, üç kollu, üç bacaklı çocuk öylece kalakalmış. Şimdi ne olacak? Sihirli kelimeyi nasıl bulacak? Yoksa artık hep böyle mi yaşayacak?

Aynada kendini incelemiş. “Ne kadar açgözlü davranmışım! Ne vardı böyle şeyler isteyecek?” demiş. “Ama yine de şanslıyım. Ya fazladan bir burun, bir kulak, hatta bir kafa daha isteseydim? İyi ki daha fazla aç gözlülük yapmamışım!”

“Beni ne zaman çağıracağını hep merak ediyordum. Sonunda sihirli kelimeyi buldun işte,” demiş tatlı bir ses.

Çocuk bir de bakmış, karşısında sihirli değneği ile bir peri! Ama bu Keşke Perisi değilmiş. “Sen kimsin?” diye sormuş.

“Beni tanımadın mı? Ben İyi ki Perisiyim. Benim adımı söylemeyeli o kadar uzun zaman olmuştu ki... Neyse sonunda adımı hatırladın!”

“İyi ki geldin!” demiş çocuk periye. “Ben eski halime dönmek istiyorum.”

İyi ki Perisi yıldızlı değneğini şöyle bir sallayıp “İşte oldu!” demiş. “Eski haline döndün. Bundan böyle adımı çok sık kullan. Mutluluğun sihirli kelimesi bu!”.

Peri ortadan kaybolmuş. Ama çocuk perinin adını hiç unutmamış. O günden sonra hep “İyi ki” ile başlayan cümleler kurmuş.

Masalın Özeti:

1. Bir varmış bir yokmuş. Her şeyden şikayet eden bir çocuk yaşarmış.
2. Çocuk hiçbir şeyden mutlu olmamış.
3. Bir gün keşke üç gözüm olsaydı diye söylenmiş.
4. Peri çıkıvermiş. Çocuğun dileğini gerçekleştirmiş.
5. Çocuk üç kol dilemiş.
6. Peri çocuğun dileğini gerçekleştirmiş.
7. Çocuk üç bacak dilemiş.
8. Peri dileğini gerçekleştirmiş.
9. Çocuk, üçüncü organların hepsinden sıkılıp geri alınmasını dilemiş.
10. Peri çocuğun dileğini gerçekleştirmemiş. Sihirli kelimeyi bulursan eski haline dönebilirsin demiş, gitmiş.
11. Çocuk aynaya bakmış, “İyi ki daha fazla aç gözlü davranmamışım” demiş.
12. Peri çıkıvermiş.
13. Çocuk eski haline dönmeyi dilemiş.
14. Peri sihirli değneğiyle onu eski haline getirmiş.
15. Çocuk ondan sonra hep mutlu olmuş.

Masalın Tahlili:

Çift hareketli olan bu masalın birinci hareketi L-V ve T-A çiftlerinden birini içermeyen sınıfa dâhildir. İkinci hareket de hareketi L-V ve T-A çiftlerinden birini içermeyen sınıfa dâhildir.

I. Hareket

1. Bir varmış bir yokmuş, her şeyden şikayet eden bir çocuk varmış. (i)
2. Çocuk üç gözü, üç kolu, üç bacağı olmasını istemiş. (x^6) (Üçleme)
3. Peri ortaya çıkmış. (Z^6)
4. Çocuğun üç isteğini de gerçekleştirmiş. (E^5)

II. Hareket

5. Çocuk fazla organların geri alınmasını dilemiş. (x^6)
6. Peri ona sihirli sözcüğü bulursa dileğinin gerçekleşeceğini söylemiş. (D^1)
7. Çocuk sihirli kelimeyi bulmuş. (H^1 pos)
8. Peri ortaya çıkmış. (Z^6)
9. Üçüncü organları sihirli değneğiyle geri almış. (E^5)
10. Çocuk eski haline dönmüş. (Tr^1)

Bu masalın şeması:

$x^6 Z^6 E^5$:

$x^6 D^1 H^1$ pos $Z^6 E^5 Tr^1$

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Propp (1987), incelediği yüz masalın hazırlık fonksiyonları hariç şemalarını, L-V ve T-A çiftlerini içerip içermemelerine göre, alt alta sıralayıp dört adet şema elde eder:

1. Mücadele-Zafer fonksiyonları çiftini içeren bütün şemaları alt alta sıralayınca aşağıdaki şema ortaya çıkar:

$$X Y W \uparrow D H Z R L M V E \downarrow P S F I D v \text{ Tr Pu N}$$

2. Zor görevi kapsayan bütün şemaları alt alta yazdığımızda ortaya şu sonuç çıkar:

$$X Y W \uparrow D H Z R o F T M A E \downarrow P S I D v \text{ Tr Pu N}$$

3. Fonksiyonlarla ilgili ikili çiftler içeren masallar aşağıdaki tabloyu verir:

$$X Y W \uparrow Z L-V E \downarrow F T-A I D v \text{ Pu N}$$

4. Ne mücadeleyi ne de zor görevi ihtiva eden bütün şemalar alt alta sıralanınca şu şema elde edilir:

X Y W ↑ D H Z R E ↓ P S I D v Tr Pu N

Bu çalışmada incelenen, L-V ve T-A fonksiyon çiftlerini içerip içermemelerine göre sınıflanan masalların toplam şemalarına bakılınca, yukarıda sayılan dört şemadan pek farklı olmadıkları görülür:

L-V fonksiyonunu içeren birinci masal Karanlıktan Korkan Çocuk, Propp'un ilk şemasıyla uyum içindedir:

X W ↑ L V Z E

L-V ve T-A çiftlerinden herhangi birini içermeyen diğer üç masal Sinderella Olmak İsteyen Çocuk, Üç Sihirli Öpücük ve Üç Gözlü Çocuk'un toplam şeması ise Propp'un dördüncü şemasına uygundur:

X W E ↑ D H Z R E ↓ Tr

Eldeki malzemenin sınırlı olması; ayrıca her masalda her fonksiyonun bulunması gerekmediğinden dolayı bu şemalarda Propp'un elde ettiği kadar fonksiyonun ve uzun bir listenin olmaması normal görünmelidir. Nitekim Propp (1987), masalın farklı görünüşler altında temsil edilen fonksiyonların düzenli olarak sıralanışına göre inşa edilen bir şekil olduğunu, bu fonksiyonların bir kısmının masaldan masala çıkarılıp veya tekrar edilebildiğini, hatta kimilerinin yer

değiştirebildiğini belirtmektedir. Herhangi bir unsurun atlanması, üçlenmesi ve çeşitli şekillerde tekrarlanması mümkündür. Böylece, aynı unsurla ilgili olarak bir görünümün başka bir görünüme bürünmesi sayesinde, masalarda başkalaşım olabilmekte ve sonuç olarak konuları değişik şekillerde meydana çıkmaktadır.

“Bazı masalarda ana şema, şekil bakımından eksiktir. Hemen hemen masaların hepsinde şu veya bu gibi fonksiyonlar eksiktir. Masalda herhangi bir fonksiyonun eksikliği o masanın yapısını değiştirmez, eksik fonksiyonun yerini diğer fonksiyonlar alır” (Propp, 1987: 162).

Propp (1987), bu kaide dışı durumların masalarda tipolojik bütünlük ve morfolojik benzerlikle ilgili olarak varılan sonucu bozmadığını, söz konusu olanın yeni kompozisyon sistemleri ve yeni gelişim eksenleri değil bir çeşit dalgalanma olduğunu belirtir. Farklı masaların aynı şemayla kıyaslanması, bu masalar arasındaki ilişkileri belirlemeye olanak tanır. Burada önemli olan, daha önce anonim masalara uygulanmış bir yöntemin günümüzde yazarı belli masalara hala uygulanabiliyor olmasıdır. Bu sonuç, geleneksel masaldan modern masala bir takım yapısal öğelerin miras kaldığının kanıtıdır. Bu sonuçtan yola çıkarak, çağdaş masalda da süreklilik arz eden unsurların, kahramanın kimliğinden ve yaşam tarzından bağımsız olarak, kişilerin yaptıkları fonksiyonlara göre oluştuğu ve bu fonksiyonların masanın ana yapısını meydana getiren bölümleri oluşturduğu; olağanüstü konulu modern masalarda da halk masallarındaki sınırlı fonksiyonların var olduğu, fonksiyonların benzer bir sıralanış gösterdiği söylenebilir.

O halde, masallarda süregelen bu tek biçimlilikten yola çıkarak geleneksel anlatı tarzlarından biri olan masalın, modern masala kaynak oluşturduğu, ya da onu etkilediği düşünülebilir. Propp'un yöntemiyle ortaya konan masallardaki tek biçimlilik masalların aynı kaynaktan beslendiği tezini kuvvetlendirmektedir. Görülüyor ki, halk edebiyatı günümüz edebiyatına ilham kaynağı olabilir. Ancak, çok eski zamanların halk edebiyatları da olsa, ilhamlarıyla meydana gelen esere zamanın damgasının vurulmasına engel olamadığı unutulmamalıdır (Boratav, 1982c: 42). Göz önünde bulundurulması gereken şey, günlük hayatın normlarının, getirdiği alışkanlıkların, örf ve adetlerin masallara yansıdığıdır. Zaten, bu yer ve zamanın olanaklarına daima açık bulunmaları, halk edebiyatlarının en önemli özelliklerinden biridir (Boratav, 1982c: 42). Ancak, yeni masalların, eski masallardan oluşan bir birleşim ya da eski masalların değişik bir şekli oldukları hatasına düşmemek gerekir. Propp (1987)'a göre bunu söylemek, anonim masalda halkın, modern masalda yazarın bu alanda hiçbir yaratıcı etkinlik göstermediğini söylemek olur. Fonksiyonlara, geleneksel masaldan miras kalmış yapı taşları olarak bakılırsa, modern masalcı anlatmak ya da kullanmak istediği fonksiyonları seçmede, fonksiyonu gerçekleştirme şeklinin seçiminde, masal kahramanlarıyla ilgili adların ve özelliklerin seçiminde, daha da ötesi dilinde, üslubunda serbesttir. Sanatçının halk edebiyatına ve onun konularına, ifade şekillerine, tekniğine, edebi şekillerine gerçek değerini verebilmesi, bu edebiyatın ürünlerini kendilerini meydana getiren çevre ile birlikte, onun bir bölümü olarak onunla beraber değişen, gelişen organik ürünler olarak görebilmesi önemlidir. Boratav (1982c: 59), bu duruma "gizli etki" adını vermektedir. Böylece halk edebiyatı cansız bir örnek olmaktan çıkıp yaşamsal bir kaynak haline gelir.

Bu çalışma Vesselovski'nin sözleriyle sonlandırılabilir: "Örf, adet ve yeni düşüncelerle teması sonunda canlılık kazanan ve yeni şekillerin doğmasına neden olan hazır formüller olarak nesilden nesle aktarılan tipik şemaların varlığı ile ilgili bir meselenin ele alınması" mümkün müdür? Bu soruya Propp (1987: 173), "karmaşık konuları ve gerçeği fotoğraf gibi yeniden yansıtması ile anlatıma dayalı çağdaş sözlü edebiyatın böyle bir meseleyi gündeme getirme olasılığını zayıflattığı" şeklinde cevap verse de bu çalışmada bu olasılığın mümkün olabileceği gösterilmeye çalışıldı. Propp'un karmaşık yöntemsel çalışmasında içinden çıkmaya zorlanılan yerler olmasına rağmen bunun olanaklar çerçevesinde gerçekleştirilebildiğini umuyoruz.

ÖZET

Dünyada ve ülkemizde çeşitli araştırmalara konu olan masal; yer, zaman ve kahramanları belirsiz olan, olağanüstü özellikler taşıyan, inandırıcılık iddiası olmayıp inandırabilen; ahlaka dayalı, yararlı, eğitici olarak düşünülen, kaynakları çok eskilere dayanan, söylendiği zaman ve kültürden izler taşıyan sözlü anlatım türüdür. Farklı birçok anlatma türüyle yakın ilişkisi olan masalın kaynakları ve sınıflandırılması konusu ile ilgili farklı görüşler ortaya konulmuştur. Halk anlatılarının başta gelen türlerinden biri olan masalın serüveni, yazının olmadığı çok eski zamanlara kadar götürülse de, masal araştırmalarımızın tarihi yirminci yüzyılın başlarına kadar indirilebilmektedir.

Yazının olmadığı toplumlarda göçebe toplumun üyeleri olan çocuklar, masalları en çok zevk alarak dinleyenlerdendir. Sonraları, kitaplar basılmaya başlandığında çocuklar da yetişkinler için yazılmış kitapları okurlar, çünkü çocuklar için özel bir edebiyat bilinci henüz gelişmemiştir. Çocukluk kavramının din ve felsefenin ilgi alanına girmesi ile ilk çocuk kitapları basılır. Günümüzde, birçok yazar çocuklar için kitaplar yazmakta, çocuk edebiyatı akademik araştırmaların konusu olmaktadır. Masalları çocuk edebiyatı geleneği içinde görmek, daha zengin bir çocuk edebiyatından söz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Akal'ın yazdığı Peri Masalları serisi de barındırdıkları unsurlar bağlamında halk masalları geleneğinden izler taşıyan masallardır. Bireysel edebiyat şekillendikten sonra zaman ve şartlara göre bu edebiyat üzerinde etkisini gösteren halk masallarının

yapısal kökleri günümüz çocuk masallarında da varlığını sürdürmektedir. Propp'un metoduyla bu yapısal kökler açıkça ortaya konulabilir. Çağdaş masalda süreklilik arz eden unsurlar, kahramanın kimliğinden ve yaşam tarzından bağımsız olarak, kişilerin yaptıkları fonksiyonlara göre oluşur ve bu fonksiyonlar masalın ana yapısını meydana getiren bölümleri oluşturur; olağanüstü konulu modern masalarda da halk masallarındaki fonksiyonlar vardır, modern masallardaki fonksiyonlar geleneksel masaldakilere benzer bir sıralanış gösterir.

ABSTRACT

Tale, which has been the subject of research studies in our country and around the world, is a type of oral narrative which doesn't have to be plausible, yet may make the reader believe in its plausibility; based on morality, useful and didactic; whose source dates back to ancient times and which are marked with characteristics from time and culture they were created in. There has been different opinions about the sources and classification of the tale which is in close relation with different sorts of narration. The history of tale extends back to the ages without writing however the history of tale studies could only be extended to the beginning of 20th century.

Being a member of nomadic societies without writing, children are among the most cheerfully listeners of tales. Afterwards, when books started to publish, children read books for adults as a special literature consciousness has not advanced yet. Together with the entrance of concept of childhood into the field of religion and philosophy, the first books for children began to publish. Today, many writers publish books for children; children's literature became a subject of academic researches. Thinking tales in children's literature may allow to talk about a larger literature of children.

In the context of the facts that Akal's fairy tales for children, they hold some hints same as the folk tale tradition. After individual literature has its own form, the structural roots of folk tales which affects that individual literature according to time and conditions, survive in tales of children. These structural roots can be reveal clearly using Propp's method. The facts of contemporary literature showing

continuity depend on the functions of characters which forms the structure of the tale but are independent from the identity and life style of the hero, that functions also exist in modern tales, the order of functions in modern tales is similar to the order of functions of folk tales.

KAYNAKÇA

- AARNE, Anti. (1910). **Verzeichnis der Märchentypen**. Helsinki: FF Co.
- AKAL, Aytül. (1998a). **Karanlıktan Korkan Çocuk**. İstanbul: Uçanbalık.
- _____. (1998b). **Sinderella Olmak İsteyen Çocuk**. İstanbul: Uçanbalık.
- _____. (1998c). **Üç Sihirli Öpücük**. İstanbul: Uçanbalık.
- _____. (1998d). **Üç Gözlü Çocuk**. İstanbul: Uçanbalık.
erişim: <http://www.aytulakal.com/> (28. 01. 2008)
- AĞAKAY, Mehmet Ali (haz.). (1966). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ATAY, Tayfun. (2007). “Popüler Kültürden Kitle Kültürüne Çocukluğun Dönüşümleri”. **Popüler Kültür ve Çocuk** (haz. Nihal Ahioğlu, Neslihan Güney). s. 87-99. Ankara: Dipnot.
- BARAZ, Turhan. (1987). “Çocuk ve Kitap”. **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- BATUR, Suat (haz.). (1998). **Türk Halk Edebiyatı**. İstanbul: Altın Kitaplar.
- BELGE, Murat. (2008). “Eğitimde Bazı Temel Nosyonlar”.
erişim: <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247477> (15. 02. 2008)
- BORATAV, Pertev Naili. (1946). **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**. İstanbul: Adam.
- _____. (1982a). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek.
- _____. (1982b). “Türk Masalları”. **Türk Folkloru**. S.36, s.3. İstanbul: Türk Folkloru.
- _____. (1982c). **Folklor ve Edebiyat I**. İstanbul: Adam.
- _____. (1992a). **Az Gittik Uz Gittik**. İstanbul: Adam.
- _____. (1992b). **Zaman Zaman İçinde**. İstanbul: Adam.
- _____. (2000a). **Tekerleme: Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- _____. (2000b). **Halk Edebiyatı Dersleri**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- DİLİDÜZGÜN, Selahattin. (1997). “Türkiye’de Çocuk ve Gençlik Edebiyatı”. **Çocuk Kültürü: Edebiyat, Tiyatro, Medya** (haz. Zehra İpşiroğlu). s.41-45. İstanbul: Mavibulut.
- _____. (2007). “Masallar ve Masalsı Türler”. **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları**. s.94-117. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
erişim: <http://eogrenme.aof.edu.tr/Ders.aspx?dersKodu=3485> (24. 12. 2007)
- ENGİNÜN, İnci. (1985). “Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış”. **Türk Dili Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. S.400, s.187-194. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ERDOĞAN, Fatih. (1994). “Toplumsal Tarihimizde Çocuk Edebiyatının Yeri”. **Toplumsal Tarihte Çocuk** (haz. Bekir Onur). s. 85-91. İstanbul: Tarih Vakfı.
- _____. (1997). “Yayımcı Gözüyle Çocuk Edebiyatı”. **Çocuk Kültürü: Edebiyat, Tiyatro, Medya** (haz. Zehra İpşiroğlu). s.51-55. İstanbul: Mavibulut.
- GEÇGEL, Hulusi. (2006). “Türkiye’de Çocuk Kitaplarının Gelişimi”.
erişim: <http://www.benimblog.com/alisahin/6635/> (12. 11. 2007)
- GÖZAYDIN, Nevzat. (1985). “Çocuk ve Folklor”. **Türk Dili Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. S.400, s.326-329. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- GÜNAY, Umay. (1975). **Elaziğ Masalları**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- HANLON, Tina L. (2000). "Oral Traditions and Modern Adaptations: Survey of Appalachian Folktales in Children's Literature". **Appalachian Studies Association Conference**.
erişim: <http://www.ferrum.edu/applit/articles/folksurvey.htm> (05. 09. 2007)
- KAPLAN, Mehmet; EMİL, Birol; ENGİNÜN İnci. (1974). **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I**, İstanbul: İÜ Fen-Edebiyat Fak.
- KARADAĞ, Metin. (1996). **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**. Balıkesir: Balıkesir Akademi Dergisi.
_____. (1992). "Folklor ve Edebiyatın Karşılıklı Olarak Etkilenmeleri ve Uyarlanmaları". **Varlık Dergisi**. S.1020. s.55-58. İstanbul: Varlık.
- NİKOLAJEVA, Maria (ed.). (1995). **Aspects and Issues in the History of Children's Literature**. London: Greenwood.
- ÖZTÜRK ÇELİK, Sakine. (1998). "Çocuk Edebiyatı". **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları**. s. 203-215. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
erişim: <http://www.aof.edu.tr/kitap/ioltp/2275/unite12.pdf> (29. 12. 2007)
- PARLATIR, İsmail. (1985). "Çocuk Edebiyatımızın İlk Ürünlerinden Tefekkür ve Nijad Ekrem". **Türk Dili Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. S.400, s.195-198. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- PROPP, V. Ja. (1987). **Masalların Yapısı ve İncelenmesi**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
_____. (1998). **Folklor Teori ve Tarih**. İstanbul: Avesta.
- RUSSELL, David L. (1991). **Literature for Children**. NY: Longman.
- SAKAOĞLU, Saim. (1999). **Masal Araştırmaları**. Ankara: Akçağ.
_____. (1973). **Gümüşhane Masalları**. Ankara: Sevinç.
- STEWIG, John Warren. (1988). **Children and Literature**. NJ: Houghton Mifflin Co.
- TEZCAN, Mahmut. (1985). "Çocuklara Okuma Alışkanlıkları Kazandırmak". **Türk Dili Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. S.400, s.323-325. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TEZEL, Naki. (1992). **Türk Masalları I,II**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- THOMPSON, Stith. (1885). **Motif-Index of Folk Literature**. Bloomington: Indiana University.
- UYSAL, Ahmet Edip; WALKER, S. Warren. (1966). **Tales Alive in Turkey**. Massachusetts: Cambridge University.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay. (1997). **Çocuk Ruh Sağlığı**. İstanbul: Özgür.

EKLER

Semboller Listesi

i	Başlangıç durumu
e¹	Ebeveynlerden uzaklaşma
e²	Ebeveynlerin ölümü
e³	Genç olanların uzaklaştırılması
k¹	Yasaklama
k²	Emir
q¹	Yasak ihlali
q²	Emrin yerine getirilmesi
v¹	Hasmın kahramanla ilgili soruşturması
v²	Kahramanın hasım ile ilgili soruşturması
w¹	Hasma kahramanla ilgili bilgi verme
w²	Kahramana hasım ile ilgili bilgi verme
j¹	Kahramanı kandırmak için hasmın hileleri
j²	Hasmın büyüğü ikna vasıtaları kullanması
g¹	Kahramanın, hasmın kendisini kandırmasına meydan vermesi
g²	Kahramanın büyüğü yöntemlere hemen tepki göstermesi
h	Bir mahrumiyete bağlı olarak tezahür eden felaket
X	Kötülük
X¹	Bir kişinin kaçırılması
X²	Vasitanın veya büyüğü yardımcının çalınması

- X³ Yardımcı kişinin zorla saf dışı edilmesi
- X⁴ Güneş ışığının yok edilmesi
- X⁵ Başka hırsızlık şekilleri
- X⁶ Bedeni zarar
- X⁷ Ortadan kaybolma
- X⁸ Kurban isteme veya zorla elde etme
- X⁹ Kovulma
- X¹⁰ Denize atma emri
- X¹¹ Büyülenme, şekil değiştirme
- X¹² Yerine geçme
- X¹³ Öldürme emri
- X¹⁴ Cinayet
- X¹⁵ Hapsetme
- X¹⁶ Zoraki evlilik tehdidi
- X¹⁷ Eziyet tehdidi
- X¹⁸ Vampirlik
- X¹⁹ Savaş ilanı
- x Eksiklik
- x¹ Yavuklu kız eksikliği, herhangi birinin eksikliği
- x² Yardımcı kişinin veya büyüdü bir objenin eksikliği
- x³ Nadir bulunan şey eksikliği
- x⁴ İçinde ölüm ve aşk sırrı bulunan yumurtanın eksikliği
- x⁵ Para, azık eksikliği
- x⁶ Başka eksiklik şekilleri

- Y** Birleştirme zamanı
- Y¹** Çağrı
- Y²** Gönderme
- Y³** Yola çıkma izni
- Y⁴** Felaketin duyulması
- Y⁵** Kovulan kişiyi sürgün yerine götürme
- Y⁶** Gizlice hayatını ve hürriyetini bağışlama
- Y⁷** Ağıt
- W** Kahramanın kararı
- ↑ Kahramanın yola çıkması
- D¹** Sınamaya tabi tutma
- D²** Selamlama, soruşturma
- D³** Ölümden sonra hizmet yapma isteği
- D⁴** Mahkum tarafından kurtarılma isteği
- D⁵** Af isteği
- D⁶** Hasımlar arasında açıkça söylenmeyen paylaşma kavgası
- D⁷** Bağışçının açıkça istememesine rağmen yetersizlik hali, hizmet etme imkanı
- D⁸** Saldırı
- D⁹** Kavga
- D¹⁰** Büyülü objeyi değiştirme teklifi
- H** Kahramanın tepkisi
- H¹** Sınamaya razı olma
- H²** Selama karşılık verme
- H³** Ölüye verilen sözün yerine getirilmesi

- H⁴** Mahkumun kurtuluşu
- H⁵** Bedbahtı affetme
- H⁶** Rakipler arasında paylaşma
- H⁷** Yerine getirilen hizmetler veya sözler; dini davranışlar
- H⁸** Saldırıdan kurtulma vb.
- H⁹** Düşman bağışçıyı yenme
- H¹⁰** Büyülü objeyi değiştirmede hile
- Z** Büyülü Vasıtayı elde etme
- Z¹** Büyülü vasıtanın doğrudan verilmesi
- Z²** Büyülü vasıtanın yerinin gösterilmesi
- Z³** Büyülü vasıtanın imal edilmesi
- Z⁴** Büyülü vasıtanın satılması ve alınması
- Z⁵** Büyülü vasıtanın kahraman tarafından bulunması
- Z⁶** Büyülü vasıtanın birdenbire kendiliğinden ortaya çıkması
- Z⁷** Büyülü vasıtanın emilmesi (içilmesi veya yenilmesi)
- Z⁸** Büyülü vasıtanın çalınması
- Z⁹** Başka kişilerin kahramanın hizmetine kendiliklerinden girmeleri
- R** Kahramanın, aranan objenin bulunduğu yere götürülmesi
- R¹** Kahramanın havada uçarak gitmesi
- R²** Kahramanın karada veya suda yolculuk yapması
- R³** Kahramana kılavuzluk edilmesi
- R⁴** Kahramana yol gösterilmesi
- R⁵** Kahramanın statik haberleşme vasıtalarından yararlanması
- R⁶** Kahramanın kan izlerini takip etmesi

- L** Hasım ile mücadele
- L¹** Açık arazide mücadele
- L²** Yarışma
- L³** Kumar oynama
- L⁴** Ağırlık kaldırma denemesi
- M** Kahraman ile ilgili belirti
- M¹** Beden üzerindeki belirti
- M²** Kahramanın yüzük veya çamaşır alması
- V** Zafer kazanma
- V¹** Mücadelede kazanılan zafer
- V²** Yarışmada kazanılan zafer
- V³** Kumar partisini kazanma
- V⁴** Ağırlık kaldırmada üstünlük kazanma
- V⁴** Tasarlanan mücadeleye gerek duyulmadan düşmanın öldürülmesi
- V⁶** Düşmanın kovulması
- E** Kötülüğün saf dışı edilmesi
- E¹** Aranan objenin kurnazlık veya zorla alınması
- E²** Aranan objenin, birçok kişinin birlikte yaptığı aksiyonlarla geri alınması
- E³** Aranan objenin cazibe yoluyla elde edilmesi
- E⁴** Eksik şeyin giderilmesinin önceki aksiyonların neticesi olması
- E⁵** Büyülü vasıta kullanımıyla eksikliğin giderilmesi
- E⁶** Büyülü vasıta kullanımıyla fakirliğe son verme
- E⁷** Yakalama
- E⁸** Büyünün giderilmesi, büyülenen kişinin kurtarılması

- E⁹** Yeniden hayata dönme (dirilme)
- E¹⁰** Mahkumun kurtarılması
- ↓ Kahramanın geri dönüşü
- P** Kahramanın takip edilmesi
- P¹** Uçarak takip etme
- P²** Suçlunun istenmesi
- P³** Hayvan kılığına girerek takip etme
- P⁴** Cezp edici objeler şekline girerek takip etme
- P⁵** Kahramanın öldürülmeye çalışılması
- P⁶** Kahramanın yenilmeye çalışılması
- P⁷** Ağacın kemirilmesi
- S** Selamete erme, kurtulma
- S¹** Ani kaçış
- S²** Takipçilerin yolu üzerine engelleyici objeler koyma
- S³** Diğer objelerin şekline girerek kaçma
- S⁴** Saklanarak kaçma
- S⁵** Kahramanın demircilerin yanına sığınması
- S⁶** Kahramanın cezbedici şeylere dayanması
- S⁷** Kahramanın kendisini yemeye çalışanlardan kurtulması
- S⁸** Kahramanın suikasttan kurtulması
- S⁹** Kahramanın ağaç üzerine sığması
- o** Kılık değiştirme
- F** Sahte kahramanın akla yatkın olmayan iddiaları
- T** Zor görev

A	Görevin yerine getirilmesi
I	Kahramanın kimliğini tanıma
Dv	Sahte kahramanın maskesini düşürme
Tr	Değişme
Tr¹	Büyülü yardımcının doğrudan müdahalesiyle yeni fiziki görünüm
Tr²	Saray inşa etme
Tr³	Yeni kıyafet
Tr⁴	Daha mantıklı ve hoş şekiller
Pu	Sahte kahramanın veya hasmın cezalandırılması
N	Düğün yapma ve tahta oturma
N*	Düğün yapma
N*	Tahta oturma
N*	Düğün yapma ve tahta oturma
n¹	Evlenme vaadi
n²	Yeniden evlenme
n⁰	Para ile veya başka yollarla mükafatlandırma
O	Karışık ve anlaşılmaz unsurlar
<	Yol kavşaklarında ayrılma
mot	Motivasyon
pos	Pozitif, bir fonksiyonun olumlu sonucu
neg	Negatif, bir fonksiyonun olumsuz sonucu
§	Birleştirme unsurları
:	Üçleme işinde birleştirme unsurları